

15—30 december

Debatter m. m.

Tisdagen den 15 december fm.

	Sid.
Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.	5
Bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl.	20
Ändring i förordningen om automobilskatt	32
Ändring i naturvårdslagen, m. m.	34
Gymnasieskolan	57
Försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitets- utbildning	75
Riksdagsstadga för enkammarriksdagen	80

Tisdagen den 15 december em.

Riksdagsstadga för enkammarriksdagen (forts.).....	87
Ändring i föräldrabalken, m. m.	96
Lag om linjesjöfart på Gotland	101
Lag om förvaltning av kyrklig jord	109
Lag om införande av fastighetsbildningslagen, m. m.	116
Fördjupad företagsdemokrati vid de statsunderstödda teatrarna	119
Tillämpning av upphovsrättslagen inom de svenska teatrarna	121
Lag om rikets mynt, m. m.	123
Redogörelse för överväganden rörande regler för riksbankens kontak- ter med bankerna i vissa frågor, m. m.	127
Ersättning för vissa skador av rovdjur, m. m.	127

Onsdagen den 16 december kl. 15.00

Tvåkammarriksdagens upphörande	132
-------------------------------------	-----

Samtliga avgjorda ärenden

Tisdagen den 15 december fm.

	Sid.
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 220, ang. avveckling av Marvikenprojektet, m. m.	5
— nr 221, ang. bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl.	20
— nr 225, ang. ersättning till kommuner för bidrag till investeringar i primärflygplatser	32
— nr 226, ang. anslag till Posthus m. m.	32
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 64, ang. ändring i förordningen om automobilskatt	32
— nr 65, om ändring i förordningen angående beräkning av statlig inkomstskatt för ackumulerad inkomst, m. m.	34
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 79, om skärpt ansvar för researrangör gentemot deltagare i sällskapsresa till utlandet	34
— nr 90, ang. dels ändring i naturvårdslagen m. m., dels tillståndstvång för anordnande av skrotbilsupplag, dels ock åtgärder mot olja	34
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 95, ang. gymnasieskolan	57
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 222, ang. gymnasieskolan	57
— nr 223, ang. försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning	75
— nr 224, ang. godkännande av vissa ändringar i överenskommelsen angående upprättande av en europeisk organisation för kärnforskning	80
<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 47, om översyn av JO-institutionen	80

Tisdagen den 15 december em.

<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 48, ang. riksdagsstadga för enkammarriksdagen	87
— betänkande nr 49, ang. ändringar i stadgan om ersättning för riksdagsmannauppgdragets fullgörande	96
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 67, ang. lag med anledning av riksskatteverkets inrättande, m. m.	96
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 81, ang. ändring i föräldrabalken, m. m.	96
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 89, ang. lag om linjesjöfart på Gotland	101
— nr 91, ang. lag om förvaltning av kyrklig jord, m. m.	109
— nr 92, ang. lag om införande av fastighetsbildningslagen, m. m. . .	116
<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 45, ang. lag om ändring i kommunal och ecklesiastik indelning i samband med fastighetsbildning m. m.	118
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 71, om fördjupad företagsdemokrati vid de statsunderstödda teatrarna	119
— nr 72, om tillämpning av upphovsrättslagen inom de svenska teatrarna	121
— nr 79, ang. lag om rikets mynt, m. m.	123
— nr 80, ang. prissättningen på flytande bränsle i Norrland, m. m. . . .	126
— nr 81, ang. grunderna för pension eller annan ersättning åt tjänstemän hos kamrarnas kanslier vid övergången till enkammarriksdag	126

	Sid.
— memorial nr 82, ang. besvärstadga för riksdagen och dess verk, m. m.	126
— nr 83, ang. ny instruktion för riksdagens förvaltningskontor	126
— nr 84, ang. vissa bestämmelser om personal hos riksdagen	126
— nr 85, ang. ändringar i vissa reglementen och instruktioner avseende riksdagens verk	126
— nr 86, ang. dels ändring i lagen för Sveriges riksbank, dels nytt bankoreglemente	126
— nr 87, ang. ändring i stadgarna för Stiftelsen Riksbankens jubi- leumsfond	126
— nr 88, ang. översyn av Nordiska rådets svenska delegations kansli- organisation	126
— nr 89, med redogörelse för överväganden rörande regler för riksban- kens kontakter med bankerna i vissa frågor, m. m.	127
— nr 90, om upphävande av instruktionen för bankoutsnittet och om vissa bemyndiganden i samband därmed	127
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 53, ang. utgifter på tilläggsstat I (jord- bruksärenden)	127
<i>Statsutskottets</i> memorial nr 227, ang. tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71	129

Onsdagen den 16 december em.

<i>Första lagutskottets</i> memorial nr 82, föranlett av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande lag om ändring i föräldrabalken, m. m.	131
--	-----

Tisdagen den 15 december

Kl. 10.30

§ 1

Justerades protokollet för den 7 innevarande december.

§ 2

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m. (forts.)

Herr talmannen meddelade, att överläggningen rörande statsutskottets utlåtande nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av Marvikenprojektet, m. m., jämte motioner, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr OHLIN (fp), som yttrade:

Herr talman! Det kan väl inte råda något tvivel om att atomenergipolitiken här i landet, särskilt Marvikenanläggningen, innebär ett stort misslyckande, trots alla de försök som gjorts i vitboken och här under kammarens överläggningar förra veckan att komma bort från den saken. Det rör sig ju ändå om kostnader som uppgår till ett par miljarder och räntor därtill. Viktiga resultat genom erfarenheter och en forskningsreaktion har man erhållit, men ingen har vågat hävda att inte detta skulle ha kunnat uppnås bättre och billigare, om man hade följt de expertråd som framfördes på ett så tidigt stadium att det ännu inte var för sent att handla därefter.

För att nu inte bli alltför mångordig skall jag gå förbi perioden fram t. o. m. 1962, men i förbigående vill jag ändå nämna att det även under den perioden från sakkunnigt håll, t. ex. av professor Torsten Gustafson, framfördes kritiska synpunkter som borde ha stämt till

försiktighet. Under denna tid var det dock närmast frågan om ett förberedande stadium vad Marvikenreaktorn beträffar. Det beslut som fattades 1962 — under oklara förutsättningar — var också endast ett principbeslut, som skulle ha kunnat modifieras eller radikalt ändras.

Med åren 1963 och 1964 inträdde emellertid ett helt nytt läge. Det var intressant att konstatera att regeringens talesmän under kammardebatten i fredags med ett mer eller mindre elegant språng hoppade över vad som skedde och inte skedde under dessa två avgörande år. Lättvattentekniken gick då sitt segertåg genom världen, särskilt i Förenta staterna. Alla tecken tydde på att den skulle komma att tränga fram och bli den för en ganska lång period segrande tekniken i framställningen av kommersiella reaktorer. Detta observerades också i hög grad av experterna i Sverige, men lät mig genast säga att det inte föranledde regeringen att för riksdagen framlägga det material som dessa kritiska röster hänvisade till. Riksdagen lämnades här i huvudsak — i den mån den inte själv bedrev spaningsverksamhet — utan närmare informationer av regeringen om alla dessa kritiska varningar. Får jag här nämna några exempel.

1. Vattenfallsstyrelsen ändrade ju hållning och förklarade sig vara skeptisk mot uppläggningsmed tungvattentekniken, och det framgick att man tydligen icke för egen del ville vara med om att bära något ekonomiskt ansvar för en sådan anläggning, vilket väl tidigare delvis hade förutsatts. Det borde ha varit den första varningen.

2. Atomenergidelegationen med pro-

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

fessor Torsten Gustafson i spetsen var — enligt vad denne har meddelat i en artikel i Dagens Nyheter — på våren 1964 fullt på det klara med att lättvattenreakortekniken hade gjort ett genombrott som skapade ett nytt läge. Marvikenplanerna skulle då ha kunnat skrinläggas utan stora kostnader. Beställningarna var ju vid denna tidpunkt — tidigt på våren — i varje fall inte i någon utsträckning av betydelse utlagda.

Jag skall omedelbart i detta sammanhang också påpeka att atomenergidelegationen förhindrades att yttra sig genom att tre planerade sammanträden på våren 1964 tydligen inhiberades av departementet. Professor Gustafson gjorde en skriftlig invändning mot detta förfaringsätt och begärde att inget avgörande beslut skulle fattas förrän delegationen hade yttrat sig, men när den äntligen fick sammanträda hade de avgörande beställningarna lagts ut och beslutet fattats.

3. Styrelsen i Atomenergi insåg att det förelåg ett nytt läge och tillsatte två delegationer, som skrev olika promemorior. Den första promemorian utarbetades av vattenfallsstyrelsens och ASEAs representanter i styrelsen och innebar en bestämd kritik mot tungvattenlinjen. Man gav det rådet att utvecklingsarbetet främst skulle inriktas på reaktorprojekt av mera omedelbart intresse och menade, att även om så blev fallet avsevärda besparingar skulle kunna göras.

Styrelsens ordförande, som inte var tekniker, framförde i en promemoria en annan mening, och verkställande direktören anslöt sig till honom. Den tyngre expertisen stod emellertid, såsom nämnts, bakom den förstnämnda promemorian där en nyorientering klart förordades. Därefter uppnåddes, såsom så ofta blivit fallet i en styrelse, ett uttalande som i viss mån innebar en kompromiss men som ingalunda förtog styrkan i den i den förstnämnda prome-

morian framförda kritiken.

Jag vill understryka vad jag nyss sade beträffande delegationen. Det är ändå ett ganska fantastiskt förfaringsätt att departementschefen under en tid låter inställa den sakkunniga delegationens sammanträden och därunder skyndar sig att ta definitiv ställning för den kritiserade linjen och lägger ut beställningarna i enlighet med denna för att på så sätt ställa alla berörda inför ett fait accompli.

4. På sommaren 1964 reserverade sig den framstående fysikern Hannes Alfvén i styrelsen och hävdade att man borde ta upp frågan till omprövning, om verkligen Marviken skulle fullföljas eller inte.

Protokoll över dessa styrelsebeslut, liksom styrelseprotokoll i övrigt, lämnades inte till atomdelegationen förrän på ett långt senare stadium, och det har under en lång period varit så att delegationen icke har fått tillgång till styrelsens protokoll. Man kan fråga: Skall verkligen den rådgivande sakkunniga delegationen inte ha tillgång till allt relevant material? Detta framstår som ett mycket märkligt led i den mörklägningsattityd som jag skall återkomma till.

Riksdagen fick naturligtvis inte veta något om att den kände fysikern Hannes Alfvén hade reserverat sig.

5. Redan i maj 1964 avgav 18 ledande tekniker inom Atombolaget (Ågesta) en skrivelse vari de underkände Marvikenprojektet och förklarade att de inte trodde att detta skulle kunna med framgång fullföljas. Den bedömningen har visat sig vara riktig — mera riktig än man kanske föreställde sig — när man trots detta långa dyrbara arbete nu efter sex år har fått konstatera att det inte blev någonting alls av Marvikenanläggningen utom en oljeeldad grej.

6. Det är alldeles följdriktigt att inte ens denna sakliga kritik från en ledande grupp av tekniker omedelbart meddelades till atomdelegationen. Först ett

halvår senare och sedan det började framkomma att denna skrivelse från de framstående teknikerna hade läckt ut på sina håll meddelades skrivelsen till atomdelegationen.

Under den period det här gällde innan beställningarna utlades — t. ex. 1963 — var man ju inom ASEA, som i hög grad arbetade med dessa problem, också mycket kritisk. Hur kritisk man var kände inte offentligheten till annat än genom dr Liljeblads i och för sig tungviktiga men mera personligt utformade inlagor. Regeringen och Atombolaget visste däremot till fullo att man på ASEA var skeptisk och innan beställningarna utlades 1964 också gav uttryck för denna skepsis.

När sedan bolaget genom stora beställningar i ett samarbete hade blivit infogat för att utföra den av regeringen beslutade Marvikenanläggningen, var det inte obegripligt om man lade ned denna kritik och sade: Nu är vår uppgift att så gott vi kan utföra det som regeringen har bestämt.

7. Kraftföretagen i Sverige gav under denna period ganska tydligt uttryck åt att man var intresserad av en linje som skulle leda till kommersiellt användbara reaktorer. Man uttryckte sin skepsis om inte den av regeringen valda linjen skulle innebära en ganska lång omväg mot det målet.

Herr talman! Den samlade bilden av dessa sju kritiska ståndpunkter, alla framförda här under perioden från senare delen från 1963 och till hösten 1964, är förfärande tydlig.

Vad skedde då från den officiella sidan? Jo, inom Atombolaget gjorde man allt för att mörklägga detta. Efter de 18 Ågestateknikernas inlaga inskred man och inskräpte att den allra största sekretess var ett ofrånkomligt krav på de anställda. Kritik skulle alltså förhindras. Regeringen måste ha varit medveten om detta men inskred inte. Den var inte tillräckligt intresserad, liksom man möjligen skulle kunna säga, herr

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

talman, att varken statsrådet Wickman eller den dock en annan kammare tillhörande förre statsrådet Lange är intresserad av att höra denna kritik. Herr Wickman kanske tycker att han deltagit i debatten i första kammaren — mycket väl motiverat anser jag för min del — så att det nu är överflödigt att han deltar i debatten även i denna kammare.

Vilken var regeringens hållning i fråga om information till riksdagen? Jo, en tydligt målmedveten mörkläggning. Riksdagen fick inte kännedom om all denna samlade kritik. Dåvarande statsrådet Lange förklarade kort i riksdagen i maj 1964 att han inte såg någon anledning ändra planerna för Marviken. Detta yttrande fällde han utan att redovisa den kritik som redan då hade framkommit. Var denna hemlighetsfullhet nödvändig av tekniska skäl? Ingalunda! Ingen har kunnat hävda att ett referat av vissa omdömen på något sätt skulle ha varit olämpligt. Inga tekniska hemligheter hade behövt avslöjas för den sakens skull.

Därmed kommer jag till den stora frågan, herr talman: Varför lyssnade regeringen inte på de kritiska experterna och accepterade att pröva frågan på nytt under år 1964? Varför uppsköt man inte slutplaneringen och förelade riksdagen på hösten 1964 hela frågan med full redovisning särskilt i utskottet — praktiskt taget alltsammans också inför offentligheten — så att man hade kunnat få en belysande debatt med kännedom om alla fakta och var och en hade fått ta ställning utifrån dessa? I stället skyndade man sig, som jag nämnde, att medan den rådgivande sakkunniga instansen förhindrades att sammanträda skapa ett fullbordat faktum genom att lägga ut beställningarna. Sedan kom man, som vi hörde herr Lindholm och andra säga, med påståendet att riksdagen var lika ansvarig som regeringen för vad som skedde år 1965. Jag återkommer till detta.

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

Regeringen litade tydligen så fullständigt på AB Atomenergis chef, trots all kritik från en rad andra experter, att den lät honom och en del av styrelsen handla som de ville. Denna regeringens hållning kostade uppenbarligen Sverige väldiga belopp. Tänk om Atomenergis arbetsutskotts promemoria nr 1, som jag nyss refererade, hade legat till grund för regeringens handlingssätt! Tänk så mycket pengar skattebetalarna skulle ha sparat, tänk så mycket snabbare vi skulle ha fått fram en kommersiellt användbar reaktor genom den ökade satsningen inom utvecklingsarbetet på en lättvattenreaktor, som i denna promemoria föreslogs!

På dessa frågor, herr talman, har vi hittills inte fått något svar. Förra veckan gick man från socialdemokratisk sida i både första och andra kammaren i huvudsak förbi åren 1963 och 1964. Statsrådet Wickman gjorde det i sitt tal i första kammaren, där han tillät sig följande sammanfattande uttalande om riksdagens medverkan: »Jag har sagt detta för att markera att de avgörande besluten i Marvikenfrågan fattades efter noggranna överväganden under medverkan av alla berörda parter och med kännedom om de tekniska och ekonomiska risker som man löpte.» Detta är väl snarare en sammanfattning av vad som inte skedde. Riksdagen fick icke tillfälle att ta ställning, sedan det nya materialet hade framkommit, förrän regeringen redan hade skapat ett fullbordat faktum och själv fattat det avgörande beslutet. Riksdagen var därför icke medveten om de tekniska och ekonomiska risker som man löpte, och i den allmänna debatten var man heller inte medveten om dem på grund av den mörklägningspolitik som Atomenergis ledning och regeringen tillsammans bedrev.

När sedan atomdelegationen mot slutet av år 1964 skulle uttala sig i det nya läget var det ett fullbordat faktum att regeringen hade bestämt sig för att

en anläggning enligt tungvattenlinjen skulle komma till stånd i Marviken, och beställningarna var utlagda. I den situationen var det naturligt att delegationen var mycket försiktig i fråga om vilken linje som eventuellt skulle vara bäst, men den ville inte tillråda att man på detta stadium skulle avbryta det hela med stora förluster genom ersättning till de bolag som hade börjat att agera på grundval av regeringens beställningar. Då var det ingenting annat att göra, ansåg man, än att låta det löpa linan ut och hoppas på det bästa.

När frågan sedan i mars 1965 behandlades i riksdagen förklarade departementschefen att man för beslutet kunde stödja sig på »en sällsynt enig expertis». Det är ett ganska häpnadsväckande yttrande. Vid de avgörande besluten, som regeringen fattade på försommaren 1964 genom att lägga ut beställningarna, och därigenom förklara att den hittillsvarande linjen skall fullföljas etc., tog regeringen ju inte hänsyn till de mycket kritiska röster som hade höjts — jag har hänvisat till inte mindre än sju tungt vägande uttalanden. Och så säger statsrådet att det varit en sällsynt enig expertis! Detta var i och för sig en bluff. Sedan regeringen hade ställt experterna inför fait accompli och sagt att »så skall det vara» hade de att utgå från denna huvudlinje i sina kommentarer. Men det är något helt annat än de ståndpunkter som de hade innan frågan var avgjord, då alltså sju instanser framförde starkt kritiska synpunkter.

Man kan inte låta bli att använda uttrycket att statsrådet *vilseledde* den svenska riksdagen genom sådana yttranden. Som professor Gustafson påpekar i Dagens Nyheter den 10 april 1968 — han är som bekant en mycket framstående fysiker som länge har varit inkopplad på dessa frågor — fanns det ingen sådan enighet som statsrådet åberopar. Statsrådet borde i stället ha sagt att en rad experter har varit mycket kritiska, men att — sedan regeringen be-

stämt att Marviken skulle byggas enligt i stort sett tidigare uppdragna riktlinjer och sedan beställningar hade lagts ut — byggde experterna sina kommentarer på den förutsättningen. Det hade varit ett riktigt referat av experternas hållning.

Detta med den bristande informationen till riksdagen och offentligheten är så viktigt att jag skall tillåta mig att referera ett omdöme som fälldes av professor Gustafson i nyssnämnda artikel i Dagens Nyheter: »Händelser för vilka nedan redogörs visar emellertid hur ödesdigert det är att hindra insyn och kväva kritik vid utvecklingsföretag av denna art. Atombolaget drivs helt med skattemedel, men informationen till allmänhet och riksdag har under alla år varit synnerligen ensidig.» Finns det någon som vill bestrida riktigheten i detta omdöme? Jag avvaktar med intresse besked på den punkten.

Professor Gustafson förklarade också i en reservation i atomdelegationen i november 1967 att det är viktigt att inhämta delegationens åsikter vid ändringar i den atompolitiska situationen. Man kan jämföra med läget 1964 som uppenbarligen var en anledning till den anmärkningen.

Herr talman! Mot denna bakgrund kan man slå fast två saker: 1. De avgörande misstagen begicks 1963 och 1964, då regeringen trots vederhäftig, tungt vägande kritik på egen hand beslöt gå vidare med planerna. 2. Riksdagen icke blott hölls i okunnighet om väsentliga delar av denna kritik utan vilseleddes direkt genom oriktiga sammanfattningar av experternas uttalanden. Det är alltså alldeles uppenbart att regeringen under dessa omständigheter får ta på sig ansvaret för sina handlingar.

I början av år 1965 framfördes kritik i riksdagen, bl. a. i en motion från högerhåll av herr Lothigius och andra riksdagsledamöter. År 1966 väckte mittenpartierna motioner. I en folktopiotion förordades en reducering av anslagen och att arbetet skulle bedrivas

«Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

i långsammare takt, varigenom förlusterna skulle begränsas; Marviken kunde inte bli räntabel, men genom en försiktigare hållning skulle i alla fall väsentliga belopp kunna sparas. Alla dessa förslag avvisades.

I en motion av herrar Ståhl och Wedén framfördes kritik mot mörkläggningen beträffande de anställdas yttranderätt. Motionärerna önskade en fastare organisation som skulle leda till en mer effektiv ordning.

I debatten år 1966 framförde bl. a. herr Ståhl kritik mot regeringens handläggning. Statsrådet Lange förklarade då att han hade anledning att tro att man hade klarat upp problemet med överhettningen. Detta var ett av de centrala tekniska problemen. Man hade från svensk sida satsat på en teknik där detta problem inte hade lösts och tog därmed en väldig risk. Men herr Lange lugnade riksdagen genom att säga att detta problem nu torde vara löst. Det har sedan visat sig att problemet inte är löst — det gäller även andra centrala problem — med resultatet att anläggningen nu läggs ned.

I senare motioner, som jag endast i förbigående skall nämna, försökte vi från folkpartihåll att åstadkomma en prutning av anslagen för att minska förlusterna, men detta förslag godtogs inte.

Som jag redan sagt är regeringens ansvar obestridligt. Jag kan inte undertrycka omdömet att det är ganska ömkligt att regeringen först hemlighåller väsentliga kritiska fakta för riksdagen och fattar beslut på egen hand för att sedan i efterhand skylla på riksdagen; riksdagen skulle ha samma ansvar som regeringen, säger man. Det är så konstigt med detta — när någonting går på tok har riksdagen enligt regeringens uppfattning ett väldigt stort ansvar, medan regeringen, när någonting går bra, tar åt sig förtjänsten.

I förra veckans debatt i första kammaren framförde statsrådet Wickman en

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

uppfattning som är så pass sensationell att jag måste säga ett par ord om den. Han sade att han inte tycker att det är naturligt att regeringen försöker bilda sig en uppfattning i tekniska frågor; regeringen bör inte inrikta sina ansträngningar på att skaffa det underlag som krävs för en självständig bedömning av ett stort tekniskt projekt. Det är klart att regeringen inte plötsligt kan bli expert och i den meningen bedöma ett stort tekniskt projekt. Men regeringen bör dock ha möjligheter att med hjälp av rådgivare bedöma om det inte ligger åtskilligt i all den kritik som framkommit från olika håll. Om rådgivarna bekräftar att så är fallet, bör det leda regeringen till försiktighet. Därför kan detta herr Wickmans uttalande inte leda till någon minskning av regeringens ansvar.

Av tidsskäl skall jag inte närmare gå in på statsrådet Wickmans s. k. vitbok som uppenbarligen är en partsinlaga hur mycket detta än bestrids. Det är för övrigt ganska stillenligt att vitboken inte fanns tillgänglig i sin helhet under motionstiden — endast första delen av vitboken förelåg då och endast i ett fåtal exemplar.

Det är också karakteristiskt att Ågestagruppens hårda kritik inte blir föremål för behandling i herr Wickmans vitbok. Är det någon som tvivlar på att Ågestagruppen skulle ha spelat en framträdande roll i vitboken om den intagit motsatt hållning? Nej, det skulle den naturligtvis ha gjort. Men nu var det inte lämpligt att gå in på den.

Herr Wickman är i vitboken nästan fullständigt nöjd. Jag kan inte se att han när han talar om utlandet ens nämner att det finns tungvattenreaktorer i drift t. ex. i Canada. Även här är det en något selektiv nyhetsinformation vi får.

Nog har Sveriges folk rätt att ställa krav på att få en ordentlig redogörelse för vad som verkligen har skett. Jag anser mig genom uppräkningsen av de sju kritiska rösterna under 1964 ha doku-

menterat att vitbokens redovisning är synnerligen ofullständig och ensidigt upplagd. Därför är det ett naturligt krav, ja, rent ut sagt ett demokratiskt renlighetskrav, att man tillsätter en parlamentarisk kommission som gör en allsidig översikt. Vad skulle det kunna finnas för skäl mot en sådan översikt? Är regeringen ängslig för resultatet? Erkänn i så fall det! En sådan kommission skulle — som har föreslagits i motionerna — ta upp de olika organisatoriska problem som inställer sig i sådana här fall. Den skulle kunna behandla formerna för beslutsfattandet, frågan om en tryggare och ordentligare information åt riksdagen i sådana frågor, formerna för riksdagens insyn i de statliga bolagen, vilken är av betydelse i sådana här fall, kraven på rapporter från de halvstatliga bolagen, m. m. Jag tycker att utskottets socialdemokrater kommer med undanflykter när de talar om att grundlagberedningen skulle ta upp allt detta. Grundlagberedningen har massor av uppgifter och är sysselsatt med dem flera år framåt. Vad skulle det kunna finnas för anledning att inte låta en speciell kommitté ta upp dessa saker i konkret anslutning till de gjorda erfarenheterna? Att hänvisa till utredningen om automatisk databehandling i riksdagsarbete är väl ganska meningslöst.

Sammanfattningsvis vill jag säga att regeringen trots kritiska röster i huvudsak satsat på tungvattenlinjen. Man har lagt nästan alla ägg i en korg. Man har varit oförsiktig genom att inte vid den avgörande tidpunkten lyssna till de kritiska rösterna. Man har godtagit en organisation som inte innebär någon verklig garanti för ekonomisk skötsel av bolaget, och man har visat oinskränkt förtroende för en ledning som uppenbarligen har misslyckats mycket svårt. Marvikenanläggningen, vars kostnad inklusive räntor och vissa andra ting kan anses uppgå till 700 à 800 miljoner kronor, står som ett monument över ett

statligt misslyckande av sällsynt omfattning här i landet.

Det behövs inget beslut med anledning av herr Lindblads ironiska motion om nationalmonument; Marvikenanläggningen kommer nämligen även utan ett sådant beslut att stå som ett monument över detta misslyckande. Sakkunniga i in- och utland skrattar åt »världens enda oljeeldade atomkraftverk», dvs. ett kraftverk som är uppbyggt för atomenergi men som blivit ett oljeeldat värmekraftverk.

Inskriptionen — om det behövs någon — på detta monument kan regeringen få bestämma helt allena. Vad man än skriver kommer ändå denna anläggning att vittna om regeringens handläggning av en stor och viktig fråga.

Därefter anförde:

Herr JOHANSSON i Norrköping (s):

Herr talman! När nu herr Ohlin yttrade sig kanske för sista gången i denna kammare borde hans anförande ha lett till ett yrkande om avslag på regeringens proposition, så att han inte bara hållit fast vid detta han sade sist om ett monument. Så långt vågade han emellertid inte gå, och så långt har inte heller reservanterna eller motionärerna gått — de uttalar bara att informationsflödet inte har varit tillräckligt. Herr Ohlin har använt 40 minuter på att upprepa gamla saker, och i stort sett präglades hans anförande av efterklokhet och ingenting annat.

Herr Ohlin var visserligen partiledare och hade rätt mycket omkring sig både 1962 och 1963, men det var enhälliga beslut som riksdagen då fattade om att påbörja Marvikenprojektet. Vid beslutet 1963 förekom det inte ens någon diskussion, och det avgavs inte ett enda yttrande i denna kammare. Herr Ohlin nämnde 1964 och 1965, men då hade ju riksdagen fastställt ett atomenergiprogram i tekniskt och ekono-

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

miskt avseende, som man inte kunde springa ifrån.

Jag vill sedan tala om för herr Ohlin att man i Östergötland naturligtvis beklagar att det inte blev något atomkraftverk, men man är inte alls lika kritisk som herr Ohlin och hans bröder och systrar på riksplanet är i detta fall. I Östergötland hälsade man med tillfredsställelse regeringens initiativ att bygga anläggningen ute på Vikbolandet. Man bör ju inte bara vara kritisk, man bör också se till vad man själv har varit med om att besluta.

Så skulle jag vilja ställa en fråga till herr Ohlin, som nu har angripit det statliga bolaget: Har herr Ohlin aldrig upplevat att ett enskilt företag har lagt ned stora pengar på ett projekt och sedan misslyckats ekonomiskt? Jag kan tala om för herr Ohlin att det finns företag inom el- och kraftbranschen som har misslyckats med vissa saker men som senare har kunnat lösa de tekniska problemen, även om det kostat mycket pengar — sådant måste ibland inträffa, om tekniken skall kunna gå framåt.

Jag kan inte underlåta att berätta en liten historia från en fabrik där jag arbetade en gång. Ägaren var framsynt; han var inte tekniker, men han lyssnade på teknikerna. En gång köpte fabriken ett valsverk, som skulle medföra en stor rationalisering. Det stod emellertid bara stilla. Man tog dit montörer och ingenjörer, men de lyckades ändå inte få i gång valsverket.

En morgon när jag stod vid mitt arbete kom fabrikören — det var sista tiden han levde — och ruskade på huvudet och sade: »Ja, ser Johansson, det är bra med tekniska anordningar, men en behöver ju också få i gång dem. Fast en får ju förstå om det misslyckas någon gång också.»

Jag tycker att det ligger mycket i detta, och jag tycker att herr Ohlin och folkpartiet borde ha något att lära av den historien.

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

Jag skulle kunna gå djupare in på detta ärende, men jag skall inte så här i slutskedet av riksdagen hålla ett anförande i 40 minuter. Jag vill bara konstatera att herr Ohlin 1962 och 1963 inte sade flasklock på tal om den tekniska och ekonomiska uppläggnings av Marvikenprojektet. Nu hänvisar han till att det rådde delade meningar 1964 och 1965, men det gör det ju ofta, och vi kommer alltid att få uppleva att teknikerna har olika åsikter. Vi politiker måste emellertid till slut ta ställning till frågorna.

Jag har inte kunnat underlåta att säga detta, herr talman, eftersom man i vårt län inte har varit lika kritisk som man har varit på riksplanet. Visserligen har en del uppträtt och påstått ungefär det samma som Per Ahlmark brukar skrika om, att det är farligt att föra in tankbåtar i Bråviken. Men det har sagts att allt skall göras för att skydda området, och de som bor där nere vill ha kraftverk. Det skulle förundra mig, herr talman, om de borgerliga ledamöterna på Östgötabänken skulle rösta på någon av reservationerna som inte är någonting annat än brasklappar. En brasklapp tjänar man ingenting på, utan man måste försöka leva i verkligheten.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr GLIMNÉR (cp):

Herr talman! Jag tillhörde inte riksdagen när beslutet tidigare fattades angående Marvikens kraftstation. Jag vill därför lämna därhän vad som då har beslutats eller inte beslutats i denna fråga. Låt mig endast, herr talman, få utgöra en lokal röst i denna debatt.

Eftersom jag sedan många år är kommunalnämndens ordförande i Vikbolandets kommun har jag varit den som på det lokala planet främst har tagit del av planerna beträffande Marviken ända från det att det var fråga om rekognoscering av platser för kraftverket och val av plats i konkurrens med

andra undersökta platsalternativ. Jag har också haft förmånen att följa Marvikenfrågan genom de olika skeden som den har passerat.

Jag är den förste att beklaga att intentionerna beträffande ett Marvikens atomkraftverk inte har kunnat bli verklighet. Jag vill dock i detta sammanhang betona och till riksdagens protokoll få anført att det under dessa år har rått ett utomordentligt gott samarbete mellan kommunen och Vattenfall. Vattenfall har på ett utomordentligt sätt sökt informera den kommunala ledningen om olika problemställningar allteftersom de dykt upp. Jag skulle vilja gå så långt att jag betygsätter denna information från det statliga verket till den lokala instansen som ett föredöme för information i dylika fall.

Det är givet att Vattenfall och kommunen inte alltid haft samma uppfattning om vissa saker. Jag tänker i detta sammanhang på frågan angående bostadsbyggandet för kraftverkets personal, men även den frågan löstes till sist, i gott samförstånd.

Vi diskuterar, med all rätt, miljö- och värdsfrågorna när vi går att fatta beslut om nya kraftverk, av olika typer och deras placering i olika delar av landet. Det är allom bekant att dessa frågor också diskuterats när frågan om förläggning av Marvikens atomkraftverk var aktuell. Men klart står att det var en synnerligen mild opinion, som motsatte sig denna kraftverksförläggning, och i all synnerhet — jag vill understryka vad herr Johansson i Norrköping nyss har sagt — var den synnerligen hovsam från den bofasta befolkningens sida.

Eftersom Marvikenområdet är ett skärgårdsområde, där tusentals människor varje år hämtar rekreation och vederkvickelse och där sommarstugebebyggelse ligger alldeles i närheten, är det givet att framför allt dessa människor gjorde sig frågan, om denna kraftverkslokalisering skulle innebära

risker och miljöförsämring.

Från den ansvariga kommunens sida har vi hela tiden varit positiva till denna förläggning, och vi satte vår lit i detta avseende till de ansvariga myndigheter som har att bevaka dessa angelägenheter och till de skyddsanordningar och de säkerhetsföreskrifter som kom att fastställas.

När nu frågan har blivit aktuell om en ombyggnad av Marviken till ett oljeeldat kraftverk är det samma människor som åter ställer frågan: Innebär detta en miljöförstöring av skärgårdsområdet? Detta har också framgått av lokalpressens uttalanden.

När atomkraftverket diskuterades, framhölls från experthåll att vi, under förutsättning av att någon olyckshändelse inte inträffade, skulle få den renaste industri som man kunde tänka sig därute på udden av Vikbolandet. Jag utgår ifrån att den ersättningsindustri som det nu är fråga om, detta oljekraftverk, kommer att förses med reningsanordningar som gör farhågorna för miljöförstöring onödiga.

I propositionen redovisar Vattenfall »att den nu ifrågasatta ombyggnaden skulle göra det naturligt för ett övervägande av placering av andra successivt erforderliga oljeeldade kondenskraftaggregat i Marviken». Departementschefen vill dock inte i denna proposition ta ställning till en fortsatt utbyggnad utan framhåller att denna fråga måste övervägas mot bakgrunden av en mera översiktlig bedömning. Jag kan väl hålla statsrådet räkning för denna hans inställning.

För en icke tekniskt sakkunnig som bara kan göra en lekmanamässig bedömning framstår det dock som både ekonomiskt och ur personalsynpunkt fördelaktigt att inte begränsa kraftverket i Marviken till ett kraftverk för toppeffektdrift med genomsnittlig kort årlig drifttid, utan att bygga ut med flera aggregat, för att därigenom kunna utnyttja de fasta anläggningarna och

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

personalen i större utsträckning och för att förhindra att Marviken bara blir en genomgångsstation för personalen.

Från lekmannasynpunkt kan det också ifrågasättas, om det inte ekonomiskt skulle vara fördelaktigt om denna utbyggnad kunde följa i nära anslutning till den omläggning vi nu går att besluta om. Detta skulle även vara önskvärt av lokala hänsyn.

Jag vill sålunda slå fast det beklagliga i att Marvikenprojektet icke har fullföljts enligt de ursprungliga planerna, men vill betona den betydelse som denna byggnation haft för Vikbolandets kommun och för hela Norrköpingsregionen genom den sysselsättning och de arbetsinkomster den medfört. Vi skall dock komma ihåg, att den kostnad som redovisas för Marvikenprojektet icke är en nettoutgift, eftersom en stor del har kommit tillbaka i form av skatteintäkter till stat och kommun. Enligt min mening är det därför angeläget att så långt möjligt utnyttja den anläggning som här skapats.

Jag hälsar alltså med tillfredsställelse det beslut som kommer att fattas om denna ombyggnad av Marviken och uttrycker förhoppningen att allt skall göras för att eliminera eventuella föroreningar. Jag hoppas också att denna ombyggnad kommer att följas av ytterligare utbyggnader, ty varje nytt arbetstillfälle i Norrköpingsregionen är välkommet och betydelsefullt.

I utskottsutlåtandet har den felaktigheten insmugit sig, att herr Johansson i Mysinge i första kammaren antecknats för reservationen 2, medan han i själva verket stött utskottets förslag. För min del vill jag deklarerera, att jag kommer att rösta för utskottets förslag, som jag nu ber att få yrka bifall till.

Herr LINDHOLM (s):

Herr talman! Det har alltid sina risker med en debatt som blir stympad som nu den om Marvikenprojektet. Det ha-

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

de varit betydligt bättre, om debatten hade kunnat slutföras i förra veckan. I dag har vi en mycket diger arbetslista, och jag skall därför inte hålla något längre anförande; jag vill inte följa herr Ohlins exempel i det avseendet. Men några av herr Ohlins uttalanden föranleder mig att göra vissa bemärkningar.

Jag måste bekänna att det förvånar mig, när en f. d. professor börjar med att säga att Marviken är ett stort misslyckande som kostat 2 miljarder kronor.

(Herr *Ohlin*: Nej, det sade jag inte.)

Jo, herr Ohlin uttalade sig så i början av sitt anförande; det kan han själv se i protokollet.

(Herr *Ohlin*: Jag sade 700—800 miljoner kronor.)

Nu kanske herr Ohlin vill överlåta ordet åt mig.

Det hela skulle enligt herr Ohlins mening ha blivit betydligt billigare, om man följt den tekniska sakkunskapen, och han byggde sitt anförande på att expertisen skulle ha varit motståndare till Marvikenprojektets genomförande. Inom de närmaste dagarna kommer att publiceras en artikel av generaldirektör Grafström, där han i detalj skildrar skeendet vid tidpunkten i fråga, och enligt de uppgifter han lämnar var det Vattenfall som ville dra sig tillbaka därför att man där ansåg att Marviken hade utvecklats mera till en forskningsanstalt än till en station för produktion av elkraft. Vid denna tidpunkt var däremot såväl expertisen som ASEA starkt inställda på att Marvikenprojektet skulle fullföljas.

Herr Ohlin byggde som sagt hela sin argumentering på att det skulle ha funnits en ständigt opposition från expertisens sida, och herr Ohlin åberopade i flera sammanhang professor Gustafson. Då vill jag framhålla att herr Ohlin tydligen inte har observerat en av professor Gustafsons skrifter. När Marvikenstationen projekterades förordade näm-

ligen professor Gustafson i en skrift att stationen skulle göras mycket stor, så att man kunde slutföra de vetenskapliga arbeten som var nödvändiga för att lösa de problem som då alltså var olösta. Det var sålunda professor Gustafsons uppfattning att Marviken skulle ha gjorts större än vad som skedde.

Den uppgiften har lämnats i statsutskottets femte avdelning av ansvarigt folk, och när herr Ohlin nu liksom jag lämnar riksdagen kan han måhända ägna litet mer tid åt allt källmaterial som har samband med Marvikenprojektet.

Mot slutet gjorde herr Ohlin en hopsummering och sade att Marvikenprojektet har kostat mellan 700 och 800 miljoner kronor. Även det är en uppgift som jag måste sätta betydande frågetecken för i kanten. Inför statsutskottets femte avdelning har sakkunnig expertis uppgivit att en betydande del av den forskning som bedrivits vid Marviken ändå måste ha bedrivits, om Marvikenprojektet hade lagts ned och vi i stället hade gått in för lättvattenreaktorer.

Herr Ohlins sifferuppgifter håller alltså inte i det avseendet. Jag tror inte att någon expert med bestämdhet kan ange den verkliga förlusten — om man nu i detta sammanhang kan tala om förlust.

Vi bör också erinra oss att i den proposition om atomforskning som en gång i tiden lades fram framhölls att vi här gav oss in på ett forskningsområde som var så kostnadskrävande att inget enskilt företag hade möjligheter att göra det, men å andra sidan var denna forskning så betydelsefull för den framtida utvecklingen att samhället borde ta dessa kostnader på sig.

Herr Ohlins sifferexercis har föga gemensamt med det faktiska skeendet.

Vidare sade herr Ohlin att folkpartiet hade motionerat om vissa minskningar av dessa kostnader. Men för att åstadkomma sådana minskade kostnader hade man varit tvungen att i stället avstå från en viss del av forskningen, som alltså hade skjutits framåt i tiden. Hela

herr Ohlins argumentation i det stycket håller inte inför en ordentlig granskning.

Slutligen beklagade sig herr Ohlin över att statsrådet Wickman inte är närvarande i kammaren i dag. Det beror på att statsrådet Wickman på ett tidigt stadium varit tvungen att binda sig för andra mycket viktiga uppgifter i dag, och hans frånvaro är alltså inte, som herr Ohlin ville göra gällande, ett uttryck för nonchalans.

Slutpunkten i herr Ohlins anförande, var att han sade att han inte kunde förstå varför socialdemokraterna går emot motionsförslaget om en särskild utredning. Om herr Ohlin studerar sitt eget anförande — speciellt de första satserna i det — kommer han kanske att finna en naturlig förklaring till avslagsyrkandet på detta motionskrav. Till detta kan läggas att det nu har utgivits en vitbok, som berör vissa väsentliga avsnitt av frågan, och att ytterligare en bok håller på att utarbetas av teknikerna på detta område.

Därtill kommer att Atomenergi är omorganiserat och att eventuell kritik mot att de anställda inte skulle ha möjlighet till inflytande på skeendet också undanröjts för framtiden. Det är att tillägga att grundlagberedningen har att arbeta just med dessa problem.

Vi menar därför att allt det, som motionärerna säger sig vilja åstadkomma genom sina motioner, redan är verkställt.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Den fråga som vi har att behandla är ju spørsmålet huruvida man av Marvikenanläggningen, som fullständigt har misslyckats, skall försöka göra en oljeeldad anläggning. Herr Johansson i Norrköping ville nyss göra gällande att man, om man är kritiskt inställd mot vissa perioder av Marvikenprojektets handläggning, borde yrka avslag på förslaget om denna ombyggnad av Marvikenanläggningen. Jag

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

tror att herr Johansson är den enda i denna kammare som finner någon logik i detta. Om det verkligen kan bli någon liten nytta av anläggningen genom att man övergår till att driva den med oljeeldning i stället för med atomenergi, bör man göra det. Det har väl inget att skaffa med kritiken mot atomenergi-politiken.

Vidare hänvisar herr Johansson till att diskussionen tidigare i denna kammare av Marvikenprojektet inte har varit så livlig. Jag har emellertid utförligt redogjort för den mörkläggnings av Atomenergis verksamhet, som regeringen åstadkom i syfte att förhindra kritik mot projektet, något som också lyckades. Och när det inte finns tillgång till fakta, kan man inte fullfölja en kritik.

Herr Johansson förbigick givetvis den avgörande perioden omkring år 1964. Han säger att det nu visas efterklokhet, men det är alldeles fel, eftersom vad jag kritiserat är det förhållandet att vi inte fick reda på fakta när de var aktuella och planerna ännu kunde ha ändrats.

Herr Johansson frågar om enskilda företag aldrig har misslyckats. Utan tvivel förekommer det sådana förluster — om de har varit så stora att de kan räknas i åtskilliga hundratal miljoner kronor känner jag inte till. Det är emellertid intressant att herr Johansson i detta sammanhang drar en sådan parallell och menar att det förekommer statliga misslyckanden och förluster lika väl som enskilda. Herr Johansson faller alltså in i tankegången att det är här fråga om dispositioner, som lett till mycket stora förluster för statsverket och för skattebetalarna. Annars vore ju parallellen meningslös.

Herr Johansson säger att politikerna måste fatta beslut, även om teknikerna är oeniga. Javisst, de personer som får kännedom om teknikernas oenighet och som har att fatta beslut måste också göra detta, även om de sitter i regeringen. Så skedde 1964. Det beslöts då att atomenergidelegationen inte skulle

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

få sammanträda och att riksdagen inte skulle informeras. Därför bär de som sitter i regeringen också ansvaret för det beslut som de på ett eller annat sätt måste fatta.

Men det naturliga beslutet hade ju varit att man sagt till Sveriges riksdag: Nu har situationen ändrats, så som dessa många kritiska röster anser att den gjort — och som regeringen för övrigt numera erkänner vara ett faktum. Vilket beslut skall vi, på basis av detta faktum, fatta? Det hade varit en naturlig konsekvens av teknikernas oenighet — inte att bara låtsa som om denna kritik inte fanns och man helt kunde lita på Atombolagets ledning.

Herr Lindholm talade om kostnader på 700—800 miljoner kronor. Ja, herr Lindholm, jag framhöll också att man hade fått en del tekniska erfarenheter beträffande atomenergipolitiken, och i övrigt nämnde jag en forskningsreaktor. Ingen kan alltså behöva missförstå saken så, att den siffra jag först nämnde skulle gälla bara Marviken. Hur stor del av de 700—800 miljonerna som skall betraktas som en ren förlust och hur stor del som givit resultat via forskning har jag inte velat ge mig in på att precisera. Däremot framgick det av mitt anförande att jag anser det vara faktum att en stor del gått förlorad, och därvidlag stöder jag mig på expertis.

Beträffande vattenfallsstyrelsens skepsis vill väl herr Lindholm inte hävda annat än att den kom till uttryck. Det står i något av de officiella dokumenten, fastän jag inte för ögonblicket hinner ta reda på det, att vattenfallsstyrelsen uttrycker skepsis. Och Vattenfallsrepresentant i Atombolagets styrelse var ju en av dem som skrev under promemoria nr 1, vari påyrkades en omläggning av Marvikenprojektet på våren 1964. Hur kan herr Lindholm då ge intrycket att jag inte skulle få inränga vattenfallsstyrelsen bland de kritiska rösterna, när vattenfallsstyrel-

sens representant tvärtom i denna promemoria förordade en omläggning av politiken?

Herr Lindholm säger att jag skulle ha talat om ständig opposition. Men det har jag inte gjort, ty vi hade ju inte fakta — de hölls borta från oss. Därför kunde vi inte bedriva opposition, utan vad vi gjorde — när det så småningom hade klarnat att påbörjandet av Marvikenanläggningen var ett faktum — var att vi försökte åstadkomma en del besparingar.

Herr Lindholm älskar att inte nämna årtal, men det var väl 1962, när principbeslutet fattades, som professor Torsten Gustafson sade: Skall ni bygga en sådan där anläggning får ni se till att den inte blir alltför liten. Då professor Gustafson 1964 fann att det var ett nytt läge hävdade han emellertid bestämt att atomdelegationen skulle få tillfälle att diskutera saken och inkalla experter från olika håll till s. k. hearings. Detta förhindrade dock departementet.

Herr talman! Den springande punkten är, vid sidan om den obestriddiga mörkläggningen, följande.

Under 1964 höjdes sju vägande kritiska röster. Dessa synpunkter refererades inte och förmedlades inte till riksdagen. Riksdagen gavs inget tillfälle att då överväga, om man skulle fatta ett annat beslut medan tid var, utan regeringen skyndade sig — jag tror det var på försommaren — 1964 att fatta beslut och ställde därmed såväl riksdagen som andra instanser inför fullbordat faktum. Det är denna period som herr Lindholm och andra mer eller mindre elegant har försökt hoppa över i den tidigare debatten och inte heller i dag, med undantag för ett par ströanmärkningar, vill gå in på.

Var det inte en vägande kritik som framfördes? Borde inte denna kritik ha redovisats för riksdagen, så att riksdagen givits tillfälle att bedöma det läge som då förelåg? I stället fortsatte man

mörkläggningen och hänvisade även under 1965 till »sällsynt enig expertis» etc.

Det är den fråga som jag tror att såväl herr Lindholm som andra när de nu får bättre tid skulle ha anledning att överväga.

Herr LINDHOLM (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag beklagar att vi genom herr Ohlins förvållande förlänger denna debatt.

Det som är det centrala i hela diskussionen om atomforskningen är ändå frågeställningen om huruvida Sverige skall ha en atomindustri eller ej. Om vi vill ha en atomindustri, får vi vara beredda att satsa betydande belopp. Denna fråga har ganska enhälligt besvarats med ja. Om herr Ohlin gör en jämförelse mellan de kostnader som vi haft i vårt land för att utveckla atomforskningen och de kostnader som de mera avancerade industriländerna har haft är våra ganska blygsamma. Jag vill erinra om att Frankrike och Schweiz tvingats gå ifrån vissa projekt som dessa länder arbetat med och som kostat betydande belopp.

Frågeställningen står alltså kvar: Har herr Ohlin övergivit sin tidigare inställning att vi skall ha en atomindustri? Är herr Ohlin kvar på den linjen, får herr Ohlin också vara beredd att ta de kostnader som det leder till.

Vad som föranledde Vattenfall att ändra ståndpunkt var att man bedömde Marviken som en forsknings- och utvecklingsanläggning i stället för en produktionsanläggning. I det läget sade Vattenfall, som är ett affärsdrivande verk, att man inte längre ville vara med. Men det är ostridigt att ASEA och expertisen ville fullfölja projektet. Det är vidare ostridigt att man såväl i Canada som i Västtyskland alltjämt arbetar med överhettningmetoden.

Herr JOHANSSON i Norrköping (s) kort genmäle:

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

Herr talman! Jag ber att få återkomma, och jag vänder mig fortfarande till herr Ohlin.

Det förundrar mig att herr Ohlin som kan skåda in i framtiden inte sade ett ljud år 1963 då riksdagen beslutade om de tekniska och ekonomiska grundvalarna för Marviken. Herr Ohlin var tyst som en mus, och det var heller ingen annan i kammaren som sade någonting. Men efteråt kommer herr Ohlin med sin kritik. Jag vill bara konstatera detta.

När det gäller de stora förlusterna har jag inte gjort några jämförelser. Jag säger bara att herr Ohlin och andra är kvicka med att föra stort väsen om statliga företag. Men man begär inte någon vitbok eller några förklaringar, om några enskilda företag gör förluster. Herr Ohlin får efter första januari 1971 gott om tid och han kan då forska och författa en vitbok om hur det kom sig att Svenska handelsbanken häromåret förlorade 120 miljoner kronor på vissa saker. Detta är en ekonomisk uppgift, herr Ohlin, som det inte har skrivits så mycket om.

Vidare skulle jag sedan vilja be herr Ohlin om en annan sak. Det har skrivits rätt mycket om kraftstationer som stått stilla i Sverige under de senaste åren. Forska också litet där och se efter vad det beror på. Herr Ohlin kommer då att få en del svar som visar att det inte beror på ett direkt misslyckande utan mera på att företagen inte kommit fram till det tekniska förfarande som är det lämpligaste och att detta kanske inte kan kritiseras. Men det gäller enskilda företag som förlorat stora pengar.

Man skall inte bara ge sig på de statsägda företagen. Jag har inte gjort någon jämförelse mellan de förluster som drabbat olika företag.

Anledningen till att jag sade att herr Ohlin egentligen borde yrka avslag på propositionen är att riksdagsmannen Lindblad i första kammaren vill resa ett monument över Marviken. När jag

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

talat om ett monument tänker jag mig inte någonting som är i verksamhet, utan det skall vara stilla. Därför tycker jag att herr Ohlin skall yrka avslag på propositionen.

Herr talman! Jag skall inte uppta kammarens tid längre, ty att övertyga herr Ohlin om vissa saker är — det har jag funnit tidigare — nästan omöjligt, trots att man kanske har rätt.

Herr **OHLIN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lindholm förklarar att skall vi ha atomenergiforskning får vi vara beredda att betala vad den kostar. Ja visst! Hela debatten har gällt hur vi till rimligaste kostnad kan få det bästa resultatet. Kritiken mot den valda handlingslinjen går just ut på att man skulle ha kunnat få bättre resultat för något mindre kostnader. Det förefaller mig som om herr Lindholm ett ögonblick hade glömt bort debattläget.

Herr Johansson i Norrköping frågar varför jag inte sade någonting här i riksdagen år 1963. Nej, varken 1963 eller 1964 tror jag att jag sade någonting, och det berodde på att regeringen och AB Atomenergi — med regeringens tysta medgivande — hemlighöll de informationer och de kritiska uttalanden som kom fram. De sju kritiska röster jag har redovisat har man ju inte kunnat bestrida. Herr Lindholms reflexion om Vattenfall var mera en sidosmärkning och innebar inte ett bestridande av att Vattenfall har varit kritiskt. Men skulle man enligt herr Lindholm bortse från Vattenfall återstår ändå sex kritiska röster.

Herr talman! Jag anser mig befriad från att närmare diskutera de andra delarna av herr Johanssons yttrande. Att monument måste stå stilla o. d. är nog inte någon central sak i debatten.

Herr **LINDHOLM** (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara notera det egendomliga förhållandet att en profes-

sor först sedan han sett i facit talar om hur forskningen skulle ha bedrivits. Det fanns, herr Ohlin, ingen facit när man började.

Herr **OHLIN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Nu tycker jag att herr Lindholm blir rent tankeförvirrad. »Sett i facit», säger han! År 1964 förelåg uppgifter som var tillgängliga för regeringen och AB Atomenergi. Däremot var de inte tillgängliga för oss. Det förefaller mig som om herr Lindholm menade att vi i alla fall skulle ha agerat som om vi känt till dem.

Herr Lindholm får väl ändå utgå ifrån det beslutsunderlag som fanns och som innebar att den svenska riksdagen under hela denna period, och även så sent som 1965, var utsatt för en mörkläggning från bolagets och regeringens sida.

Herr **LOTHIGIUS** (m):

Herr talman! Jag skall be att få tacka professor Ohlin för att han tog upp frågan om riksdagens möjligheter att 1963 och 1964 överväga Marvikenprojektet. Pressen har i efterhand undrat varför riksdagen var så flat och följsam i dessa frågor. Det berodde helt enkelt på, som professor Ohlin har talat om, att vi inte hade tillräckligt med informationer.

När herr Åkerlund, herr Carlshamre och jag 1965 motionerade i frågan hade vi genom borgarrådet Agrenius i Stockholm, som sysslade med elfrågor, och hans team av tekniker — han hade även kontakt med tekniker på Vattenfall — fått kännedom om den stora opinion som fanns inom teknikervärlden mot detta projekt. Därför var vi helt på det klara med att det var nödvändigt att ta upp frågan i riksdagen. Vår önskan var då att Marvikenprojektet skulle läggas ned och att ett annat projekt, liknande det som vi i dag skall fatta beslut om, skulle startas.

Kritik framfördes på ett tidigt stadium från industrin. I maj 1964 tecknade

ASEA kontrakt på reaktordelen — den tunga delen. Men månaden innan hade Curt Nicolin inför en grupp socialdemokratiska ledamöter som besökte företaget förklarar att Marvikenprojektet var ett stort misstag. Detta borde de socialdemokratiska ledamöter som då var med kunna erinra sig.

Jag har inte fått något svar på min fråga till herr Lindholm om den ekonomiska delen. Uträkningen visar att projektet i Marviken kostar åtminstone 1,4 miljarder kronor. Då har man redan räknat ifrån en del av den tekniska forskning som vi har tillgodogjort oss. Men doktor Uno Lamm säger i den diskussion som efteråt har förts: Hur mycket av dessa pengar kan ha gett resultat av verkligt värde? Han svarar själv att det är ungefär 50 procent, och då är han ändå ganska generös mot statsmakterna.

Herr Lindholm sade att förre generaldirektören Grafström skall publicera en inläga i denna fråga. Jag hoppas verkligen att generaldirektör Grafström då låter även sina tekniker komma till tals så att det inte bara blir en inläga från honom själv. Företagsdemokratien har verkligen inte fungerat inom Vattenfall tidigare. Nu har emellertid herr Lindholm lovat att den skall komma till stånd, och då hoppas jag att de 18 teknikerna, av vilka flera tillhör Vattenfall, bereds möjlighet att tillkännage sin mening i den inläga som herr Grafström skall lämna om någon månad.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. 1—5

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 6

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till reservationen 1 av herr Bohman m. fl.; samt 3:o) bifall till reservationen 2 av herr Ivar Johansson m. fl.; och fann herr talmannen den

Avveckling av Marvikenprojektet, m. m.

förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Eliasson i Sundborn begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Jämväl beträffande kontrapositionen begärde dock herr Eliasson i Sundborn votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående mom. 6 i statsutskottets utlåtande nr 220 antager reservationen 1 av herr Bohman m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen 2 av herr Ivar Johansson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 57 ja och 37 nej, varjämte 108 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 6 i utskottets utlåtande nr 220, röstar

Bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motioner

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1 av herr Bohman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Lothigius begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 116 ja och 69 nej, varjämte 18 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 3

Bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motioner

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motioner.

I propositionen nr 162 hade Kungl. Maj:t under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 16 oktober 1970 föreslagit riksdagen att dels godkänna de riktlinjer som angetts i nämnda statsrådsprotokoll för bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl., dels godkänna att en central nämnd för bistånds- och katastrofutbildning inrättades den 1 juli 1971.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 1343 av herrar *Dahlén* och *Wikström*

och II: 1563 av herrar *Wiklund* i Stockholm och *Gustafson* i Göteborg, vari bl. a. hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställde om förslag angående tjänstgöring i internationellt biståndsarbete som alternativ till värnpliktstjänstgöringen och vapenfri tjänst i enlighet med vad som anförts i motionerna,

dels motionen I: 1344 av fru *Segerstedt Wiberg*, vari bl. a. diskuterades biståndsutbildning i nordisk samverkan och hemställdes att i motionen framförda synpunkter beaktades vid behandlingen av ifrågavarande proposition,

dels de likalydande motionerna I: 1345 av herr *Sundgren* och II: 1562 av herr *Svensson* i Kungälv m. fl., vari bl. a. hemställts att biståndsarbete i princip godtoges som värnplikts- eller vapenfri tjänst,

dels de likalydande motionerna I: 1346 av herr *Werner* och II: 1561 av fru *Ryding* m. fl., vari hemställts att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition 1970:162 och att regeringen i ny undersökning låte pröva formerna för u-landstjänst som ett värnpliktsalternativ och framlade förslag i enlighet med i motionerna anförda synpunkter,

dels motionen II: 1560 av herrar *Björck* i Nässjö och *Oskarson*.

Utskottet hemställde,

1. beträffande utredning av ett system för utbildning av personal för bistånds- och katastrofinsatser utan anknytning till värnpliktslagen och lagen om vapenfri tjänst att riksdagen måtte avslå motionen II: 1560 såvitt nu var i fråga,

2. beträffande tillgodoräknande av tjänstgöring i u-hjälpsarbete som fortsatt tjänstgöring att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1343 och II: 1563 såvitt nu var i fråga,

3. beträffande differentiering av utbildningen i fråga om innehåll och omfattning att riksdagen måtte avslå mo-

Bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motioner

tionerna I:1345 och II:1562 såvitt nu var i fråga,

4. beträffande tjänstgöring i internationellt biståndsarbete som alternativ till värnpliktstjänstgöring och vapenfri tjänst att riksdagen måtte avslå motionerna I:1344, I:1343 och II:1563, I:1345 och II:1562, I:1346 och II:1561, sistnämnda sex motioner såvitt nu var i fråga,

5. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I:1346 och II:1561 samt II:1560, nämnda motioner såvitt nu var i fråga, godkänna de riktlinjer som angetts i statsrådsprotokollet för bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl.,

6. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I:1346 och II:1561 samt II:1560, nämnda motioner såvitt nu var i fråga, godkänna att en central nämnd för bistånds- och katastrofutbildning inrättades den 1 juli 1971.

Reservation hade avgivits av herrar *Axel Andersson, Nyman, Wikström, Gustafson* i Göteborg och *Källstad* (samtliga fp), som ansett att utskottet under 4 bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av motionerna I:1344, I:1343 och II:1563, I:1345 och II:1562, I:1346 och II:1561, sistnämnda sex motioner såvitt nu var i fråga, hos Kungl. Maj:t hemställa om förslag angående tjänstgöring i internationellt biståndsarbete som alternativ till värnpliktstjänstgöring och vapenfri tjänst.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **WIKLUND** i Stockholm (fp):

Herr talman! I en reservation till statsutskottets utlåtande nr 221 har upptagits ett av de yrkanden som ställts i ett av de föreliggande motionsparen i detta ärende. Såsom motionär vill jag något utveckla motiven för detta

motions- och reservationsyrkande.

Den proposition som vi nu behandlar och föranlett motionerna kan välvilligt tolkas som ett återhållsamt försök att inom systemet för värnplikts-tjänst och vapenfri tjänst främja en ökning av svenska insatser i u-länderna och vid naturkatastrofer. Genom en ordnad utbildning skall det inom detta system skapas en reservstyrka eller beredskapskår att sätta in i bilateralt eller multilateralt utvecklingssamarbete och vid behov av katastrofhjälp på det internationella planet. Särskilt värdefullt är att den nya utbildningsmöjligheten i princip skall stå öppen även för kvinnor.

Kvantitativt sett är förslaget inte särskilt omvälvande. Det är endast vissa, numerärt relativt blygsamma delar av de personella resurserna som man tänker sig skall kunna komma i fråga för rekrytering av den beredskapskår det här gäller. Kåren anses kunna bilda ett visst rekryteringsunderlag för olika kategorier biståndsarbetare i u-länderna, vidare ge möjlighet till komplettering av den tekniska kontingenten i beredskapsstyrkan i FN-tjänst, därtill även vid uppsättning av katastrofhjälpskontingenter och slutligen vid rekrytering av motsvarande personal för bistånds- och hjälpinsatser i enskilda organisationers regi.

Utbildningen skall starta med 100 personer och urvalet blir mycket strängt. De sökande skall särskilt prövas beträffande yrkeskunskaper och yrkesinriktning inom vissa, i propositionen fixerade yrkesområden och därtill i fråga om allmän lämplighet för utbildning för tjänstgöring av den art det här gäller. Någon risk för att de militära personalresurserna i nämnvärd mån skulle uttunnas genom det nu föreslagna alternativet till utbildning av värnpliktiga föreligger inte, vilket också i annat sammanhang betonats av utredningens expert Karl-

Bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motioner

Axel Elmquist.

Eftersom våra speciella försvarsåtgärder anses ha enbart fredsbevarande syfte bör det betonas att också den föreslagna utbildningsmöjligheten och den beredskapskår som kan bli resultatet av denna möjlighet har ett sådant syfte, fastän *medlen* vid beredskapskårens förverkligande huvudsakligen är andra än de utpräglat militära.

Emellertid lider propositionen av vissa brister, som vi fäst uppmärksamheten på i motionerna I: 1343 och II: 1563. Det är framför allt två svagheter vi där uppehållit oss vid.

Det borde för det första vara möjligt att åtminstone efter någon tids erfarenhet förlägga en del av den nya utbildningen till något av u-länderna. Vi har inte ställt något bestämt yrkande på denna punkt utan bara pekat på denna svaghet och uttalat att den föreslagna nämnden för den nya utbildningen bör ägna uppmärksamhet åt våra synpunkter på denna fråga och vid en positiv bedömning av vad vi anfört föreslå de justeringar av tidsutrymmet för de olika utbildningsmomenten och de åtgärder i övrigt som kan vara erforderliga för att tillgodose dessa synpunkter.

Alternativet för vissa värnpliktiga och vissa tjänstepliktiga vapenfria gämler för det andra endast ett efter frivillig ansökan möjliggjort utbyte av den vanliga tvångsutbildningen enligt de båda lagar som här är tillämpliga mot en specialutbildning i ett starkt begränsat antal fall för biståndsinsatser i u-länder och för katastroftjänst. Regeringen och utskottets majoritet har alltså inte velat tillmötesgå en rätt betydande, seriöst inriktad ungdomsopinion och flera remissinstanser, som ansett det naturligt att u-landsarbete under vissa speciella och gärna stränga villkor skall kunna ersätta värnplikts-tjänst eller vapenfri tjänst. Helt nega-

tiv har man dock inte ställt sig till vårt mer begränsade yrkande att tid för tjänstgöring inom biståndsverksamhet skulle kunna tillgodoräknas såsom s. k. fortsatt tjänstgöring eller återstående tjänstgöringstid enligt värnpliktslagen respektive lagen om vapenfri tjänst, i varje fall om biståndstjänsten uppgår till minst två år. Sålunda gör departementschefen ett uttalande i denna fråga, varvid han visserligen avvisar den av utredningen väckta tanken på generella regler för tillgodoräknande av detta slag men samtidigt anser det möjligt att — i avvaktan på närmare erfarenheter — fatta beslut om tillgodoräknande i enskilda fall som kan komma att aktualiseras.

Man får hoppas att detta uttalande, som utskottet såvitt kan bedömas enhälligt ställt sig bakom, verkligen också leder till att erfarenheter nu kommer att samlas och att dessa sedan utnyttjas för att ge vägledning för utveckling av en utbytesmöjlighet i här åsyftade fall av mera allmän giltighet i enlighet med vårt motionsyrkande. Vi önskar alltså att i dessa fall ungefär samma princip skall gälla som beträffande den som vid början av sin bistånds- och katastrofutbildning minst två år varit anställd inom t. ex. SIDA:s fältverksamhet. Enligt ett annat uttalande av departementschefen i propositionen bör vederbörande i detta fall få tillgodoräkna sig SIDA-tjänsten som del av bistånds- och katastrofutbildningen.

Det återstår då, herr talman, frågan om u-landstjänst som alternativ till de båda typerna av *tvångstjänstgöring* som sådana: värnpliktstjänstgöring respektive vapenfri tjänst. Här har regeringen och utskottsmajoriteten ställt sig avvisande till vårt yrkande, som har upptagits i reservationen och som begär förslag av regeringen i denna fråga till nästa års riksdag. Yrkandets

Bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motioner

form sammanhänger med att frågan inte tillfredsställande utretts. Detta beror i sin tur på att enmansutredningen tyvärr fått sådana direktiv att den ansett sig inte ha haft möjlighet att närmare penetrera denna fråga, som nu åter står i fokus i debatten om hithörande frågor.

Det förhåller sig ju nämligen så, att denna fråga inte är ny. Jag var t. ex. en av de motionärer som i samband med propositionen om vapenfrilagen 1966 yrkade att tjänstepliktiga vapenfria i särskilda fall skulle kunna få utföra sin tjänsteplikt inom något projekt i ett u-land. Motionerna avlogs. Vid den tiden gjorde Medicinska föreningen i Stockholm ett uttalande, som alltjämt äger stor aktualitet. Det heter där bl. a.:

»Det är en relativt utbredd uppfattning att arbete i utvecklingsländer är en kontaktfrämjande och konfliktförebyggande internationell faktor. Föreningen anser det lämpligt att sådant arbete räknas som alternativtjänst jämställd med konventionell värnplikt. Detta gäller i synnerhet läkare, vilka bildar en för utvecklingsländerna själva attraktiv grupp. Man skulle därmed också öka rekryteringsunderlaget för läkare i u-landstjänst, inklusive missionsläkare. Medicinare som beviljas alternativt u-landstjänst skulle fullgöra denna efter viss grundutbildning i tropikmedicin och andra lämpliga ämnen. De bör också utbildas för en insats i svenskt totalförsvaret. Föreningen framhåller värdet av att diskussionen om nya alternativtjänster för vapenfria medicinare särskilt berör införandet av alternativet u-landstjänst.»

Enligt propositionen har utredningens expert Karl-Axel Elmquist uttalat sig till förmån för u-landstjänst som värnpliktsalternativ under förutsättning att samma höga kvalifikationskrav som för antagning till bistånds- och katastrofutbildning uppfylls. Han

har fått instämmanden från åtskilliga remissinstanser. I ett flertal europeiska länder är för övrigt denna utbytesprincip redan i varierande form godtagen av lagstiftaren. Man har alltså inte i dessa länder ansett sig hindrad till ett sådant ställningstagande av t. ex. sådana invändningar mot u-landstjänst som alternativ till värnpliktstjänst, som utredningen har anfört.

Så sent som den 20 november i år gjorde Svenska ekumeniska nämnden, som ju företräder hela den svenska kristenheten, ett uttalande till förmån för en sådan princip. I detta uttalande konstateras först att utredningen inte upptagit tjänsgöringsalternativet. Sedan heter det bl. a.:

»Utredningens huvudargument är att de flesta värnpliktiga vid tiden för sin första tjänstgöring inte har de yrkeskunskaper och den mognad som är nödvändiga förutsättningar för u-landstjänst. Häremot har gemänt att det i de flesta fall är ändamålsenligt att sökande efter en preliminär lämplighetsprövning får anstånd med militärtjänsten till dess att de förvärvat nödvändiga yrkeskunskaper och erfarenheter. — — — Nämnden vill med instämmande i dessa synpunkter på nytt vädja till regering och riksdag att medverka till att det snarast skapas en laglig möjlighet för därtill lämpade värnpliktiga och vapenfria tjänstepliktiga att fullgöra sin tjänst inom ramen för det internationella utvecklingsarbetet.»

När fjärde internationella seminariet om frivillig u-landstjänst avslutades i Strasbourg så sent som i början av november i år, förelåg rapporter från de sex arbetsgrupper, som inom seminariets ram arbetat med olika delproblem. Seminariet var anordnat av det europeiska samarbetsorganet för frivilligtjänst i u-länderna — Regional Conference on International Voluntary

Bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motioner

Service — i samverkan med Europarådet. Arbetsgruppernas rapporter har överlämnats till Europarådet för den uppföljning av opinionsyttringar och slutsatser i dessa som är möjlig genom åtgärder av rådets rådgivande församling. Den sjätte gruppen vädjar i sin rapport med stort allvar till regeringarna att erbjuda u-landstjänst såsom alternativ till militärtjänst såsom en väg att utveckla samarbetet med u-länderna — ett av de många indicierna på stämningar ute i Europa till stöd för den antydda principen, särskilt i stora ungdomskategorier.

Det förefaller, herr talman, också som om statsutskottets majoritet inte var helt främmande för styrkan i den opinion, som jag här har berört, och denna opinions berättigande. Det sägs sålunda i utskottets utlåtande att internationellt biståndsarbete som alternativ till värnpliktstjänstgöring och vapenfri tjänst skulle påkalla en revision av värnpliktssystemet. Därefter fortsätter emellertid utskottet: »Om utvecklingen skulle påkalla en sådan revision förutsätter utskottet att Kungl. Maj:t tar initiativ härutinnan.» Man är alltså inte främmande för att denna idé på grund av utvecklingens egen kraft kan komma att aktualiseras. Reservanterna i utskottet har dock inte låtit sig nöja med denna antydan av utskottet och dess sålunda i och för sig halvt välvilliga skrivning utan har i reservationen påyrkat att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall begära förslag i ämnet.

Jag ber att med vad jag här har anfört få yrka bifall till den folkparti-reservation som finns fogad till utlåtandet.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisterna har med motionerna I:1346 och II:1561 yrkat att föreliggande proposition nr 162 skall avslås och dess-

utom att regeringen gör en ny undersökning för att pröva formerna för u-landstjänst som ett värnpliktsalternativ.

Låt mig först erinra om bakgrunden till att emansutredningen om värnplikt och utvecklingsbistånd tillsattes hösten 1968, eftersom det är på denna utredning som propositionen bygger.

Redan år 1963 motionerade herr Hermansson i denna kammare med motion II:64 om att förslag skulle utarbetas till sådan förändring av värnpliktslagen respektive lagen om vapenfria värnpliktiga att värnpliktig såsom alternativ till däri angivna möjligheter för fullgörande av värnplikt kan välja tjänstgöring i uppbyggnads- eller humanitärt hjälparbete i utvecklingsländerna.

Denna motion avstyrktes framt av andra lagutskottet i dess utlåtande nr 19, där man helt avvisade tanken på att tjänst i utvecklingsländerna skulle kunna uppställas såsom ett alternativ till värnpliktstjänstgöring.

Redan då fanns det dock en stark opinion för ett sådant värnpliktsalternativ. Diskussionen fortsatte, och i samband med den nya vapenfrilagens genomförande år 1966 diskuterades allvarligt möjligheterna att fullgöra värnplikt i u-land i form av biståndsarbete, såsom herr Wiklund i Stockholm redan har erinrat om. Detta förslag avlogs emellertid här i riksdagen, dock med relativt knappa röstsiffror.

Men opinionen kunde inte tystas. På flera håll i landet startades aktionsgrupper, främst bland studenterna, som på olika sätt sökte vinna gehör för sin önskan att göra en meningsfull insats i u-land.

År 1968 tillsattes så enmansutredningen. Enligt den nu föreliggande propositionen låg tre hänsynstaganden bakom detta, nämligen

hänsyn till den starka opinionen bland ungdomar för ökat u-landsbistånd,

FN-resolutionen om förberedelse för bistånd i katastrofall, och

Bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motiener

säkerhetspolitiska aspekter på biståndspolitikerna.

Denna uppfattning om bakgrunden till utredningen bortser emellertid, herr talman, från den omfattande och växande opinionen för att en lagändring skulle komma till stånd som skulle möjliggöra u-landstjänst som *ett värnpliktsalternativ*. Följden av detta blev att direktiven till utredningen blev för snäva, och nu förevarande förslag i propositionen har kommit att helt hålla sig inom ramen för nu gällande värnpliktsystem, biståndsprinciper etc.

Att märka är, att förslaget inte har med värnpliktsfrågan att göra i och för sig. Detta framgår ju också av utbildningens mål, som anses vara »att skapa en reserv för rekrytering av personal för bilateralt och multilateralt utvecklingsarbete samt för katastrofhjälp».

När utredningens betänkande publicerades i juni i år blev besvikelsen stor bland alla dem som hade knutit förhoppningar till att man skulle kunna få en ändring till stånd, så att man också här i Sverige kunde få ett nytt värnpliktsalternativ.

Utredningens betänkande gick på remiss till 29 olika instanser, och ungefär hälften — däribland Läkarförbundet, socialstyrelsen och UKÄ — tog avstånd från utredningsmannens uppfattning att u-landsarbete inte kan vara värnplikt. Jag vill också hänvisa till synpunkterna i experten Elmqvists särskilda yttrande, där han bl. a. hävdar: »Utvecklingen i andra länder mot en mer generös syn på u-landstjänster som värnpliktsalternativ liksom den internationella utvidgningen av försvarsbegreppet mot att gälla den totala säkerhetspolitiken gör det angeläget att riksdagen nu tar upp frågan till allvarlig prövning.»

Om man granskar propositionen ur biståndssynpunkt är vad som här föreslås en bagatell på det hela taget. Bistånd till u-länder är ingenting nytt. Ingen tjänst i u-land föreslås, utan utbildningen skall föras ut på den öppna

marknaden, där det står var och en fritt att rekrytera. Dessutom är att märka, att utbildningen syftar till krigsplacering inom det svenska nationella försvarets krigsorganisation. Ur biståndssynpunkt finns det alltså all anledning att förbättra förslagen i riktning mot en direkt insats från de utbildades sida.

Granskar man sedan propositionen ur värnpliktsynpunkt berörs egentligen inte alls värnpliktsfrågan — frågan om värnpliktsalternativ tas inte alls upp och inga alternativ till värnpliktstjänstgöring utöver vapenfrilagen finns. I detta avseende innebär alltså propositionen inte alls några förbättringar. För dem som inte uppfyller vapenfrilagens krav står fortfarande endast valet mellan soldatutbildning och fängelse.

På grund av vad jag sålunda har framhållit anser vi att man bör avslå propositionen och att ett nytt förslag bör föreläggas riksdagen, baserat på en utredning med helt andra direktiv. Direktiven bör innebära ett tillgodoseende av de önskemål som förs fram från olika håll som representerar de mest skilda samhällsgrupper i vårt land.

Utskottet skriver följande: »Om utvecklingen skulle påkalla en sådan revision förutsätter utskottet att Kungl. Maj:t tar initiativ härutinnan.»

Men, herr talman, har man då från utskottsledamöternas sida verkligen inte i dag observerat den utveckling som redan har pågått och den situation som vi i dag redan har i vårt land? Har man inte läst remissvaren till utredningens förslag, har man inte följt med i press och massmedia?

Det verkar som om man nu från utskottets sida sticker huvudet i busken och försöker att vara både blind och döv bara för att man utan alltför stora samvetsbetänkligheter skall få igenom föreliggande proposition 162. Och dessutom vittnar inte också antalet motioner här i riksdagen med anledning av propositionen om att någonting inte stämmer?

Vpk vidhåller sina yrkanden i motio-

Bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motioner

nen, alltså dels att riksdagen avslår propositionen 162, dels att regeringen i ny undersökning prövar formerna för u-landstjänst som ett värnpliktsalternativ. Då emellertid detta senare yrkande i vår motion sammanfaller med den till utskottsutlåtandet fogade reservationen, ansluter vi oss till denna, och i övrigt yrkar jag bifall till motionerna I: 1346 och II: 1561.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Innan jag något bemöter vad som framförts av reservanterna och motionärerna med anledning av statsutskottets utlåtande angående utbildning av värnpliktiga, vapenfria och kvinnor till bistånds- och katastroftjänst vill jag i någon mån beröra huvuddragen i den proposition utskottet haft att ta ställning till.

Syftet med detta förslag är att bereda värnpliktiga m. fl., som har särskilda förutsättningar och fyller vissa grundläggande krav, tillfälle att inom ramen för värnplikten och den vapenfria tjänsten genomgå denna särskilda bistånds- och katastrofutbildning. Som jag redan nämnt skall denna utbildning också stå öppen för kvinnor.

Utbildningen avses dels ge en grund för kommande biståndsinsatser, dels också skapa förutsättningar för vidgade insatser i katastrofall.

Målsättningen för utbildningen kan sammanfattas på följande sätt:

att skapa en reservkår för rekrytering av svensk personal för såväl bilateralt som multilateralt utvecklingssamarbete,

att skapa möjligheter för att komplettera den tekniska kontingenten i beredskapsstyrkan för FN-tjänst,

att skapa möjligheter för att kunna sätta upp särskilda kontingenter för katastrofhjälp, och

att skapa större möjligheter för organisationer att rekrytera personal för biståndsinsatser och för katastrofhjälp.

Utbildningen omfattar en grundutbildning under 450 dagar, av vilka 90

avses för en inledande utbildning. Därefter följer allmän biståndsutbildning i 250 dagar samt katastrofutbildning under 110 dagar. Därtill kommer efter hand repetitionsutbildning i minst 90 och högst 160 dagar.

Såväl värnpliktiga som vapenfria skall genomgå den utbildning som nu förekommer för båda dessa kategorier, dock med den begränsning som 90 dagar innebär. De som under den inledande utbildningen har visat sig besitta de förutsättningar som den fortsatta utbildningen kräver skall direkt därefter, eller efter något års uppskov, fortsätta med studier som omfattar språkutbildning, u-landskunskap, biståndsarbetets principer och metodik, samhällskunskap, kunskapsöverföring m. fl. ämnen.

Här kommer SIDA:s erfarenheter av personalutbildning att särskilt beaktas. Sista ledet i utbildningen är katastrofutbildning, som kommer att äga rum inom civilförsvaret, specialutbildning inom olika yrkesområden samt inte minst studier och planering för katastrofhjälp.

Första utbildningskontingenten omfattar 100 deltagare, ett antal som kan ökas sedan närmare erfarenheter har vunnits.

Som departementschefen framhåller får den föreslagna utbildningen ett högt meritvärde för tjänster och uppdrag inom vårt utvecklingssamarbete. Någon motsvarighet till den föreslagna och av utskottet tillstyrkta utbildningen — en ettårig kvalificerad utbildning, inriktad på internationella förhållanden och med en högtstående språkundervisning — finns för närvarande inte i vårt land.

Att stora krav kommer att ställas på våra personella resurser när det gäller vårt kommande arbete och den av riksdagen antagna planen för utvecklingssamarbetet framgår inte minst av de beräkningar som SIDA gjort, enligt vilka det antagligen behöver rekryteras omkring 4 000 personer budgetåren 1970/71—1974/75. Detta behov kan självfal-

Bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motioner

let den nu föreslagna utbildningskontingenten icke nämnvärt täcka förrän tidigast i slutet av 1970-talet.

Utskottet understryker det angelägna i att det i Sverige skapas förutsättningar för intresserade och därtill lämpliga värnpliktiga, vapenfria och kvinnor att få en kvalificerad utbildning med inriktning på vårt lands utvecklings- och katastrofinsatser. Utskottet ansluter sig vidare till departementschefens uppfattning att den föreslagna utbildningen skall äga rum inom ramen för värnpliktstjänstgöringen och den vapenfria tjänsten.

Den reservation som fogats till utskottets utlåtande bygger på ett flertal motioner, i vilka man önskar aktualisera utvecklingssamarbetet och katastrofhjälpen som alternativ till värnplikts-tjänstgöring och vapenfri tjänst. Tjänstgöring inom ramen för utvecklingsarbete såsom alternativ till värnpliktstjänstgöring och vapenfri tjänst anser emellertid utskottet i likhet med departementschefen inte vara förenlig med vårt nuvarande värnpliktssystem. En revision skulle i så fall bli nödvändig. Utskottet har ansett — och det vill jag särskilt framhålla för reservanterna — att om utvecklingen skulle påkalla en sådan revision, så förutsätter utskottet att Kungl. Maj:t tar initiativet därtill.

När det gäller andra länders utbildning och rekrytering till biståndsinsatser tillämpas andra principer än i vårt land. Rekryteringen från Sverige sker med utgångspunkt i vederbörande mottagarländers önskemål och behov. Vårt biståndsorgans möjligheter att tillgodogöra sig värnpliktiga utan godtagbar utbildning är emellertid starkt begränsade. Den lägsta antagningsåldern för fredskårsdeltagare är 22 år, och vid den åldern har självfallet huvuddelen av de värnpliktiga fullgjort sin grundutbildning. Vidare saknar naturligtvis de värnpliktiga vid denna ålder i regel den kompetens och erfarenhet som behövs för biståndsarbetet i utvecklings-

länder. Den faktiska genomsnittsåldern för tjänstgörande fredskårspersonal är för närvarande omkring 26 år. För annan biståndspersonal som är rekryterad i Sverige är den cirka 40 år. Som jag redan framhållit blir det därför endast i untantagsfall som biståndsorganet kan tillföras värnpliktiga som är direkt användbara i u-landsarbete.

Enligt utskottets uppfattning skall utbildningen bygga på förutsättningen att elev inhämtar yrkeskunskaper på vanligt sätt och att den nu föreslagna utbildningen i bistånds- och katastrofinsatser skall ge de kunskaper och den förståelse som är en förutsättning för en god insats i mottagarländerna.

Vad slutligen utbildningens genomförande beträffar kan kommande erfarenheter självfallet ge anledning till ändringar av det som nu föreslagits. Utskottet vill i det sammanhanget understryka att förutsättningarna för nordiskt samarbete bör beaktas.

Herr talman! Med det anförda hemställer jag om bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp)
kort genmäle:

Herr talman! Utskottets ärade talesman, som tillika är enmansutredare i detta ärende, har i huvudsak här bara refererat vad utredningen skriver, och sedan har han argumenterat mot reservanterna med utgångspunkt i ett nuläge eller en totalt förändrad situation vad gäller bestämmelserna om de värnpliktigas tjänstgöring. Men det är väl i allmänhet omöjligt att tänka sig några egentliga reformer på något område som inte måste föranleda en eller annan ändring i gällande lagstiftning. Det är nödvändigt, tycker jag, att då kräva de förändringar som kan möjliggöra de reformer vi är ute efter i motionerna.

Utskottet tycks för sin del mena att det nu också föreligger en så pass stark opinionsrörelse, till förmån för dessa, att det skulle kunna tänkas bli nödvän-

Bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motioner

dig att även gripa sig an med en förändring av lagstiftningen, innebärande en revision av vårt nuvarande värnpliktssystem, som det heter, och det är det som debatten egentligen nu här gäller.

I utredningen har en rad argument framförts *mot* möjligheten att utbyta värnpliktstjänstgöring mot u-landsarbete. Dessa argument faller emellertid på att man inte har utrett huruvida grunden till invändningarna skulle kunna avlägsnas bl. a. genom ändring av vissa lagbestämmelser och frångående av viss praxis.

I utredningen anförs att det tjänstgöringsalternativ vi begärt inte står i överensstämmelse med de principer, efter vilka det statliga u-landsbiståndet för närvarande bedrivs. Resonemanget vidareutvecklas genom hänvisning till sådana motiveringar som att värnpliktiga i allmänhet saknar yrkesutbildning, personliga förutsättningar och duglighet och personlig mognad liksom att det är högst osäkert huruvida de som önskar få sådan tjänst representerar de yrkeskategorier som efterfrågas. Vidare framhålles att en till u-länderna förlagd tjänstgöring strider mot det i Sverige tillämpade värnpliktssystemet.

Man borde emellertid nu i en utredning ta upp just frågan om en anpassning av lagstiftningen till de reformer, som vi här påkallat. Ingen har yrkat på att de som på berört sätt sänds ut till alternativtjänst i ett u-land skall vara utbildade. Tvärtom har det uttalats att de skall vara klart välutbildade, i övrigt klart lämpade för uppgiften och att höga krav skall ställas på tjänstetidens längd.

Fru RYDING (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill instämma i konstaterandet att reformer av värde måste innebära förändringar. Vad som nu föreslås innebär emellertid inte någon förändring utan ligger, såsom herr Mellqvist påpekade och såsom anges i pro-

positionen, inom ramen för nu gällande bestämmelser. Vi vill för vår del avslå propositionen därför att vi på goda grunder misstänker att den kommer att användas för att hindra eller fördröja den viktiga reform som behövs. Ingen kan förneka att det förekommer ett ökat antal värnpliktsvägrare — det har talats och skrivits mycket om detta — samtidigt som avslagsprocenten för ansökningar om vapenfri tjänst stigit. Ett införande av det värnpliktsalternativ, som vi föreslår i vårt motionspar, skulle emellertid kunna medverka till en annan utveckling.

Jag vill begagna tillfället att nu särskilt peka på att vad vi föreslår kan innebära ett nog så effektivt skydd för vår fred och för vår oavhängighet utöver de traditionella former som hittills har tillämpats. Man måste i dag varna för en alltför snäv begränsning av försvarets innebörd. I detta får inte bara inbegripas nu existerande och brukliga försvarsformer, dvs. militärt försvar och vanlig civil värnplikt. Detta betraktelsesätt är förlegat. En allt större opinion begriper att världsfreden kräver en nyorientering av vårt tänkande. Denna opinion blir starkare och starkare för var dag som går, och den måste till slut tillmötesgå. Så har inte skett i propositionen i detta ärende, och vi vidhåller därför vårt yrkande.

Herr MELLQVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara erinra såväl herr Wiklund i Stockholm som fru Ryding om att det föreliggande förslaget bygger på förutsättningen att man inom det nuvarande värnpliktssystemet skall kunna åstadkomma nya vägar för att rekrytera lämplig personal till vårt utvecklingsarbete. Det är också på dessa nya vägar som propositionen bygger.

Man har genom propositionen äntligen gjort det möjligt för härav intresserade värnpliktiga och vapenfria samt för kvinnor att få en gedigen utbild-

Bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motioner

ning för att också kunna göra en god insats i utvecklingsländerna. Om det sedan skulle visa sig — och härtill har utskottet öppnat en liten väg — att det finns möjlighet att komma fram till det som motionärerna syftar till — dvs. ett alternativ till det nuvarande värnpliktsystemet — må det ankomma på Kungl. Maj:ts att i så fall aktualisera denna fråga. Men jag vill starkt understryka att vi skall akta oss för en kategoriklyvning — en kategoriklyvning som vi inte alls vet var den kommer att stanna. Skulle man — som motionärerna är inne på — låta de värnpliktiga få en alternativ tjänst i u-länderna, så finns det också andra, som snart skulle knacka på dörren och begära alternativa tjänster i hemlandet. Inom olika sektorer skulle man vara i högsta grad angelägen om att få de värnpliktigas stöd för uppgifter som man på grund av personella svårigheter många gånger har svårt att utföra. Jag vill göra kammaren uppmärksam på den saken.

Låt detta allvarliga försök bli en öppning av möjligheterna till en breddning för de ungdomar som vill ta jobb i u-länderna och låt oss, på basis av erfarenhet därifrån, sedan se om det finns någon möjlighet att genomföra det som motionärerna och reservanterna närmast är ute efter.

Herr WIKLUND i Stockholm (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara helt kort konstatera att herr Mellqvist är på reträtt — det råder inte överensstämmelse mellan hans ståndpunkt i enmansutredningen och den som han nu intar. Med tillfredsställelse konstaterar jag att herr Mellqvist alltså har vikit av från sina egna förslag i utredningen. Jag hoppas att detta kan leda fram till att det verkligen skapas nya lagliga förutsättningar, så att man går de nya vägar som herr Mellqvist talade om.

Fru RYDING (vpk) kort genmäle:

Herr talman! I sitt första anförande

sade herr Mellqvist att den utbildning som nu föreslås skall få ett mycket högt meritvärde, och det ifrågasätter jag inte. Att detta skulle kunna komma u-länderna till godo ifrågasätter jag däremot, ty ingen tjänst föreslås i u-länderna. Tvärtom skall de utbildade föras ut på den öppna marknaden och alltså kunna användas av dem som betalar bäst. Med det perspektivet för ögonen och med tanke på allt större multinationella företags marknadsföring kan man lätt räkna ut vem som skulle kunna få nytta av detta. Utbildningen garanterar alltså endast att totalförsvaret får hjälp men inte att u-länderna får det.

Herr Mellqvists uppfattning om vad som är nödvändigt i dag stämmer inte överens med vår. Herr Mellqvist tycker att vi skall vänta, som det också står i utskottets utlåtande, medan vi tycker att tiden verkligen är mogen att göra en förändring. Naturligtvis har var och en rätt att ha sin uppfattning, men nog tycker jag att herr Mellqvist har varit något på glid i denna debatt. Jag hoppas att han snarast möjligt fortsätter att glida vidare så att han kan stödja att vi får den önskade revisionen.

Herr MELLQVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Det där med glidning kan man alltid diskutera. Men jag vill göra både herr Wiklund i Stockholm och fru Ryding uppmärksamma på att jag inte tagit till orda här i egenskap av utredningsman utan som talesman för utskottet. Och utskottet har vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition framfört vissa synpunkter och därmed en eventuell möjlighet till omprövning sedan man vunnit erfarenheter. Märkvärdigare än så är det inte.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Jag tror att vi skall vara glada över att en diskussion här i kammaren och i riksdagen kan leda fram till någonting och att vi inte läser våra positioner så mycket att det

Bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motioner

blir omöjligt att komma vidare. Jag vill gärna säga detta med anledning av de senaste inläggen.

Det förslag vi nu behandlar ser jag som en inkörspport till en alternativ tjänst för värnpliktiga. Herr Mellqvist sade att förslaget utgör en öppning, och på den punkten är vi överens. Jag hoppas att det rätt snart skall bli möjligt för oss att komma fram till det vi syftar till i detta avseende.

Bakom de socialdemokratiska motionärernas synsätt ligger tanken om ett vidgat försvarsbegrepp. Det bör omfattas 1. försvaret och 2. utrikespolitiken — inom denna bör då inrymmas de frågor som har med FN och diplomatin att göra — och 3. u-hjälpen. Jag tror att man måste lära sig att se dessa saker som en enhet i vår politik. Det är klart att gränsdragningar alltid kommer att ske här, men i stort sett är detta ett block som vi har att arbeta med i vår gemensamma försvars- och utrikespolitik.

Detta gör att vi inte finner öppnandet av en alternativ tjänst särskilt märkvärdigt, eftersom denna enligt vår uppfattning bör bli en tjänst bland andra för dem som får värnplikts-tjänstgöring.

I propositionen talas om kategori-klyvning, men vi vänder oss emot en sådan beteckning. Om man skall öppna möjligheterna för en alternativ tjänst som motionsförslaget innebär, måste man troligen öka tiden för de värnpliktigas tjänstgöring. En sådan princip tillämpas när det gäller befälsutbildningen, och då kan man **naturligtvis också** här tänka sig en sådan. Tjänstgöringen får då anpassas till de krav man måste ställa på dem som går ut. Jag skulle tänka mig att man kommer att hamna någonstans mellan två och tre år.

Utbildningen för biståndsverksamheten skall bedrivas här hemma. Den synes väl lång. Man kanske skulle kunna minska den med tre månader och läg-

ga på ytterligare några månader för att vederbörande skall få realistisk tjänst utomlands. Jag tror att man i det avseendet måste jämföra med fredskåren.

Det är heller inte något märkvärdigt att tänka sig ett uppskov. Uttagningen sker på ett tidigt stadium men sedan bör man kunna göra ett uppskov. Jag för min del kan knappast tänka mig att sända ut folk till u-länderna innan de fyllt 22 år. Den lilla erfarenhet jag själv skaffat mig under en resa i Afrika och under vilken jag tittade på fredskårsarbetet sade mig detta ganska tydligt. USA och England skickar t. ex. ut s. k. school-leavers vid 17—18 års ålder eller någonting där omkring. Dessa skall sedan tjänstgöra som t. ex. lärare under en enda säsong i något u-land. Detta är inte någonting att ta efter. Jag tror att vi i Sverige vunnit mycket när det gäller t. ex. fredskåren. Vi har i fråga om denna krävt såväl högre ålder som ordentlig yrkesutbildning i hemlandet.

Det har också talats om språkutbildningen. Här tror jag att man tagit upp en fråga av väsentlig betydelse. Språksvårigheterna lägger ju hinder i vägen för många som vill tjänstgöra. Herr Mellqvist säger att vi här kommer att få en utomordentligt bra utbildning, och det vill man gärna instämma i.

Utskottet skriver — det har apostroferats av flera i debatten — att man så småningom kan vänta en revision om Kungl. Maj:t finner en sådan nödvändig.

Jag kommer, med mycket stor tvekan, att rösta för utskottet, eftersom det har en skrivning som man till nöds kan acceptera. När man tillhör regeringspartiet har man ju ett visst förtroende för sin egen regering. Men jag lovar herr Mellqvist att vi återkommer i frågan om ingenting händer. Jag har den bestämda övertygelsen att vi ganska snart bör få denna alternativtjänst till stånd.

Bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl. jämte motioner

Försvarsministern hänvisade i sitt uttalande till U Thants fredskår. Jag hälsar med mycket stor tillfredsställelse att man nu håller på att få en internationell fredskår, ty det är någonting som vi i Sverige har arbetat för ganska länge.

Jag har tagit del i debatten om u-hjälpen under ganska många år, och jag minns när vi började med att försöka få fram juniorexperterna och mötte motstånd mot den tanken. Sedan försökte vi med fredskåren, och även då fanns det ett visst motstånd. Så småningom fick vi den emellertid, och jag tror att de flesta tycker att den är ett bra inslag i biståndsarbetet. Därför hoppas jag också att alternativtjänsten skall komma relativt snart.

Till sist bara en annan anmärkning.

Jag och många med mig är rädda för att klyftan mellan u-landsarbetare och dem som skall hjälpas blir alltför stor — u-landsarbetarna bildar getton i vilka de lever för sig själva. De står alltför långt från de människor som de är ute för att råda och hjälpa. Jag har en bestämd känsla av att vi ibland har syftat för högt när det gäller den formella utbildningen av experter. Om u-landsarbetarna och de som skall bli hjälpta kunde komma varandra närmare skulle mycket vara vunnet. Därför noterar jag också med tacksamhet att herr Mellqvist i detta sammanhang använder ordet utvecklingssamarbete.

Herr talman! Jag har bara velat göra dessa reflexioner i anledning av utlåtandet och kommer alltså att med tvekan rösta för utskottets hemställan.

Herr ENSKOG (fp):

Herr talman! Jag vill deklarerat att vi i statsutskottets första avdelning var helt överens om skrivningen på denna punkt. Jag kommer alltså att rösta för statsutskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. 1—3

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 4

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Wiklund i Stockholm begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 4 i utskottets utlåtande nr 221, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Wiklund i Stockholm begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 167 ja och 29 nej, varjämte 9 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 5 och 6

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som förordades av bifall till motionerna I: 1346 och II: 1561 i motsvarande del; och bi-

Ändring i förordningen om automobilskatt

föll kammaren vad utskottet hemställt oförändrat.

§ 4

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 225, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till kommuner för bidrag till investeringar i primärflygplatser, och

nr 226, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Posthus m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 5

Ändring i förordningen om automobilskatt

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 64, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen (1922:260) om automobilskatt jämte motioner.

I propositionen nr 192 hade Kungl. Maj:t under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 6 november 1970 föreslagit riksdagen att anta vid propositionen fogat förslag till förordning om ändring i förordningen om automobilskatt.

I syfte att möjliggöra restitution av fordonsskatt på tyngre lastbilar för körare tid än hel kalendermånad föreslogs i propositionen generellt bemyndigande för Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämde att, när synnerliga skäl föreläge, medge befrielse från eller nedsättning av skatt enligt förordningen om automobilskatt.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat följande motioner:

1) de likalydande motionerna I: 1372 av herrar *Karl Pettersson* och *Gösta Jacobsson* samt II: 1595 av herrar *Lothigius* och *Enarsson*, vari hemstälts,

att riksdagen med ändring av Kungl. Maj:ts proposition 1970:192 beslutade,

a. att dispens medgaves om det visades att fordonet varit tillfälligt avfört ur registret en sammanhängande period om minst 10 dagar,

b. att såsom villkor för restitution föreskrevs att fordonets årsskatt skulle uppgå till lägst 3 000 kr. samt

c. att också brist på sysselsättning för fordonet skulle utgöra en förutsättning för dispens;

2) motionen II: 1596 av herr *Sundelin m. fl.*, vari hemstälts,

att den i proposition 1970:192 angivna myndigheten i form av anvisningar gaves vidgade möjligheter att bevilja nedsättning eller befrielse av fordonsskatt på de i motionen angivna grunderna.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

A) med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 192 anta det vid propositionen fogade förslaget till förordning om ändring i förordningen (1922:260) om automobilskatt;

B) avslå följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 1372 och II: 1595,

2) motionen II: 1596,

i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört.

Reservation hade avgivits av herrar *Yngve Nilsson*, *Karl Pettersson* och *Magnusson* i Borås (samtliga m), vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte

A) med bifall till motionerna I: 1372 och II: 1595 samt med anledning av motionen II: 1596 anta det vid Kungl. Maj:ts proposition nr 192 fogade förslaget till förordning om ändring i förordningen (1922:260) om automobilskatt och godkänna de villkor för utvidgad restitution av automobilskatt som reservanterna förordat;

B) avslå motionen II: 1596 i den mån den icke kunde anses besvarad genom vad reservanterna anfört och hemställt.

Ändring i förordningen om automobilskatt

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr MAGNUSSON i Borås (m):

Herr talman! I proposition nr 192 föreslås ett generellt bemyndigande för Kungl. Maj:t att, när synnerliga skäl föreligger, medge befrielse från automobilskatt. Förslaget härleder sig närmast från en skrivning som bevillningsutskottet gjorde i våras och där det begärdes att speciellt ägare av tunga lastbilar skulle få möjlighet att erhålla restitution. Fordonsskatterna är ganska höga, och om bilarna av en eller annan orsak måste stå stilla innebär det en ganska stor förlust för ägaren.

Hittills har restitution kunnat erhållas endast om bilen stått stilla en hel kalendermånad och alltså inte om den stått stilla femton dagar i två olika månader.

I den reservation som fogats till betänkandet föreslås en begränsning till tio dagar i stället för till 15 dagar enligt propositionsförslaget. En förutsättning skall vara att perioden sammanfaller med hel restitutionsmånad. Reservanterna har också ansett att det bör föreligga möjligheter till restitution om skatten uppgår till 3 000 kronor per år. Vidare har vi som en av de förutsättningar som skall föreligga för erhållande av restitution också angivit sysselsättningssvårigheter. Dessa yrkanden har framförts i ett par olika motioner.

Herr talman! Med dessa ord ber jag få yrka bifall till reservationen.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr WESTBERG i Hofors (s):

Herr talman! Den proposition som behandlas i bevillningsutskottets betänkande nr 64 härleder sig, som vi hörde av föregående talare, i första hand från en hemställan som bevillningsutskottet gjorde under värriksdagen angående ökade möjligheter till restitution av for-

donsskatt. I propositionen föreslås att restitution skall kunna ges om fordonets årsskatt uppgår till 4 800 kronor och att det under en sammanhängande period av minst 15 dagar reservregistrerats på grund av vägavstängning, tjällossning eller reparation av fordonet. För s. k. enbilsåkare skall även sjukdom godtas som restitutionsgrund.

Utskottsmajoriteten ansluter sig helt till de i propositionen framlagda förslagen.

Med anledning av propositionen har två motioner väckts. I motion II:1596 föreslås att även ojämn sysselsättning inom åkeriverksamheten bör berättiga till restitution och att restitution skall kunna ges även då vägar avstängs av andra skäl än tjällossning. Beträffande yrkandena i denna motion förutsätter utskottet att när det gäller vägavstängningar även andra skäl än tjällossning skall kunna godtas som grund för restitution. I fråga om bristande sysselsättning som restitutionsgrund ställer sig utskottsmajoriteten mer tveksam. Majoriteten befarar att ett bifall till förslaget i detta avseende skulle innebära alltför stora administrativa svårigheter.

Den andra motionen i denna kammar, nr 1595, yrkar reservanterna bifall till. De har dock i reservationen på ett par väsentliga punkter närmat sig utskottsmajoriteten och departementschefens mening. I motionen yrkas att restitutionen skall kunna erhållas om fordonets årsskatt uppgår till lägst 3 000 kronor och att avregistreringsperioden skall vara minst 10 dagar i stället för i propositionen föreslagna 15 dagar. Utskottsmajoriteten anser att man med de i motionen föreslagna tids- och beloppsgränserna skulle få administrativt syssla med alltför blygsamma restitutionsbelopp. Reservanterna har anslutit sig till detta och föreslår i likhet med propositionen att det lägsta restitutionsbeloppet bör vara 200 kronor.

Beträffande yrkandet om en sänkning av tidsgränsen från 15 till 10 dagar an-

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

förs i reservationen att reglerna om den kortare perioden endast skulle tillämpas om denna låge i anslutning till en reservregistreringsperiod som omfattar en eller flera kalendermånader. Detta har, såsom också sägs i reservationen, föreslagits i efterhand. Om utskottsmajoriteten skulle ha intagit en annan ståndpunkt till motion II:1595 därest motionärerna utförligare motiverat sitt förslag om den kortare perioden undandrar sig mitt bedömande. Från socialdemokratiskt håll tror jag dock att vi ändå hade följt propositionens förslag.

Herr talman! Jag ber med det anförda att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 64, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Yngve Nilsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat

verkställdes. Därvid avgavs 171 ja och 27 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 6

Föredrogs vart för sig

bevillningsutskottets betänkande nr 65, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen (1951:763) angående beräkning av statlig inkomstskatt för ackumulerad inkomst, m. m. jämte motioner; och

tredje lagutskottets utlåtande nr 79, i anledning av motioner om skärpt ansvar för researrangör gentemot deltagare i sällskapsresa till utlandet.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda betänkande och utlåtande hemställt.

§ 7

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 90, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i naturvårdslagen (1964:822) m. m., dels motioner i ämnet, dels ock motioner angående tillståndstvång för anordnande av skrotbilsupplag samt angående åtgärder mot olja (i viss del).

Genom en den 16 oktober 1970 dagtecknad proposition, nr 157, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden och lagrådets protokoll,

dels föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om ändring i naturvårdslagen (1964:822),

2) kommunal renhållningslag,

3) lag om ändring i lagen (1943:431) om allmänna vägar,

4) lag om ändring i lagen (1965:54)

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

om kommunala renhållningsavgifter, dels velat inhämta riksdagens yttrande över vid propositionen fogade förslag till

5) kungörelse om ändring i allmänna ordningsstadgan (1956: 617),

6) kungörelse om ändring i hälsovårdsstadgan (1958: 663).

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i *anledning av propositionen* väckta motioner, nämligen

A. de likalydande motionerna I: 1312 av herrar *Brundin* och *Åkerlund* samt II: 1536 av fru *Sundberg m. fl.*;

B. de likalydande motionerna I: 1313 av herr *Eric Carlsson m. fl.* och II: 1534 av herr *Hedlund m. fl.*, i vilka motioner hemställdes

»att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 157 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt provning och förslag till nästa års riksdag om tillsättandet av en särskild miljövårdsnämnd för konsumentförpackningar, vilken i enlighet med vad som anförts i motionen skall överväga olika åtgärder mot nedskräpning och miljöförstöring genom främst engångsflaskor och engångsburkar samt snarast sammanställa ett handlingsprogram i ifrågasvarande syfte»;

C. de likalydande motionerna I: 1314 av fru *Hamrin-Thorell* och herr *Axelsson* samt II: 1533 av herrar *Eriksson* i *Arvika* och *Strömberg*, i vilka motioner hemställdes

»att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär förslag till 1971 års riksdag om förbud mot saluförande av öl och läskedrycker i engångsglas»;

D. de likalydande motionerna I: 1315 av herr *Hjorth* och herr *Johansson, Tage*, samt II: 1532 av fru *Ekroth*, i vilka motioner bl. a. hemställdes

att riksdagen vid behandlingen av proposition 157 beslutade att väghållares ansvar för renhållningen utefter väg borde omfatta 25 meter utmed hela väg-

banan och även gälla enskild väg;

E. de likalydande motionerna I: 1316 av herrar *Högström* och *Dahlberg* samt II: 1535 av herr *Lindberg m. fl.*, i vilka motioner bl. a. hemställdes

att riksdagen beslutade att paragraf 5 a i lagen om allmänna vägar skulle ha i motionerna föreslagen lydelse;

F. de likalydande motionerna I: 1320 av herr *Tistad m. fl.* och II: 1531 av herr *Andersson* i *Örebro m. fl.*, i vilka motioner hemställdes

»att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 157 beslutar att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära förslag till 1971 års vårriksdag om ett generellt pantsystem för bryggeriglas för öl och läskedrycker;

G. motionen I: 1317 av herrar *Hans Petersson* och *Levin*;

H. motionen I: 1318 av herr *Karl Petersson*;

I. motionen I: 1319 av herr *Skårman m. fl.*, vari hemställdes

att riksdagen måtte besluta att § 5 a i förslaget till lag om ändring i lagen (1943: 431) om allmänna vägar samt §§ 3, 12 och 87 i lagen om enskilda vägar måtte få i motionen föreslagen lydelse;

J. motionen II: 1537 av herr *Svenning m. fl.*, vari hemställdes

»att riksdagen vid behandlingen av förevarande proposition beaktar vad här sagts och gör de uttalanden resp. vidtar de ändringar i de föreslagna författningarna som påkallas därav».

Utskottet hade vidare behandlat följande *fristående* motioner, nämligen

A. de likalydande motionerna I: 106 av herrar *Wirtén* och *Skårman* samt II: 131 av herr *Tobé m. fl.* om åtgärder mot förorening genom olja, såvitt avsåge det däri vid c) upptagna yrkandet innebärande

»att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär att naturvårdslagen kompletteras så att avsiktligt utsläpp av olja eller oljeprodukter eller olämpligt ut-

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

kast av sådana produkter förbjödes och överträdelser beivras; samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ger till känna vad i motionerna anförs angående kommunala uppsamlingsplatser för oljeprodukter samt återvinnings- och destruktionsanläggningar för dessa»; samt

B. de likalydande motionerna I: 249 av herr *Sveningsson m. fl.* och II: 352 av fru *Sundberg m. fl.*

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte antaga det vid propositionen nr 157 fogade förslaget till lag om ändring i naturvårdslagen (1964: 822);

B. att riksdagen måtte med avslag på *dels* motionen I: 1317, *dels* motionen II: 1537, såvitt avsåge renhållningen av allmän väg inom planlagt område, antaga 1 § i förslaget till kommunal renhållningslag;

C. att riksdagen måtte med avslag på motionen I: 1318 antaga 2 § i förslaget till kommunal renhållningslag;

D. att riksdagen måtte med avslag på motionen II: 1537, såvitt avsåge frågan om dispensmyndighet, antaga 4 § i förslaget till kommunal renhållningslag;

E. att riksdagen måtte med avslag på motionen II: 1537, såvitt avsåge ikraftträdandet av 4 § i förslaget till kommunal renhållningslag, antaga de före-

(Kungl. Maj:ts förslag)

1 §.

Kommun äger besluta att avgift för bortforsling, omhändertagande och oskadliggörande av orenlighet och avfall, som uppsamlats inom kommunen vid renhållning enligt 4 § kommunala renhållningslagen (1970:), skall utgå till kommunen eller till den som utför renhållningen på uppdrag av kommunen.

K. att riksdagen måtte lämna utan erinran *dels* förslaget till kungörelse om ändring i allmänna ordningsstadgan

slagna övergångsbestämmelserna för lagen;

F. att riksdagen måtte antaga de delar av förslaget till kommunal renhållningslag som ej omfattades av hemställen under B—E;

G. att riksdagen måtte med avslag på motionerna I: 1315 och II: 1532, I: 1316 och II: 1535, I: 1319 samt II: 1537, samtliga såvitt avsåge frågan om omfattningen av väghållares renhållningsskyldighet, antaga 5 a § första och andra meningarna i förslaget till lag om ändring i lagen (1943: 431) om allmänna vägar;

H. att riksdagen måtte med avslag på motionen II: 1537, såvitt avsåge frågan om väghållares renhållningsansvar inom område med stadsplan eller byggnadsplan, antaga 5 a § sista meningen i förslaget till lag om ändring i lagen om allmänna vägar;

I. att riksdagen måtte i de delar som ej omfattades av hemställen under G—H antaga förslaget till lag om ändring i lagen om allmänna vägar;

J. att riksdagen måtte — med förklaring att visst tillägg borde göras i 1 § förslaget till lag om ändring i lagen (1965: 54) om kommunala renhållningsavgifter — med bifall till motionen II: 1537, såvitt nu var i fråga, för sin del antaga lagförslaget med följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse av 1 §:

(Utskottets förslag)

Kommun äger — — — (1970:)
eller *hälsovårdsstadgan* (1958: 663),
skall utgå — — — av kommunen.

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

(1956: 617), *dels ock* förslaget till kun- görelse om ändring i hälsovårdsstadgan (1958: 663);

L. att motionerna I: 1319 samt I: 1315 och II: 1532, samtliga såvitt avsåge ren- hållningen å enskild väg, icke måtte för- anleda någon riksdagens åtgärd;

M. att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 106 och II: 131, såvitt nu var i fråga, anhålla att motionerna jäm- te detta utiåtande överlämnades till na- turvårdskommittén i och för beaktande av det avsnitt som rörde oljespill m. m.;

N. att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 1313 och II: 1534 ge Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört om inrättandet av en miljövårds- nämnd;

O. att motionerna I: 1320 och II: 1531 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

P. att följande motioner, nämligen

1. I: 106 och II: 131, såvitt nu var i fråga;
2. I: 249 och II: 352;
3. I: 1312 och II: 1536;
4. I: 1313 och II: 1534;

(Kungl. Maj:ts förslag)

Genom renhållning skall vägområde hållas i sådant skick, att skäliga sani- tära hänsyn och trevnadshänsyn blir tillgodosedda. Detsamma gäller i fråga om mark till en bredd av 25 meter in- till parkerings- eller rastplats som hör till vägen, i den mån allmänheten har tillträde till marken.

Vid L i utskottets hemställan

II. beträffande frågan om renhållning av enskild väg

av herr *Skärman* (fp), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionen I: 1319, såvitt nu var i fråga, och med anledning av motionerna I: 1315 och II: 1532 för sin del antaga av reservanten framlagt förslag till lag

5. I: 1314 och II: 1533;

6. I: 1315 och II: 1532;

7. I: 1316 och II: 1535; samt

8. II: 1537,

i vad de ej kunde anses besvarade ge- nom vad utskottet anfört och hemställt icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

Vid G i utskottets hemställan

I. beträffande frågan om omfattning- en av väghållarens renhållningsansvar av herr *Skärman* (fp), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte — med förklaring att viss ändring borde göras i § 5 a för- slaget till lag om ändring i lagen (1943: 431) om allmänna vägar — *dels* med bifall till motionerna I: 1315 och II: 1532 samt I: 1319, samtliga såvitt nu var i fråga, *dels* i anledning av motio- nerna I: 1316 och II: 1535 samt II: 1537 för sin del antaga 5 a § första och andra meningarna i följande såsom reservan- tens *förslag* betecknade lydelse:

(Reservantens förslag)

5 a §.

Genom renhållning — — — 25 meter *intill vägen och intill parkerings- — — — till marken.*

om ändring i lagen om enskilda vägar den 3 september 1939 (nr 608);

Vid O i utskottets hemställan

III. beträffande frågan om ett gene- relt pantsystem för bryggeriglas för öl och läskedrycker

av herr *Sellgren* (fp), som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

motionerna I: 1320 och II: 1531 i skrivelse till Kungl. Maj:t begära förslag till 1971 års vårriksdag om ett generellt pantsystem för bryggeriglas för öl och läskedrycker.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr GREBACK (cp):

Herr talman! Tredje lagutskottets utlåtande nr 90 behandlar Kungl. Maj:ts proposition 157 med förslag till lag om ändring i naturvårdslagen, kommunal renhållningslag, lag om ändring i lagen om allmänna vägar och lag om ändring i lagen om kommunala renhållningsavgifter ävensom anhållan om riksdagens yttrande över kungörelser om ändringar i allmänna ordningsstadgan och i hälsovårdsstadgan.

I anslutning till propositionen har avgivits ett tiotal motioner, vilket är ett vittnesbörd om hur stort intresse dessa natur- och miljövårdsfrågor nu för tiden med all rätt tilldrar sig.

I propositionen föreslås en skärpning av bestämmelserna i naturvårdslagen till skydd mot nedskräpning. En ny kommunal renhållningslag föreslås ersätta den nu gällande lagen om skyldighet att renhålla gata m. m. Fastighetsägare föreslås fortfarande kunna åläggas att svara för renhållning av gångbana. Kommunen blir enligt förslaget skyldig att hålla rent på annan plats utomhus än som omfattas av gaturen-hållning.

I lagen om allmänna vägar införes skyldighet för staten att svara för renhållningen av och utefter de allmänna vägarna, liksom också av rast- och parkeringsplatser och deras närmaste omgivning.

Vidare skall kommunen bli skyldig att ta hand om och forsla bort hushålls-avfall m. m. från alla bostadsbebyggelse.

Förslagen nödvändiggör vissa ändringar i allmänna ordningsstadgan, hälsovårdsstadgan och lagen om kommunala renhållningsavgifter.

I propositionen anför departementschefen inledningsvis att under senare år miljövården har blivit en växande samhällsuppgift. Efter intensiva påtryckningar från riksdagens sida tillkallades våren 1967 sakkunniga med uppdrag att utreda frågor om åtgärder mot nedskräpning. De sakkunniga döpte sig själva drastiskt nog till kommittén för ett renare samhälle — det är ett bra namn med tanke på uppdragets betydelse.

Den 26 juni 1969 var kommittén klar med sitt betänkande. Kommittén arbetade således berömvärt snabbt i jämförelse med många andra utredningar, och detsamma må väl sägas om departementet.

Av kommitténs förslag till lösningar för att komma till rätta med nedskräpningsproblemen har departementschefen i den nu föreliggande propositionen behandlat frågor om hanteringen av hushållsavfall, renhållningen av gator, vägar, parkerings- och allmänna platser, bilvrak, förpackningar, forskning och kostnader.

Utskottet konstaterar inledningsvis liksom departementschefen att nedskräpningen utomhus till följd av växande avfallsmängd i förening med ökad befolkningskoncentration nått en sådan omfattning och tagit sådana former att lagstiftningsåtgärder måste tillgripas för att man skall komma till rätta med den.

Enligt den föreslagna lydelsen av 23 § naturvårdslagen skall envar tillse att han inte skräpar ner utomhus, vare sig i naturen eller inom bebyggda områden, med plåt, plast, papper, avfall eller annat.

I 37 § i lagförslaget stadgas att den som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter stadgandet i 23 § skall dömas till böter eller fängelse i högst sex månader, om ej gärningen sker på plats till vilken allmänheten icke äger tillträde eller har insyn, eller gärningen är ringa. Det är alltså en betydande skärp-

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

ning av straffen på denna punkt.

Några motionärer har krävt att det skulle lämnas närmare information om denna paragraf med tanke på att man kan ådömas relativt kännbara straff för brott mot bestämmelserna.

I remissen till lagrådet har inte närmare belysts, under vilka förhållanden gärning som innefattar nedskräpning skall anses vara ringa. Lagrådet har i sitt yttrande framhållit att den närmare gränsdragningen härvidlag uppenbarligen måste överlämnas åt rättstillämpningen, en uppfattning som utskottet delar.

Utskottet påpekar emellertid att lagrådet i sitt yttrande gjort vissa klarlägganden som kan tjäna till ledning då det gäller att avgöra, om en gärning skall bedömas som ringa eller inte. Jag skall inte närmare uppehålla mig vid vad lagrådet säger härutinnan. Utskottet delar givetvis uppfattningen att en information på detta område är mycket angelägen, men vi tror också att en straffskärpning på denna punkt är nödvändig om man skall komma till rätta med nedskräpningsproblemet.

I förslaget till kommunal renhållningslag, 1 §, föreskrivs det att kommun inom område med stadsplan skall fullgöra den skyldighet som föreskrivs i 3 § allmänna ordningsstadgan, nämligen att hålla ren gata, torg, park och annan sådan allmän plats samt allmän väg ävensom att där röja snö, skaffa undan snö och is samt sanda eller vidtaga annan åtgärd för att motverka halka. Inom område med byggnadsplan skall kommun fullgöra motsvarande skyldighet i fråga om allmän väg. Skyldighet att vidtaga åtgärd som nu sagts gäller dock ej i den mån åtgärden skall vidtagas av staten som väghållare. Även i detta fall har avgivits en motion. Där har man framhållit, att kommunens åliggande att fullgöra de skyldigheter som föreskrivs i 3 § allmänna ordningsstadgan borde gälla fullt ut även inom område med byggnadsplan. Utskottet

delar motionärernas uppfattning om att det är önskvärt med en utjämning av ifrågavarande skiljaktigheter beträffande kommunens ansvar för renhållningen inom byggnadsplanlagda och stadsplanlagda områden. Utskottet har tidigare i år med anledning av motionsyrkande framhållit att det är angeläget att skillnaderna utjämnas i fråga om kostnaderna för gatuhållning inom stadsplanlagda områden och områden med byggnadsplan.

Den 1968 tillsatta bygglagutredningen har enligt direktiven att pröva frågan om att förena stadsplan och byggnadsplan till ett detaljplaneinstitut. I samband härmed torde det bli erforderligt att överväga ansvarsfördelningen beträffande iordningställande och underhåll samt renhållning av gator och allmänna platser inom detaljplanlagda områden. Man får förutsätta, att denna fråga i det sammanhanget kommer att utredas och bli föremål för åtgärder, och med det anser utskottet att motionärernas önskemål härvid blir tillgodosedda.

Enligt 2 § förslaget till kommunal renhållningslag kan kommun ålägga den som äger fastighet inom område med fastställd stadsplan eller som i stället för ägaren är skattskyldig för fastigheten enligt kommunalskattelagen att fullgöra skyldighet att svara för renhållning av gångbana eller annat för gångtrafiken erforderligt utrymme utanför fastigheten. Motionärer har yrkat att riksdagen skall besluta att kommunen skall åläggas denna skyldighet och att fastighetsägarna befrias från ansvaret härför. Denna fråga har varit uppe till behandling i första lagutskottet under riksdagens vårsession, och man har där påvisat, att skillnaderna rent regionalt i fråga om förhållandena mellan olika orter är så pass stora att denna fråga bör tas upp till närmare prövning. Departementschefen har i propositionen också instämt i vad första lagutskottet anfört, och tredje lagutskottet finner för sin del inte anledning att inta en annan

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

ståndpunkt. Utskottet vill framhålla, att den utveckling som ägt rum bl. a. på det tekniska området lett till att man nu har en helt annan tillgång till lämpliga maskiner och redskap, vilket i sin tur bör göra det lättare för kommunerna att överta detta underhåll. Men man bör först avvakta att kommunreformen har hunnit stabilisera sig, så att man får en bättre överblick över förhållandena inom detta område.

Vad beträffar de kommunala renhållningsavgifterna har i förslaget till lag om ändring i lagen om de kommunala renhållningsavgifterna föreslagits att 1 § skall ändras så att kommunen skall äga besluta att avgift för bortforsling, omhändertagande och oskadliggörande av orenlighet och avfall, som uppsamlas inom kommunen vid renhållningen enligt 4 § kommunala renhållningslagen, skall utgå till kommunen eller den som utför renhållningen på uppdrag av kommunen. Enligt paragrafens nuvarande lydelse äger den tillämpning beträffande renhållning enligt hälsovårdsstadgan. Nu vill man slopa hänvisningen till hälsovårdsstadgan, men en motionär har framhållit att detta inte är lämpligt under ett övergångsskede. Jag skall inte uppehålla mig vid motiveringen härför, då jag vet att den kommer att framföras av en annan ledamot.

En viktig fråga som livligt diskuterats i utskottet och som också tagits upp i motionerna gäller renhållningen av allmän väg inom och utom planlagt område. Enligt första stycket i 1 § i förslaget till kommunal renhållningslag skall den skyldighet som kommunen enligt lagrummet har i fråga om renhållning av allmän väg inom planlagt område inte gälla åtgärd som staten skall vidta i egenskap av väghållare.

Det har i olika motioner tagits upp en hel del problem i samband med frågan om väghållningen, i all synnerhet om ansvarsfördelningen beträffande t. ex. bortforslandet av snövallar, sand efter sandning vid vintervägunderhåll o. d.

Frågan om bortskaffandet av snövallar som uppstått vid plogning liksom ansvaret för uppröjning av infarter till tomter och enskilda utfartsvägar har övervägts av vägsakkunniga, vilkas betänkande har remissbehandlats och är för närvarande föremål för beredning i kommunikationsdepartementet. Kungl. Maj:ts ställningstagande bör enligt utskottets uppfattning inte föregripas i denna fråga.

En annan viktig punkt är också renhållningen av allmän väg utanför planlagt område. Kommittén för ett renare samhälle hade föreslagit att väghållarens renhållning av vägområde också skulle gälla för mark intill 50 m från det egentliga vägområdet inom området utanför stads- eller byggnadsplan. Enligt den i propositionen föreslagna lydelsen av 5 a § i den allmänna väglagen begränsas väghållarens renhållningsskyldighet till att omfatta »mark till en bredd av 25 meter intill parkerings- eller rastplats som hör till vägen, i den mån allmänheten har tillträde till marken».

Beträffande renhållningen efter den allmänna vägen har propositionen stannat för att den skall omfatta vägbanan och vad som enligt väglagen menas med vägbanan. Utskottet anför att man kan räkna med att ungefär 10 m på vardera sidan av vägen tillhör vägområdet och att det bör åligga staten som väghållare att där svara för renhållningen. Vissa motioner har hållit fast vid kommitténs för ett renare samhälle förslag om 50 m och andra har stannat för 25 m.

Vi har vid utskottets prövning funnit oss böra biträda propositionens förslag att renhållningen bör omfatta den mark som skall anses höra till vägbanan. Utskottet skriver bl. a.: »Förstängsröjningen torde därför behöva bli omfattande och kräva en inte obetydlig insats av manskap och fordon. I inledningsskedet är det enligt utskottets mening lämpligt att väghållaren

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

också städer näraliggande områden utanför de i lagen angivna gränserna för renhållningsskyldigheten, så att ett gott utgångsläge skapas för den fortsatta bekämpningen av nedskräpningen i naturen.» Vi menar alltså att har man en gång gjort ordentligt rent på parkerings- och rastplatserna och sedan hämtar skräpet med inte alltför långa mellanrum, så bör det vara möjligt att hålla rent även i fortsättningen, och då räcker det med 25 meter.

En annan sak som har tilldragit sig mycket stort intresse i den allmänna debatten är frågan om förpackningarna. En betydande del av nedskräpningen i naturen utgörs som bekant av olika slags engångsemballage. Kommittén för ett renare samhälle har diskuterat för- och nackdelarna med engångsemballage av olika slag och fann därvid att fördelarna med dessa förpackningar är större än nackdelarna, varför något förbud mot sådana förpackningar inte borde utfärdas. Till denna bedömning anslöt sig sedan också inte mindre än 108 av 115 remissinstanser.

Under det lagstiftningsarbete som bedrivits i anslutning till denna proposition har sedan frågan om förbud mot engångsemballage, särskilt engångsglas, diskuterats på nytt. Departementschefen kom därvid fram till samma uppfattning som kommittén för ett renare samhälle. Frågan har därefter tagits upp i ett stort antal motioner, i vilka olika förslag framlagts, t. ex. totalförbud, ett pantsystem och tillsättande av en särskild miljövårdsnämnd för konsumentförpackningar, som skall överväga olika åtgärder mot nedskräpning och miljöförstöring genom främst engångsflaskor och engångsburkar samt snarast sammanställa ett handlingsprogram som naturligtvis också kan leda till nya och skärpta lagstiftningsåtgärder.

Utskottet har understrukit vikten av att genom statliga insatser i utveck-

lingsarbete och forskning få fram förpackningsmaterial, som från miljösynpunkt är mera ofarliga än de nu förekommande. Utskottet skriver att det utvecklingsarbete som nu pågår inom förpackningsindustrin bör intensifieras och att insatserna där bör stimuleras av samhället. Vidare menar utskottet att med dagens högt utvecklade teknik bör det inte vara omöjligt att framställa ett emballage som vid destruktion inte skadar miljön och som snabbt bryts ned ute i naturen.

I likhet med departementschefen erinrar utskottet om att miljökontrollutredningen har i uppdrag att lägga fram förslag till lagstiftning mot miljöfarliga produkter. En sådan lagstiftning bör innebära att förbud mot eller inskränkning i användningen av miljöfarligt emballagematerial skall kunna genomföras. Utskottet understryker vikten av att utredningens arbete på detta område bedrivs med största möjliga skyndsamhet, så att dess resultat kan redovisas i delförslag.

Utskottet har haft att behandla de av mig nyss berörda motionerna om inrättande av en miljövårdsnämnd såsom en motsvarighet på detta område till giftnämnden eller detergentkommittén, givetvis med en i förhållande till dessa svarande kompetens. Utskottet anser emellertid att man först när resultatet av miljökontrollutredningens arbete föreligger bör ta upp frågan om en miljövårdsnämnd med uppgift att följa utvecklingen i fråga om de miljöfarliga produkterna, bl. a. de olika typerna av engångsemballage. Utskottet menar att en sådan kommitté bör vara underställd naturvårdsverket.

Utskottet har också behandlat frågan om skrotbilsupplagen och påpekar att det redan med hänsyn till gällande lagrum i naturvårdslagen och med hänsyn till bestämmelserna i byggnadsstadgan och i allmänna ordningsstadgan bör föreligga möjligheter att komma till rätta med ifrågavarande pro-

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

blem.

Utskottet påpekar vidare att Kungl. Maj:t uppdragit åt statskontoret att utreda frågan om införandet av ett avgiftssystem för bilar i syfte att underlätta omhändertagandet och skrotningen av bilvrak. De föreslagna åtgärderna bör göra det möjligt att komma till rätta med problemen även på denna punkt.

Tredje lagutskottet har också haft att behandla motioner om åtgärder mot oljespill och om destruktionsanläggningar för olja. Även därvidlag torde gällande lagstiftning göra det möjligt att i ganska stor utsträckning komma till rätta med problemen, men utskottet menar att det kan råda en viss tveksamhet om huruvida 23 § naturvårdslagen omfattar även oljespillen. Utskottet anser det därför angeläget att denna tveksamhet undanröjs och ifrågasättes, om det inte i nämnda paragraf bör anges att nedskräpning genom oljespill inte får förekomma.

Det finns olika kommittéer som arbetar med dessa frågor. Utskottet anser att naturvårdskommittén lämpligen bör ta upp dem i samband med den översyn av naturvårdslagen som sker inom ramen för dess arbete. Förslag om åtgärder i detta avseende kan därför förväntas från utredningen.

Herr talman! Med hänvisning till denna summariska översikt över den föreslagna lagstiftningen och med anledning av vad tredje lagutskottet uttalat i sitt utlåtande nr 90 ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SVENNING (s):

Herr talman! Ett bifall till den proposition som vi nu behandlar kommer att leda till att kommunerna åläggs ett betydligt ökat renhållningsansvar, vilket blir ett viktigt instrument när det gäller att komma till rätta med många nedskräpningsproblem.

Ingen kan ha någonting emot att vi får ett större miljövårdsansvar och att

skärpta bestämmelser därför måste införas i lagstiftningen. Det föreslås obligatoriskt kommunalt renhållningsmonopol beträffande orenlighet från hushåll, hushållsavfall och därmed jämförbart avfall. De skyldigheter som läggs på kommunerna innebär en väsentlig utvidgning av kommunernas nuvarande på frivilliga beslut grundade engagemang i fråga om renhållningen. Monopolet kommer att omfatta kommunens hela område, varigenom all fritidsbebyggelse men också permanentbostäder inom ren glesbygd berörs. De ökade skyldigheterna för kommunerna kommer att ställa dessa inför stora organisatoriska problem, och den tid på ett år som man i lagen räknar med för förberedande av de rent praktiska åtgärderna kommer säkerligen att visa sig otillräcklig. Det hade varit önskvärt med en något längre övergångstid för att kunna skaffa specialfordon och vidta andra åtgärder.

Utskottet kan tyvärr inte dela den uppfattning som jag och några medlemmar givit uttryck åt i motionen II: 1537, när vi föreslagit en ytterligare tidsfrist på ett halvt år. Men då får man räkna med att länsstyrelsen dispensvägen har möjlighet att ge vissa kommuner, som inte anser sig kunna hinna med de praktiska arrangemangen, en viss respittid — gärna efter relativt frikostiga principer under ett inledningsskede.

Lagens ståndpunkt är att beslut om dispens skall fattas av statligt organ. Denna ståndpunkt vilar tydligen på den uppfattningen att kommunalt organ inte bör ges befogenhet att befria kommunen från en i lag fastslagen skyldighet. Härom är väl inget att säga, men dispensprövningen kommer förutom beslut av generell och principiell natur också att inrymma en mängd ställningstaganden av ren detaljkaraktär som fordrar god lokalkännedom och — vilket i detta sammanhang är det väsentliga — är svåra att förutse och för vilka

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

förutsättningarna snabbt kan ändras. Man får räkna med att länsstyrelserna blir hårt belastade och också får stora svårigheter att bedöma i vart fall de mer individuellt betonade dispenserna.

Vi motionärer framhåller att man borde kunna bortse från de principiella motiv som är grunden till att länsstyrelsen skall vara dispensmyndighet och i stället uppdra åt lämpligt kommunalt organ att verkställa dispensprövningen. Det organ som i så fall skulle ligga närmast till hands är hälsovårdsnämnden. Dess ställning som myndighetsorgan inom allmänna hälsovården och dess allmänna tillsynsfunktioner inom renhållningen borgar för att dispensprövningen skulle ske så att lagens syfte inte äventyrades. Men vi framhåller att om en sådan lösning av principiella skäl anses otänkbar bör det likväl vara en stor vinst om länsstyrelsen kunde tillerkännas rätt att i särskilda hänseenden delegera dispensprövningen till hälsovårdsnämnd. Sådan delegationsmöjlighet bör främst avse de detaljbetonade dispensfallen, vilket mera är ett uttryck för behovet att lösa praktiska tillämpningsproblem än en önskan från kommunerna att undgå lagens konsekvenser. Länsstyrelsens prövning skulle då närmast i fråga om avfallshanteringen avse ett stort antal dispensansökningar, t. ex. frågan om total befrielse för vissa områden eller befrielse för visst slag av avfall och viss typ av bebyggelse. Länsstyrelsen måste också förutsättas kunna påverka den lokala dispensprövningen att ange allmänna riktlinjer för denna. För åstadkommande av viss likformighet i dessa bedömningar bör övervägas att söka upprätta centrala anvisningar i samråd med Svenska kommunförbundet.

Vi motionärer utgår från att hälsovårdsnämnden förutsätts verkställa sin prövning med skäligt beaktande av såväl det objektiva behovet av ordnad renhållning som tillgängliga resurser. Det framhålls också att länsstyrelsen i

egenskap av tillsynsmyndighet över renhållningsfrågorna bör kontrollera hur den delegerade dispensbefogenheten används. Om skäl därtill föreligger bör ett delegationsuppdrag givetvis kunna återkallas.

Utskottet har som jag sagt ställt sig positivt till motionen II:1537 men anser att motionens syfte bör kunna tillgodoses utan den komplettering av lagen motionärerna hemställt om. Svenska kommunförbundet ser mycket allvarligt på denna fråga, och dess tjänstemän har efter kontakt med hälsovårdsnämnderna och kommunstyrelserna kommit till insikt om att den praktiska handläggningen kan bli mycket besvärlig till följd av ärendenas art och stora antal. Det tar sin tid att anpassa en ny lag till de praktiska förhållandena, och därför är det erforderligt att behandlingen av dispensärenden sker så tidigt som möjligt. Ett förtroendefullt samarbete mellan kommuner, hälsovårdsnämnder och länsstyrelser är vad motionärerna åsyftat, och vi vill försöka medverka till att den nya lagen får sin slagkraft så snabbt och så tidigt som ske kan.

Det är bättre att se detta problem precis som det föreligger i dag och som framgår genom de kontakter som tagits med olika kommuner och myndigheter. Det är därför jag här i denna kammare starkt vill framhålla önskvärdheten av att länsstyrelserna beaktar de synpunkter som framkommit i motionen och som också kommit till uttryck i utskottets skrivning, även om den inte är fullt så positiv som motionärerna har räknat med. Motionärerna utgår från att länsstyrelserna på allt sätt skall medverka till att lagens tillämpning på ett smidigt sätt kan anpassas till de lokala förhållandena. Jag tror att det är bättre att redan nu vara förutseende och inte senare visa sig vara efterklok. Det är därför vi betonar detta.

Utskottet har biträtt motionärernas förslag att även hälsovårdsstadgans be-

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

stämmelser skall införas i 1 § jämte bestämmelserna om kommunala renhållningslagen. Detta är något som vi noterar med största tacksamhet och är glada för att det kommit till uttryck.

Jag ber med detta att få yrka bifall till utskottets förslag, men jag vill gärna framhålla betydelsen av att man beaktar de praktiska konsekvenserna.

I detta anförande instämde herr *Johansson* i Växjö (cp).

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Vi har i dag att ta ställning till en ny renhållningslag. Utskottets ordförande och även herr Svenning har i detalj redogjort för utskottets ställningstagande vad avser lagförslaget.

Jag kan instämma med såväl utskottets ordförande som herr Svenning i att det är bra att vi får en lag som säger ifrån var ansvaret skall ligga och att kommunerna får ta på sig detta ansvar. Vad som också är bra är att vi kommer att få en ökad upplysning och propagandakring våra nedskräpningsproblem.

Vad man emellertid saknar i både lagförslaget och i utskottets förslag är åtgärder som begränsar utflödet av engångsförpackningar.

1966 behandlade allmänna beredningsutskottet fyra motioner från socialdemokraterna, moderata samlingspartiet, centerpartiet och folkpartiet, där vi tog upp de problem som den ökade nedskräpningen inneburit. Dessa motioner hade olika yrkanden från överläggningar mellan tillverkare av öl och läskedrycker med socialstyrelsen om ett frivilligt förbud mot engångsglas, på samma sätt som man lyckats genomföra ett förbud i Norge. Orsaken till att dessa fyra motioner väcktes var att man framför allt från olika håll — bl. a. från Pajala och Östergötlands länsstyrelse — i skrivelse hade begärt att åtgärder skulle vidtagas. Socialstyrelsen lät med anledning av skrivelsen från Östergötlands länsstyrelse vidtaga ett

mycket omfattande remissförfarande. Som framgick av remissyttrandena hade man liksom i dag självfallet olika uppfattningar om hur vi skulle kunna komma till rätta med engångsglasen.

Med anledning av propositionen har jag och fyra medmotionärer — det rör sig om en fempartimotion — framfört ett yrkande om ett generellt pantsystem för både engångsglas och returglas för läskedrycker.

När frågan behandlades i allmänna beredningsutskottet år 1966 hade vi fått ett utflöde av glas som man inte hade räknat med. År 1960 förekom på den svenska marknaden 3 miljoner engångsglas, år 1962 var antalet uppe i 29 miljoner, år 1964 i 154 miljoner, år 1965 i 243 miljoner och år 1968 hade vi ett utflöde av 340 miljoner engångsglas.

Hur är det möjligt att ett företag på ett så smidigt sätt har kunnat marknadsföra en produkt som i detta fall? Det hela började under 1950-talet när ett företag köpte upp ett stort antal förpackningsindustrier och glasbruk. Man lyckades lansera idén med en flaska som bara fick användas en gång, trots att den till sin funktion mycket väl kunde användas flera gånger. Tanken bakom denna engångsförpackning var att den skulle förbilliga hanteringen för handeln, och man fann naturligtvis också på det hållet att man skulle kunna pressa ned sitt lönekonton.

De externa kostnaderna, som läggs på samhället, var emellertid litet svårare att avläsa. Här har uppkommit kostnader som på intet sätt står i rimlig proportion till de besparingar som handeln gör; det framgår av olika utredningar som har företagits. Låt oss se på den som arbetsmarknadsstyrelsen gjorde i Norrland! Man rensade en del vägar i Norrbottens län från engångsglas, och den framräkning som gjordes visade att det skulle kosta 100 kronor per kilometer, eller sammanlagt ungefär 10 miljoner kronor, att städa de svenska vägar. Naturligtvis har kommuner i andra

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

delar av landet också tagit upp dessa frågor och undersökt vad engångsglasen kostar samhället. I Katrineholms stad plockade man upp 26 000 engångsförpackningar, och det arbetet kostade 50 öre per förpackning.

Är det verkligen rimligt att det allmänna skall behöva ta på sig dessa stora externa kostnader, medan förtjänsten i första hand går till producenten och i viss mån också till detaljhandeln? Självfallet skall det allmänna ansvara för vad det kostar att hålla rent i vår natur och i våra tätorter, men är denna väldiga kostnadsövertäckning befogad? Bör inte nedskräparen och producenten stå för dessa kostnader?

Både Kommittén för ett renare samhälle och utskottet anser att något ingripande mot engångsglasen inte bör göras. Från handelns sida gör man gällande att dessa innebär en samhällsekonomisk vinst, eftersom man slipper de hanteringskostnader som returglas kräver. Vi motionärer hävdar att ett pantsystem bör tillämpas och att panten bör motsvara inte nyglaspriset utan vad konsumenten anser sitt besvär med att lämna tillbaka en flaska vara värt.

Både utredningen och utskottet har den uppfattningen att det inte är möjligt att ha ett pantsystem eftersom pantpriset i så fall måste sättas högre än nyglaspriset. Därmed tycker man att man kan avfärda det hela. Man menar att enskilda kan åka till glasbruk och köpa buteljer för att sedan sälja dem i handeln. Även enskilda som köper nyglas från glasbruken får hanteringskostnader — de måste ha bilar, de måste skaffa sig backar som ingår i modulsystemet inom livsmedelshandeln och de skall sedan åka omkring och försöka sälja flaskorna i affärerna. Handelsfolk har svårt att förstå en sådan argumentering. Det går näppeligen att komma till en livsmedelshall och avbördas sig en vagnslast returglas.

För att ett pantsystem över huvud taget skall fungera anser utskottet och ut-

redningen att det måste kombineras med ett kvittosystem. Något av förslagen borde man kunna ansluta sig till. Men när utskottet först säger att man kan åka och köpa flaskor hos glasbruken och sedan säger att man också måste ha ett pantsystem så går det inte ihop. Man får ju inga pantkvitton vid glasbruken så att man kan sälja buteljerna i en affär. Jag har svårt att förstå det resonemanget. Statskontoret var för sin del inne på linjen att man skulle införa ett pantsystem.

De flesta politiska partierna har såvitt jag vet uttalat sig mot engångsglasen. Men när frågan sedan kom upp i utskott och riksdag fanns inte samma intresse kvar.

Glaset är ett av våra äldsta förpackningsmaterial. Det har många fördelar — det är billigt, estetiskt tilltalande, lätt att forma, tätt och hårt. Det skyddar varan och ger ingen smak. Men det har nackdelar också, bl. a. är det skört. Vid 1960-talets början började vi få stor erfarenhet av vad krossat glas i naturen kan föra med sig. Under en tioårsperiod har vi lärt oss så mycket att de flesta människor här i landet nu har en bestämd uppfattning därom. Utskottet uttalade 1966 att hänsyn bör tas till vad allmänheten tycker. Men remissinstanserna har suttit och bevakat sina revir och inte tagit någon som helst hänsyn till allmänhetens önskemål. Folksam undersökning 1969, som var mycket seriös, visade att 83 procent av svenska folket vill ha ett förbud mot engångsglas. Och utskottet är inte ens berett att pröva frågan om ett generellt pantsystem för öl och läskedrycker!

För att återkomma till skadefrekvensen: Det har framgått av utredningen att 90 procent av alla skärskador i naturen förorsakas av glas och att ca 25 000 personer skadar sig varje år. Man frågar sig då om det inte vore rimligt att försöka finna ett system som kunde sätta stopp för den utvecklingen. Därför har vi i motionerna I:1320

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

och II: 1531, som följs upp i reservationen III som är fogad vid utskottsutlåtandet, föreslagit att ett generellt pantsystem för bryggeriglas för öl och läskedrycker införes.

Vi tror att det skulle vara ett verkligt medel att begränsa en av de främsta källorna till nedskräpningen. Pantprissättningen bör utgå från konsumenternas värdering av besväret att återlämna tomglas och inte från tomglasens värde för bryggerierna. Vi anser det vara fullständigt felaktigt att samhället, som nu är fallet, skall subventionera förpackningsindustrins och nedskräparnas verksamhet. Det är rimligt att dessa i framtiden själva får betala dessa kostnader.

Herr talman! Med dessa ord ber jag få yrka bifall till reservationen III av herr Sellgren.

I detta anförande instämde herr *Sellgren* (fp).

Herr **GREBÄCK** (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan försäkra herr Andersson i Örebro att intresset för att få en lösning på dessa problem fortfarande finns kvar. Men vi tror inte att det av motionärerna föreslagna pantsystemet ger oss möjlighet att komma till rätta med problemet. Förslaget tål faktiskt inte en kritisk granskning. Vad skulle det hela leda till? Jo, det blir ett ökat krångel och ökad administration, och det kommer säkerligen inte att ge den effekt motionärerna räknat med.

Jag erkänner gärna att detta är ett oerhört svårt problem. Jag tror inte att det är möjligt att komma till rätta med det på annat sätt än genom att man sätter sig ner och noga penetrerar, hur man på olika vägar skall kunna åstadkomma en lösning. Det behövs forskning, försöksverksamhet och utvecklingsarbete när det gäller engångsförpackningarna och förpackningsmaterial över huvud taget. Men framför allt behövs det upplysning. När herr Anders-

son i Örebro kunde konstatera att man efter en vägstump kunnat plocka upp så och så många tiotusentals engångsflaskor, vittnar det inte om allmänhetens förståelse för åtgärder på detta område; den enklaste åtgärden vore ju att allmänheten lät bli att kasta ut glas — då skulle det inte uppstå några problem.

Människorna har krav på att bli snabbt expedierade, att kunna rusa in i affären och riva åt sig varor i engångsemballage så kvickt som möjligt och få dem till lägsta möjliga pris. Det är ju ett rimligt krav. De packar sedan sin väska för utflykten på lördagen och söndagen. Ungarna är med, och engångsglas och andra emballage slänges ut genom fönstret eller lämnas kvar i bakken; ansvaret tycks vara helt borta. Sedan får det allmänna ta hand om skräpet.

Den allmänhet som åstadkommer denna förorening är ju skattebetalarna, och man får alltså betala kostnaderna antingen som konsument eller som skattebetalare. Nästan alla svenskar är lika goda kålsupare när det gäller att skräpa ner i naturen.

Herr **ANDERSSON** i Örebro (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan inte riktigt instämma i vad herr Grebäck sade om att vi alla som skattebetalare får svara för de kostnader som nedskräparna åsamkar samhället. Jag har väldigt svårt att förstå att vi alla skall betala för att de slarviga människorna bär sig illa åt.

Herr Grebäck tror inte på ett pantsystem. Han tror på forskning, och han tror på upplysning. Å andra sidan säger han att han inte tror på upplysning, eftersom människorna kastar ut det här skräpet genom bilfönstret under sina söndagsutflykter. Vad beror det då på att människorna gör så? Jo, det beror naturligtvis på att det nu blivit billigare att skräpa ner.

Returglasen har ju inte stort värde för konsumenten — man får 5—10 öre per glas när man lämnar tillbaka dem — och engångsglasen har över huvud taget inget värde.

Ett välavvägt pantsystem som kan styra tillbaka glasen till dem som har sålt dem är det enda rimliga. Jag har mycket svårt att förstå hur man annars skall kunna komma till rätta med detta problem, trots att man har föreslagit en lagskärpning. Rikspolisstyrelsen har uttalat att man inte har folk att följa upp en sådan lagskärpning. Vi vet ju alla i vilket besvärligt läge polisen i dag befinner sig. Några möjligheter att se till att bestämmelserna i naturvårdslagen efterlevs har man inte. Jag tror inte vi kan räkna med att få någon bättre tingens ordning på det sättet. Om svenska folket i fortsättningen skall vara ute i naturen så gäller det att verkligen se sig för. Skall man gå barfota kommer man att få precis samma problem med skärskador i framtiden som nu. Hade de politiska partierna och utskottet haft något till ambitioner skulle de ha framlagt ett förslag som gjorde det möjligt att styra bort engångsförpackningarna från naturen.

Herr SVENNING (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan försäkra herr Andersson i Örebro att vi inom Kommittén för ett renare samhälle har haft hearings med företrädare både för ideella organisationer och för folkrörelser m. fl. från hela Sverige. Vi har informerat om dessa frågor och även fått tillfredsställande svar. Det är ju inte bara glasen det gäller utan i minst lika hög grad burkarna, plasten osv. Medan kommittén arbetade var det glasen som dominerade i början, men när vi slutade vårt arbete var det burkarna. Ingen vet vad som kommer i framtiden. Därför är det riktigt som tredje lagutskottets ordförande säger: Man bör överlåta åt miljöutrednings-

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

kommittén att göra vissa erinringar och stå för uppläggningsen av det hela. Vi har också — det bör noteras här — fått med producenterna i en kampanj. Det har bildats rikskommittén Håll Sverige Rent. Till denna kommittés arbete har Sveriges riksdag anslagit en halv miljon och näringslivet en halv miljon. Den är nu i färd med att lägga upp en kampanj över hela linjen. Låt mig citera några avsnitt ur kommitténs Arbetsuppgifter. Kommittén skall:

»Centralt tillhandahålla informationsmaterial för en riksomfattande kampanj mot nedskräpningen.» — — —

»Stimulera och aktivera myndigheter, kommuner, näringsliv, folkrörelser, frivilliga organisationer m. fl. i arbetet mot nedskräpningen.» — — —

»Hålla sig underrättad om produktutvecklingen på förpackningsområdet, särskilt i riktning mot miljövänligare förpackningar.»

Denna kampanj är nu i gång; skrivelser undertecknade av jordbruksdepartementets chef, naturvårdsverkets chef och kommittén har gått ut till samtliga länskommittéer och landshövdingar. Det är tydligt att man inte får sikta in sig på en enda sak såsom engångsglasen; man måste ta med allt som skräpar ned i naturen.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp) kort genmäle:

Herr talman! Vi kan väl slå fast, herr Svenning, att engångsglaset är den engångsförpackning som är den största miljöfaran. Det vet man om man över huvud taget följt den debatt som förts i denna fråga.

Herr Svenning sade i sitt anförande att vi bör se på problemen sådana de är i dag. Men det skulle vi ju ha gjort för tio år sedan, när denna glasflod började. Men så skedde inte. Sverige är faktiskt det enda land i Norden där detta problem uppstått. Det tycker jag är ganska underligt.

Vi kan bara konstatera att vi med

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

de i propositionen och utskottets utlåtande föreslagna åtgärderna kommer att få läsa dessa annonser. Det är bra med upplysningar, t. ex. om de 25 000 personer som årligen skär sig och om flickan i Hägersten som skar sig på en glasflaska och fick sys ihop med 40 stygn. Vi får nog räkna med att antalet skärskador kommer att öka betydligt. Den erfarenheten har man gjort på de kirurgiska avdelningarna på våra sjukhus.

Herr GREBÄCK (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga till herr Andersson i Örebro att vi alla är lika indignerade över skärskador och andra skador som inträffar på grund av nedskräpningen och att vi alla är lika upprörda över nedskräpningen med engångsglas, men här gäller det en praktisk fråga, hur vi skall komma till rätta med detta problem. Då säger herr Andersson: Förbjud engångsglasen! Ja, jag går gärna med på det, om vi har någonting att ersätta dem med.

Då säger herr Andersson, att vi kan lösa problemet genom att tillämpa ett pantsystem för vanliga glas, så att folk inte kastar dem efter sig. I stället för engångsglasen kommer man då att använda permanenta glas, som folk snällt och villigt bär tillbaka till affären för att få några tioöringar.

Nu gör sig svensken i allmänhet emelertid inte något besvär för ett par tioöringar — det var längesedan i världen. Jag tror inte att detta förslag innebär någon lösning.

Gör i stället som vi föreslagit i centerpartimotionen och som utskottet uttalat sin anslutning till: Utred de här frågorna så fort som möjligt, tillsätt en samarbetsnämnd med företrädare för naturvårdsverket, emballagetillverkarna osv. och försök på teknisk väg med hjälp av forskning få fram ett emballage som inte utgör en miljöfara. Då är tiden inne att förbjuda engångsglasen och ölburkarna.

Ordet lämnades på begäran till

Herr ANDERSSON i Örebro (fp), som yttrade:

Herr talman! Jag har ingen mer replikrätt.

Därefter anförde:

Herr SVENNING (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill kraftigt understryka att det nu har inträtt ett nytt förhållande på detta område. Varhelst herr Andersson i Örebro går i naturen ser han att folk slänger ölburkar omkring sig. Risken för skärskador av dessa burkar är uppenbarligen lika stor om man avskaffar engångsglasen.

Tredje lagutskottet har uttalat att vi alla är intresserade av att nedskräpningsproblemet blir löst, men vi tror det är bäst att avvakta den nu sittande miljövårdskommitténs arbete och sedan återkomma med en gemensam uppläggning. Det är nämligen inte bara engångsglasen som skräpar ner i naturen och medför uppenbara risker för människorna, utan det gör nästan alla förpackningar. Frågan gäller således inte bara engångsglas eller returglas, och den gäller heller inte bara burkar o. d. Också plasten utgör en stor fara, eftersom luften påverkas negativt om vi bränner plasten.

Alla dessa ting gör det nödvändigt att vidta en översyn. Därför har utskottet anslutit sig till motionsyrkandet och kommitténs yrkande om tillsättande av en miljövårdsnämnd men anser att den nu sittande utredningens resultat bör avvaktas. Alla är vi lika medvetna om att effektiva åtgärder måste vidtas över hela linjen.

Herr Andersson säger att detta problem bara förekommer i Sverige. Jag reste nyligen runt i Italien och Frankrike och iakttog hur det såg ut utmed vägarna där. Det behövs nog en renhållningskampanj över hela världen, och det är nödvändigt att vi för vår del startar i vårt land så snart som möjligt.

Herr HEDIN (m):

Herr talman! Vi har i vårt land en mycket stor tillgång i en rik och omväxlande natur. Vi har än så länge stora orörda fjällområden, även om regeringen har naggat dem alltför mycket i kanten, nu senast genom beslutet om utbyggnad av Ritsem. Vi har milsvida skogar med rika möjligheter till friluftsliv till följd av vår unika allemansrätt, som ger envar möjlighet till promenader, till orientering, till camping, till bär- och svampplockning. Vi har stora förutsättningar att tillfredsställa dem som har särskilt intresse för fiske och jakt. Vi har ovanligt långa och omväxlande kuster och mängder av insjöar med vitt skild karaktär. Vi har stora områden med ekängar, björkhagar och öppna marker som tillhör det kulturlandskap som dock, tyvärr, håller på att minska betydligt, beroende på den hastiga avfolkningen av landsbygden.

För alla som lärt sig att älska vår natur med fjäll, skog, äng och sjö har den fråga som berörs i tredje lagutskottets utlåtande nr 90 blivit något av en hjärteangelägenhet. Med förvåning och sorg följer man utvecklingen mot en allt intensivare nedskräpning av vår vackra natur. Allvarligast är ju utsläppet av alla de avfallsprodukter från samhällen och industrier som påverkar balansen i naturen och som förändrar och förfular landskapet, t. ex. genom igenväxning av sjöar och landområden. Särskilt allvarliga är alla utsläpp av gifter av olika slag — kvicksilver, DDT, PCB och herbicider — som påverkar växt- och djurlivet negativt och som i sista hand kan utgöra hälsorisker för människan.

Det som vi här närmast skall diskutera är den mera ofarliga men med hänsyn till trivseln i samhället beklagliga nedskräpningen i naturen, som har nått en sådan omfattning att den blivit ett verkligt stort samhällsproblem. Det är ingen uppbygglig syn att från kupé-

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

fönstret på ett tåg titta ut på banvallarna eller att från bilen se ut över landsvägar och rastplatser eller att konstatera hur det samlas skräp utefter våra kuster, vid sjöarna och ute i skärgården. Den moderna förpackningsindustrins produkter av mångfaldiga slag finns överallt i rik variation: papper, plast, plåt och glas.

När man åker tåg kan man på en liten skylt som sitter under alla fönster i tågupéerna läsa: »Kasta inte ut föremål som kan vålla brand eller annan skada.» Jag har ofta funderat på denna formulering. Vad är det man inte får kasta ut? Jo, inte cigaretstumpar och inte flaskor som kan gå sönder. Däremot lämnas ju indirekt uppmaning att kasta ut papper och annat skräp på banvallen, och därför är det kanske inte så underligt att det ser ut som det gör för närvarande.

Utskottet hade att ta ställning till en motion om att SJ skulle ha ansvaret för städning av banvallarna. Den motionen avvisades helt korrekt, på grund av att den inte kunde behandlas i detta sammanhang, som inte gäller enskilt område. Jag hoppas dock att vi vid ett annat tillfälle kan återkomma till saken och ge SJ i uppgift att hålla snyggt på banvallarna. Jag hoppas att vi snart kommer ifrån det verkligt besvärande förhållandet att toalettavfall släpps ut direkt på banvallen — jag vet att man arbetar på en förbättring i det avseendet.

Vi skattar i vårt land friheten högt — bl. a. friheten att få njuta av naturen — men hur är det med ansvarskänslan? Biskop Thomas skrev en gång: »Frihet är det bästa ting som sökas kan all världen kring», men han fortsatte: »för den som frihet väl kan bära». Är det kanske så, att nutidsmänniskan har svårt att bära friheten, att vi inte i tillräcklig grad har fostrats till frihet under ansvar, bl. a. ansvar för den underbart vackra natur som i så stor utsträckning kan anses vara vår gemensamma

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

tillgång? Tyvärr tror jag, herr talman, att man måste svara ja på den frågan.

Jag hälsar med tillfredsställelse de olika förslag som har framlagts i propositionen och som utskottet har tillstyrkt och något vidareutvecklat. När ansvarskänslan saknas är det uppenbarligen nödvändigt att skärpa bestämmelserna och skärpa straffen, och naturligtvis är det bra att man får en klar ansvarsfördelning mellan olika myndigheter för renhållningen i naturen, efter vägarna och i samhällena.

Jag skall inte kommentera utskottets olika förslag — det har herr Grebäck och herr Svenning redan gjort. Jag har anslutit mig till utskottets utlåtande och är glad för den positiva skrivning som utskottet har framlagt i anledning av våra motioner. Det innebär förbättringar i jämförelse med propositionen. Inte minst är det tacknämligt, att utskottet gör något av en beställning när det gäller den miljövårdsnämnd som Kommittén för ett renare samhälle har föreslagit.

Det är många förslag som genomförs nu, men det är möjligt att de kommer att visa sig otillräckliga, och det kanske blir så, att även en hel del av de motionsförslag som har framförts, t. ex. det som herr Andersson i Örebro talade om nyss, ganska snart måste förverkligas. Men jag tror att det är mycket bra, att man får sakkunniga som kontinuerligt följer utvecklingen och som är beredda att mycket snabbt föreslå ytterligare åtgärder, om det visar sig nödvändigt.

Jag tror alltså att de konkreta bestämmelser som utskottet tillstyrker kan vara tillräckliga men att det också snart kan bli erforderligt att gå vidare. Framför allt tror jag att det åtminstone på lång sikt är angeläget, att vi kommer till rätta med underlåtenhetssynderna i fråga om fostran till gemensamt ansvar för vår natur. Därför ställer jag för min del kanske de största förväntningarna till den riksomfattande kam-

panj som herr Svenning talade om och som beräknas pågå i minst tre år under medverkan från stat, kommun och näringsliv; både departementschefen och utskottet har erinrat om detta. Jag hoppas att kampanjen i stor utsträckning kommer att rikta sig till de unga, inte minst i skolorna, som säkerligen är öppna för en positiv påverkan i detta avseende. Och ungdomarna kan sedan i sin tur påverka den äldre generationen i dess handlande.

Skall man lösa problemet med nedskräpningen, måste man i första hand komma till rätta med den ovana som nästan hela svenska folket nu har att kasta ut allting från cigarrettstumpar till glasflaskor och andra saker genom kupéfönstret, från bilen eller över relingen i en båt eller vid promenader i Guds vackra natur, som är allas vår gemensamma tillgång.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ERIKSSON i Arvika (fp):

Herr talman! Efter det rätt långa replikskifte som har förekommit här angående engångsglasen skall jag inskränka mig till att i korthet kommentera den motion som herr Strömberg och jag har väckt i denna kammare.

Det är några saker som man tydligen är helt ense om. Det är först och främst att något måste göras mot speciellt engångsglasen. Man är överens om att det måste ske snabbt, och man är tydligen också överens om att upplysning inte hjälper för att klara av frågan. Vi motionärer instämmer i detta och drar konsekvensen genom att föreslå förbud mot engångsglas.

När utskottet har behandlat dessa motioner, har det i sitt utlåtande på s. 69 hänvisat till att 108 remissinstanser av 115 har bedömt engångsförpackningar vara till större nytta än skada. Jag vill understryka att dessa uttalanden gäller engångsförpackningar i allmänhet.

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

Vad vi motionärer har skjutit in oss på är ju flaskor för öl och läskedrycker. Jag vill på den punkten hänvisa till en annan utredning som har gjorts av Folksam och som grundade sig på ett ganska stort material. I det sammanhanget ställde man en fråga av följande lydelse: »Om regeringen beslöt att förbjuda nedanstående varor och industrier på grund av deras miljöpåverkan, vad skulle Ni tycka om ett sådant beslut?» Därvid frågade man bl. a. om förbud mot engångsglas. 83 procent av de tillfrågade svarade, att de skulle med tillfredsställelse hälsa ett sådant beslut. Jag tycker att detta säger något om vad allmänheten anser om denna sak.

Det torde stå över all diskussion att förbud mot engångsglas för öl och läskedrycker skulle leda till lägre kostnader för samhället i dess helhet. Herr Andersson i Örebro nämnde en del siffror för vad det kostar att ta reda på glaset. Jag såg häromdagen i en av min hembygds tidningar, att en åtta års grabb hade samlat ihop 2 000 tomflaskor. Det var duktigt gjort av grabben, men den stora mängden flaskor vittnar om betydande nonchalans och slarv från värmlänningarnas sida, och likadant är det över hela landet.

Herr talman! Jag vill yrka bifall till motionsparet I: 1314 och II: 1533 och i andra hand till reservationen III.

Herr LINDBERG (s):

Herr talman! Låt mig konstatera att det utskottsutlåtande som kammaren nu behandlar i anslutning till proposition nr 157 gäller för miljö- och naturvården mycket väsentliga frågor, som i och för sig skulle kräva en djupgående analys och en ganska lång argumentering. Kammarens ledamöter arbetar emellertid under tidspress, och jag skall därför försöka fatta mig relativt kort.

Vi har i motion II: 1535 tagit upp

frågan om renhållningen vid rastplatserna, varvid vi konstaterat att Kommittén för ett renare samhälle beträffande renhållningsansvaret på vägområdet föreslagit dels att renhållningskyldigheten kring rast- och parkeringsplatser skall utsträckas till ett område med 50 meters bredd, dels att denna skyldighet bör gälla även vad man kallar kantbälten mellan sådana rastplatser. Detta krav har också ställts i motionen.

Nedskräpningen efter våra vägar, kring våra rast- och uppställningsplatser är inte värst inom det närmaste området utan en bit från rastplatserna. Folk bekvämar sig att gå 10—15 meter för att slänga bort skräpet, och därför förekommer den svåraste nedskräpningen 40—50 meter från rastplatserna. Vi har därför funnit propositionens förslag alltför snävt tilltaget.

Var och en som parkerar bilen vid ett rastställe utefter vägarna kommer att göra precis samma erfarenheter som vi, nämligen att nedskräpningen inte är värst närmast rastplatserna utan en bit därifrån. Detta är tyvärr mycket mera accentuerat i närheten av städer och andra samhällen, och på sina håll är situationen mycket besvärande.

Utskottet har på denna punkt anslutit sig till propositionen. Visserligen föreligger en reservation i vilken krävs renhållning intill 25 meter vid sidan av vägrenarna, men jag har funnit detta alltför snävt tilltaget och ser därför ingen anledning att ansluta mig till reservationen. Skall det vara någon mening med det hela bör man bestämma sig för 50 m.

I vår motion har vi också tagit upp de problem som uppstår vid parkering av husvagnar. När samhället nu åläggs ett betydande ansvar för renhållningen, framför allt på kostnadssidan, måste vi också undersöka hur nedskräpningen uppkommer och hur man skall kunna hindra att den blir alltför stor.

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

Antalet husvagnar har ökat mycket snabbt, och så beräknas även bli fallet under de närmaste åren. Parkeringen av husvagnar sker så att säga fritt.

Utefter våra stora turistleder står det husvagnar uppställda överallt i terrängen i närheten av vägar och stränder, men det är speciellt på sådana ställen som vi minst av allt skulle vilja att de förekom. När man är ute och bilar är det väl naturligt att man söker sig till ett naturskönt ställe och parkerar där. I och för sig är det ingenting att förmena människorna. Men det innebär att vi får en våldsam nedskräpning i de marker som är de käraste strövområdena för dem som bor på platsen.

Därför har vi motionärer funnit det vara rimligt att man undersöker möjligheterna att införa restriktioner som begränsar eller hindrar långtidsparkering av husvagnar på andra platser än sådana som är särskilt upplåtna för det ändamålet. Bestämmelser härom skulle t. ex. kunna införas i vägtrafikförordningen.

Vi motionärer har också i dessa stycken mött sympatier från utskottets sida. Jag vill citera vad utskottet skriver: »Såsom motionärerna anfört har antalet husvagnar ökat kraftigt under senare år. Genom att många husvagnsägare parkerar under längre tider inte bara på därför avsedda platser utan också på andra ställen längs vägarna skapas på sina håll avsevärda sanitära olägenheter. Enligt utskottets mening kan det förutsättas att detta problem följs med uppmärksamhet av berörda myndigheter och att restriktioner övervägs om så befinner sig erforderligt.»

Jag betraktar detta som en sympatyttring från utskottets sida. Utskottet har fastslagit att vad vi anfört i motionerna med största sannolikhet är riktigt; det skapas sanitära olägenheter. Längre än så har utskottet emellertid inte velat gå. Och även om jag inte

förnekar att det kan vara trevligt med sympatyttringar ibland är det inte tillräckligt för att lösa problem av detta slag. Därför tycker jag att vad utskottet anfört är alltför vagt, när utskottet skriver: »Enligt utskottets mening kan det förutsättas att detta problem följs med uppmärksamhet av berörda myndigheter — — —.» Ja, visst kan man förutsätta det, men vad händer om myndigheterna inte följer denna fråga med uppmärksamhet? Det händer givetvis ingenting. När utskottet nu delar motionärernas uppfattning tycker jag det hade varit rimligt att utskottet också hade uttalat sig kraftigare och helt enkelt tillstyrkt vårt krav, som ändå bara gällde att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle påpeka missförhållandena och begära att problemen följs med uppmärksamhet.

Herr talman! Jag förstår att det är meningslöst att i detta läge yrka bifall till motionerna, och därför har jag heller inget yrkande.

Herr GREBÄCK (cp) kort genmäle:

Herr talman! När det gäller frågan om att hålla rent på parkeringsplatserna tror jag det är en felbedömning att säga att det inte räcker att städa 25 meter på varje sida om vägen utan att det måste vara minst 50 meter. Man skall inte utgå ifrån dagens förhållanden. Vi skall räkna med att det första gången görs en totalröjning, och sedan skall skräpet hämtas så pass ofta att det aldrig kan se ut så på parkeringsplatserna som det gör nu. Det skall så att säga vara en kontinuerlig renhållning. Skräpet skall inte få spridas utanför den föreslagna 25-metersgränsen. Området skall helt enkelt hållas rent.

Herr Lindberg sade att staten borde ha skyldighet att hålla rent 50 meter på varje sida om vägarna, men det är väl ändå helt orimligt. Vägarna går ju ofta genom odlade marker. Vilka konsekvenser skulle det få, om man skulle bege sig in på åkrarna intill 50 meter

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

från vägen för att rensa dem från skräp?

Jag vill inte alls förneka att folk kan slänga tomglas, så att de hamnar kanske 10—15 meter in på en åker, men om vägverkets arbetare går och hämtar flaskorna där, kommer nog bonden att undra varför de trampar i hans åker. Om å andra sidan någon maskin eller redskap skadas av utkastade föremål eller något djur gör sig illa på dem, kommer det att hävdas att det är vägverket som har ansvaret, varför man stämmer vägverket. Vi måste även tänka på de praktiska konsekvenserna i lagstiftningsarbetet. Om vi kan komma så långt att ett område av 10 meters bredd längs vägarna skall hållas rent på statens bekostnad, tycker jag att vi har nått ett vackert resultat.

Man skall inte heller glömma att det kommunala renhållningsmonopolet gäller utanför det aktuella området. Skyldigheten att hålla marken ren har alltså inte upphört, men den åvilar där kommunen. Vi tycker emellertid inom utskottet att de krav vi ställer på staten är rimliga. Staten bör svara för renhållningen 25 meter utanför parkeringsplatserna och ungefär 10 meter utanför de allmänna vägarna.

Herr LINDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Om min framställning gav det intrycket att motionärerna kräver att en 50 meter bred remsa längs vägarna skall städas, har jag uttryckt mig suddigt. Motionens krav innebär ju framför allt att området 50 meter omkring parkerings- eller rastplats, som hör till vägen, skall hållas rent.

Herr Grebäck säger vidare att man gör sig skyldig till en felbedömning, om man tror att det i framtiden kommer att se ut som det nu gör längs vägarna. Jag vill replikera att det nog är herr Grebäck som gör sig skyldig till en felbedömning, om han tror att man löser problemet genom en enstaka uppstädning och sedan inte skall behöva

få något skräp i naturen igen. Det är bara så att herr Grebäck eller jag, om vi skulle synda mot lagen, nog försöker göra det så omärkligt som möjligt. Så fungerar väl alla människor. Man kastar inte gärna skräp från väggkanten, utan det stora flertalet gör sig mödan att gå några meter från vägen och slänger skräpet därifrån. Därmed tror man att det inte syns och man får en känsla av åtminstone mindre dåligt samvete.

Den största nedskräpningen förekommer sålunda redan nu utanför 25-metersgränsen, och jag är helt övertygad om att vi skall möta detta problem även i fortsättningen.

Herr GREBÄCK (cp) kort genmäle:

Herr talman! Vi har ju ännu inte sett vad straffskärpningen i den nya lagstiftningen leder till. Det kommer därigenom att bli möjligt att sätta fast även dem som kastar skräp ett stycke in på markerna längs vägarna. Avsikten är att nedskräpningen skall övervakas, och det är ganska skarpa straff stipulerade för dem, som gör sig skyldiga här till.

I min föregående replik hann jag inte ta upp frågan om husvagnarna, som berördes av herr Lindberg. Utskottet har skrivit att denna fråga bör följas med uppmärksamhet, men herr Lindberg förmodade att detta inte kommer att ha någon effekt. Ja, jag förmodar att det åtminstone får den effekten att herr Lindberg återkommer med sin motion, om inte myndigheterna gör någonting åt saken, och då får vi tillfälle att återigen resonera om detta.

Herr ANTBY (fp):

Herr talman! Bara några ord i avslutning till reservationen I vid föreliggande utlåtande.

Reservanten, herr Skårman, som var ledamot av Kommittén för ett renare samhälle, har mycket riktigt konstaterat att det inte bara är vid parkerings- och rastplatserna trafikanterna skräpar

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

ned utan att det sker litet varstans utefter vägarna. Det är något som vi ganska ofta kan konstatera när vi färdas längs vägarna.

Vidare har herr Skårman i reservationen uttalat att bortstädningen av skräpet av praktiska skäl och med hänsyn till trafiksäkerheten bör utföras av samma städpatrull inom samma område.

Jag finner det angeläget att detta herr Skårmans påpekande understryks här i kammaren, och det är därför jag har begärt ordet.

Jag vill framhålla att Kommittén för ett renare samhälle syftade betydligt längre än vad herr Skårman gör i sin reservation. Herr Skårman föreslår ju att städningsskyldigheten skall utsträckas till 25 meter utanför vägen. Det har från något håll under debatten sagts att en 25-metersgräns inte är tillräcklig, men jag tycker i alla fall att det finns mycket starka skäl för reservationen. Förslaget är värt allt beaktande, och jag tar mig friheten att yrka bifall till reservationen I.

Herr JONASSON (cp):

Herr talman! Jag noterar det stora intresse som kommer naturvårdsfrågorna till del. Utskottsordföranden, herr Grebäck, har gått igenom de olika förslagen rätt grundligt, och jag kan i stort sett ansluta mig till dessa förslag, även om de på en del punkter inte helt sammanfaller med det utredningsförslag som jag har varit med om att under-teckna. Men jag anser att det är så värdefullt att förslagen förts fram och att detta skett så snabbt, att jag inte skall framställa några ändringsyrkanden i fråga om tredje lagutskottets hemställan.

Men det är en fråga som jag gärna vill ta upp, och det är frågan om engångsförpackningarna. Dessa har diskuterats rätt mycket — framför allt engångsglasen och plåtburkarna, som åsamkar de verkliga skadorna på både

människor och djur. Många har ansett att ett förbud skulle lösa problemet. Jag måste säga att det är ett populärt men föga realistiskt förslag. Först och främst är det svårt att dra gränserna för vad som skall förbjudas och inte förbjudas, ty det finns ju en hel del produkter som inte kan saluföras på annat sätt än i glas.

Vi kommer helt säkert att få uppleva en kolossal förändring på detta område framöver — det har också herr Svenning varit inne på. Utvecklingen går mycket fort mot helt nya förpackningstyper, och att upprätthålla ett förbud skulle vara förenat med alltför stora svårigheter.

Det är också som herr Svenning sade, att så länge en glasflaska inte kostar mera att slänga bort än vad som nu är fallet — det må vara en returflaska eller ett engångsglas — kastar människorna sådana i naturen. Och man kan ju skada sig minst lika svårt på ett returglas som på en engångsflaska.

Från en del håll har pantsystem föreslagits. Och kunde man hålla en hög pant skulle väl detta locka allmänheten-konsumenterna att lämna tillbaka glasflaskor. Men det är mycket svårt att tillämpa ett pantpris som är högre än nyglaspriset. Det vore också en underlig företeelse i vårt samhälle om vi på detta område skulle ha ett synnerligen krångligt system, där pantkostnaden blev betydligt högre än kostnaden för nyglaset.

Det har talats om ett kvittosystem, men även ett sådant har sina nackdelar. Att exempelvis begära ett kvitto när man köper en läskedryck i en kiosk kan vara besvärligt.

Då säger man: Vad vill ni att utredningen skall göra? Vad har ni för förslag?

Det är just detta jag ville något beröra. Centerpartiet har i en motion följt upp det förslag om en miljövårdsavgift som framlagts av Kommittén för ett renare samhälle. En sådan avgift skulle

enligt min mening vara den bästa tänkbara åtgärden. Som det nu är får tillverkarna av emballage — engångsglas eller returflaskor — utan vidare kasta ut sin vara i handeln, varefter samhället skall ta hand om skräpet. Kunde farliga flaskor eller miljövärdiga emballage beläggas med en miljöavgift skulle det vara till stor fördel i arbetet fram mot miljövärdiga emballage.

Men det skall vara en ordentlig avgift så att konsumenten går tillbaka till butiken med emballaget. De tillverkare som försöker att framställa en mer miljövärdig förpackning skulle också på ett helt annat sätt kunna få ut sina produkter på marknaden, därest en konkurrent som bara använder miljöfarligt emballage skulle få vidkännas en ganska stor avgift.

Detta är enligt mitt sätt att se den enda möjligheten att komma till rätta med engångsglasen. Jag tror inte på något förbud, och jag tror inte att vi närvarande kan lösa frågan på annat sätt. För att framställa miljövärdiga förpackningar måste man bedriva ett utvecklingsarbete i kombination med forskning. De miljöavgifter som inflyter skulle kunna användas för detta arbete och för att på andra vägar försöka få fram mera miljövärdiga förpackningar.

Jag är glad och tacksam för att tredje lagutskottet har givit centerpartiets motion sin sanktion. Man säger att miljökontrollutredningen håller på att ta ställning till de frågor som berörs i motionen. Jag hoppas att utredningens förslag kan framläggas så snart som möjligt.

Till sist vill jag understryka att alla är intresserade av att komma till rätta med engångsglasen. Men när de som förordar pantsystem eller förbud mot engångsglas påstår sig ha en mer positiv inställning än vi andra, så är detta felaktigt. Det finns ingen väg som så snabbt leder till ett bättre resultat som vårt förslag om miljöavgift. Vi

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

måste ge dem som vill tillverka engångsemballage eller andra emballage, som är miljövärdiga, möjligheter att göra detta. Endast därigenom kan vi bemästra dessa förhållanden någorlunda tillfredsställande. Människorna har sina vanor. Om det inte kostar något och om ingen ser dem, kastar de ut flaskor och annat skräp i naturen. Därför måste vi styra utvecklingen med hjälp av en miljöavgift, som i sin tur möjliggör att man framställer mer miljövärdigt emballage.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Jag hade inte replikrätt när herr Grebäck i sitt senaste anförande vände sig till mig och menade att med ett par tioöringar får vi inte folk att lämna tillbaka glasflaskor vare sig vi kallar dem returglas eller engångsglas. Det är alldeles riktigt. Pantsystemet fungerade mycket bättre när två tioöringar var värda mer än de är i dag.

Herr Grebäck har emellertid missat hela vår argumentering, nämligen att pantprissättningen skall utgå från konsumentens värdering av besväret att återföra tomglas och inte från tomglasets värde för bryggerierna, varför pantpriset måste sättas högre än nyglaspriset. Detta är vårt motionsyrkande, som sedan har följts upp i reservationen III.

Jag instämmer med professor Dahmén, som i sin bok om miljöfrågorna har sagt att det inte är rimligt att på samhället övervältra de kostnader som producenterna och nedskräparna förorsakar. Vi talar så ofta om front mot miljöförstöringen, men allt detta tal verkar faktiskt ihåligt om vi över huvud taget ingenting gör för att reducera engångsglashanteringen. Detta är givetvis inte vår största miljöavgiftsfråga, men det är ett viktigt test på vår vilja och förmåga att komma till rätta med dessa

Ändring i naturvårdslagen, m. m.

problem. Av propositionen och utskottets utlåtande framgår att testet har utfallit negativt.

Herr JONASSON (cp):

Herr talman! Jag skall inte ytterligare polemisera mot herr Andersson i Örebro utan vill bara säga till honom att genom en sådan miljövårdsavgift som centern föreslagit och som jag har talat om skulle problemet kunna lösas utan att bördorna övervältras på samhället som sådant. Det är nedskräparna som bör betala kalaset, men då måste vi också se till att de gör det. Det är detta som nu inte sker. Om vi får en ordentligt tilltagen miljövårdsavgift kanske vi sedan också kan införa ett pantsystem ty då har vi någonting att utgå från. Detta skall vi alltså arbeta för.

Jag hoppas att det beslut som riksdagen i dag fattar skall ge oss möjligheter att komma till rätta med dessa problem.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A—F

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. G

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen I; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Antby begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i mom. G i utskottets utlåtande nr 90, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen I av herr Skårman.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Antby begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 171 ja och 25 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. H—N

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. O

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen III; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Andersson i Örebro begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i mom. O i utskottets utlåtande nr 90, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen III av herr Sellgren.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen

Gymnasieskolan

tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Andersson i Örebro begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 154 ja och 43 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. P 1—P 4

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. P 5

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 1314 och II: 1533; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. P 6—P 8

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 8

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gymnasieskolan, såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, jämte motion.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 9

Gymnasieskolan

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gymnasieskolan jämte motioner, såvitt propositionen och motionerna hänvisats till statsutskottet.

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 159 under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 23 oktober 1970 föreslagit riksdagen, såvitt nu var i fråga, att godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats om gymnasieskolan och om

fullgörande av skolplikt.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 1338 av herr *Thorsten Larsson m. fl.* och II: 1555 av herr *Elmstedt m. fl.*, vari bl. a. hemställts att riksdagen beslutade att i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala

1. att i skolstadgan måtte intagas bestämmelse som gäve elev möjlighet att ersätta skolgång i årskurs 9 i grundskolan med utbildning hos hantverkare eller företagare på i motionerna angivna grunder,

5. att den utredning som skulle behandla frågan om förlängd undervisning särskilt måtte undersöka i vilka former fysiskt, psykiskt och socialt handikappade elever, som i grundskolan fått specialundervisning, skulle erhålla utbildning inom gymnasieskolan,

dels de likalydande motionerna I: 1339 av herr *Hans Petersson* och II: 1557 av herr *Nelander*,

dels de likalydande motionerna I: 1340 av herr *Richardson m. fl.* och II: 1558 av herr *Strömberg m. fl.*, vari bl. a. hemställts

3. att den utredning som skulle behandla frågan om förlängd undervisning gäves i uppdrag att särskilt undersöka möjligheterna att ge de elever som i grundskolan fått någon form av specialundervisning en fullgod utbildning inom gymnasieskolan,

5. att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag att skolgång i årskurs 9 i grundskolan ej längre skulle kunna utbytas mot utbildning hos hantverkare eller företagare,

dels de likalydande motionerna I: 1341 av herr *Wallmark* och II: 1556 av fru *Mogård m. fl.*, vari hemställts att riksdagen beslutade att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om fortsatt beredning av frågan om i propositionen be-

Gymnasieskolan

rörda ingenjörs- och ekonombenämningar,

dels de likalydande motionerna I: 1342 av herr Wallmark *m. fl.* och II: 1559 av herr Wennerfors *m. fl.*, vari hemställts att riksdagen beslutade

att en målrelaterad betygsskala i avvaktan på utredningsresultat alltjämt skulle tillämpas på gymnasieskolans yrkestekniska linjer i yrkestekniska ämnen samt maskinskrivning och stenografi,

att elevs rätt att i särskilda fall gå om gymnasieskolans högsta årskurs skulle gälla oberoende av om detta medförde en utvidgning av skolorganisationen eller ej,

att hittillsvarande möjlighet att ersätta skolgång i årskurs 9 i grundskolan med utbildning hos hantverkare eller företagare enligt 2 kap. 17 § skolstadgan skulle bibehållas,

att i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening ge till känna att för behörighet till tjänst som rektor eller lönegradsplacerad studierektor vid skolenhet med gymnasieskola undantagslöst skulle krävas behörighet till ordinarie tjänst som lärare vid skolenheten, varvid dock övergångsbestämmelser borde utformas rörande nuvarande innehavare av sådana tjänster vilka inte uppfyllde detta behörighetskrav.

Utskottet hemställde,

1. att riksdagen måtte beträffande det antal elever som i gymnasieskolan borde ankomma på heltidsanställd skolsköterska med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1338 och II: 1555 samt I: 1340 och **II: 1558**, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats,

2. att riksdagen måtte beträffande rätt för elev att gå om högsta årskursen på studieväg i gymnasieskolan med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1342 och II: 1559, såvitt nu var i fråga, godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats,

3. att riksdagen måtte beträffande betyg i yrkestekniska ämnen samt maskinskrivning och stenografi på gymnasieskolans yrkestekniska linjer med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1342 och II: 1559, såvitt nu var i fråga, godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats,

4. att riksdagen måtte godkänna vad i övrigt i statsrådsprotokollet förordats om gymnasieskolan,

5. att riksdagen måtte beträffande fullgörande av skolplikt genom utbildning hos hantverkare eller företagare med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1338 och II: 1555, I: 1340 och II: 1558 samt I: 1342 och II: 1559, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats,

6. att riksdagen måtte beträffande fullgörande i övrigt av skolplikt godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats,

7. att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 1338 och II: 1555 samt I: 1340 och II: 1558, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört angående undervisning i gymnasieskolan för sådana elever som i grundskolan fått specialundervisning,

8. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1338 och II: 1555 i vad avsåge lantushållsskolorna,

9. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1338 och II: 1555 i vad avsåge praktik inom jordbruksnäringen,

10. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1339 och II: 1557 om en tvåårig skogs- och jordbrukslinje,

11. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1340 och II: 1558 i vad avsåge statsbidragssystemet för det under kommunerna lydande skolväsendet,

12. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1340 och II: 1558 i vad avsåge studie- och yrkesvägledningen inom grundskolan och gymnasieskolan,

13. att riksdagen måtte avslå motio-

Gymnasieskolan

nera I: 1341 och II: 1556 om ingenjörsoch ekonombenämningarna,

14. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1342 och II: 1559 i vad avsåge behörighet till tjänst som rektor och lönegradsplacerad studierektor vid skolenhet med gymnasieskola.

Reservationer hade avgivits

1. av herrar *Bohman*, *Wallmark* och *Nordstrandh* samt fru *Sundberg* (samtliga m), som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,

att riksdagen måtte beträffande rätt för elev att gå om högsta årskursen på studieväg i gymnasieskolan i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 1342 och II: 1559, såvitt nu var i fråga, besluta att nämnda rätt skulle gälla oavsett om detta medförde en utvidgning av skolorganisationen eller ej;

2. av herrar *Bohman*, *Wallmark* och *Nordstrandh* samt fru *Sundberg* (samtliga m), som ansett att utskottet under 3 bort hemställa,

att riksdagen måtte beträffande betyg i yrkestekniska ämnen samt maskinskrivning och stenografi på gymnasieskolans yrkestekniska linjer med avslag å Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 1342 och II: 1559, såvitt nu var i fråga, besluta att en målrelaterad betygsskala i avvaktan på skolöverstyrelsens utredning alltfjämt skulle tillämpas;

3. av herrar *Bohman* (m), *Axel Andersson* (fp), *Ivar Johansson* (cp), *Nyman* (fp), *Thorsten Larsson* (cp), *Wallmark* (m), *Wikström* (fp), *Eliasson* i *Sundborn* (cp), *Gustafson* i *Göteborg* (fp), *Nordstrandh* (m), *Mattsson* (cp) och *Källstad* (fp), fru *Sundberg* (m) samt herr *Elmstedt* (cp), som ansett att utskottet under 5 bort hemställa,

att riksdagen måtte beträffande fullgörande av skolplikt genom utbildning hos hantverkare eller företagare med avslag å Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 1338 och II: 1555, I: 1340 och II: 1558 samt

I: 1342 och II: 1559, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, besluta att hittillsvarande möjlighet att ersätta skolgång i årskurs 9 med utbildning hos hantverkare eller företagare skulle bibehållas;

4. beträffande *lanthushållsskolorna* av herr *Thorsten Larsson* (cp), utan angivet yrkande;

5. av herrar *Bohman*, *Wallmark* och *Nordstrandh* samt fru *Sundberg* (samtliga m), som ansett att utskottet under 13 bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 1341 och II: 1556 hos Kungl. Maj:ten hemställa om fortsatt beredning av frågan om de i propositionen berörda ingenjörsoch ekonombenämningarna;

6. av herrar *Bohman*, *Wallmark* och *Nordstrandh* samt fru *Sundberg* (samtliga m), som ansett att utskottet under 14 bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 1342 och II: 1559 som sin mening ge Kungl. Maj:ten till känna att för behörighet till tjänst som rektor eller lönegradsplacerad studierektor vid skolenhet med gymnasieskola undantagslöst skulle krävas behörighet till ordinarie tjänst som lärare vid skolenheten, varvid dock övergångsbestämmelser borde utformas rörande nuvarande innehavare av sådana tjänster, vilka icke uppfyllde detta behörighetskrav.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Chefen för utbildningsdepartementet, herr statsrådet CARLSSON:

Herr talman! Under diskussionen i första kammaren om detta ärende framkom att det tydligen förelåg ett missförstånd; en av reservanterna uttalade att man genom propositionsförslaget skulle täppa till det andningshål som elever i årskurs 9 haft genom möjligheten att komma ut på arbetsplatserna. Därför skulle jag, herr talman, redan i inledningskedet av ärendets

Gymnasieskolan

behandling i andra kammaren vilja göra några konstateranden.

I propositionen konstateras att man måste upphäva nuvarande bestämmelse i 2 kap. 17 § skolstadgan om möjlighet att ersätta skolgång i årskurs 9 i grundskolan antingen med skolgång i yrkesskola eller med utbildning hos hantverkare eller företagare jämte viss undervisning i grundskolan.

I motiven till förslagen hänvisas i propositionen till

1. att det i fortsättningen inte blir möjligt att börja i gymnasieskolan utan att man gått igenom grundskolans årskurs 9,

2. att 1969 års läroplan för grundskolan är så utformad att den inte ger utrymme för både undervisning i grundskolan och meningsfull utbildning hos hantverkare eller företagare,

3. att 1969 års läroplan gör det möjligt för skolstyrelsen att jämka studiegången i årskurs 9 om det behövs för att skolgången skall bli meningsfull för viss elev,

4. att elev i undantagsfall enligt 36 § andra stycket skollagen kan befrias från det sista skolåret i grundskolan, och

5. att det enligt motiven till 36 § andra stycket skollagen skall på ett betryggande sätt sörjas för att elev som befrias från skolgång får anställning eller lämplig sysselsättning.

I en borgerlig reservation krävs att man bör bibehålla möjligheten att låta elev byta ut skolgång i årskurs 9 mot utbildning hos hantverkare eller företagare. Såsom skäl härför åberopas i reservationen att man inte kan bortse från att det finns elever med en så negativ inställning till skolgången att skolgången upplevs som helt meningslös. I dessa undantagsfall, menar reservanterna, är det värdefullt att ett alternativ till skolgång i grundskolan kan erbjudas. Enligt reservanterna bör detta alternativ utnyttjas restriktivt och i fall där skolan trots alla ansträngningar knappast kan ge eleven något. Re-

servanterna förutsätter att utbildningen hos hantverkare eller företagare skall stå under tillsyn av vederbörande skolstyrelse.

Reservanterna synes mena att förslaget i propositionen innebär att det i fortsättningen skulle bli omöjligt att i undantagsfall låta elev i årskurs 9 byta skolgång i årskurs 9 mot utbildning t. ex. hos hantverkare. Så är emellertid inte fallet. Enligt 36 § andra stycket skollagen och motiven till denna bestämmelse finns alltså denna möjlighet. I formellt hänseende föreligger visserligen en skillnad mellan nuvarande bestämmelse i 2 kap. 17 § skolstadgan och 36 § andra stycket skollagen. Elev som enligt 2 kap. 17 § skolstadgan ersätter skolgång med utbildning hos hantverkare och viss utbildning i grundskolan fullgör sin skolplikt. Den som befriats enligt 36 § andra stycket skollagen fullgör däremot ej längre skolplikt, även om hans skolplikt ännu inte avslutats. Men reellt sett föreligger för den enskilda eleven ej någon skillnad. I detta sammanhang bör följande observeras. Innan skolstyrelsen medger att elev får avsluta sin skolgång enligt 36 § andra stycket skollagen, skall skolstyrelsen nämligen, som framhållits redan i 1962 års proposition om skollagen, se till att det på ett betryggande sätt är sörjt för annan utbildning eller lämplig sysselsättning åt eleven.

Det har hävdats att elev som går hos hantverkare eller företagare enligt 2 kap. 17 § skolstadgan står under tillsyn av skolstyrelsen, men att elev som avslutat sin skolgång enligt 36 § andra stycket skollagen inte skulle stå under tillsyn av skolstyrelsen. Enligt min uppfattning skall den sistnämnda eleven också stå under tillsyn av skolstyrelsen, även om det inte finns någon uttrycklig stadgelse som tar sikte just på detta fall.

Skulle tveksamhet uppstå om gällande bestämmelser och deras tillämp-

Gymnasieskolan

ning är jag beredd vidta lämpliga åtgärder för att undanröja sådan oklarhet.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! I propositionen 159 redovisas en rad frågor som måste lösas innan den nya gymnasieskolan, om vilken principiellt beslut tidigare fattats, införs fr. o. m. den 1 juli 1971, och åtgärder föreslås med anledning härav. En del av dessa åtgärder är av sådan art att de regleras i skollagen och studiehjälpsreglementet, och de upptas följaktligen inte i statsutskottets utlåtande nr 222. De frågor och förslag som behandlas i det utlåtande från statsutskottet som vi har att ta ställning till i dag är i flera fall av den karaktären, att de naturligen följer på tidigare fattade beslut och mestadels inte erfordrar någon fortsatt diskussion. Vissa andra frågor är emellertid av mer kontroversiell art, och följden har blivit att statsutskottets utlåtande inte blivit enhälligt.

En av reservationerna är gemensamt borgerlig. Det var alltså om den som utbildningsministern nyss talade. Den tar jag upp sist i mitt anförande, då jag vet att flera talare omedelbart efter mig kommer att anknyta till den problematik den berör. Jag börjar alltså med de fyra reservationer som bärs fram av enbart moderater.

Den första gäller rätten för elev att gå om högsta årskursen på studieväg i gymnasieskolan. Det förutsätts visserligen i propositionen att elev i gymnasieskolans högsta årskurs skall ha möjlighet att om särskilda skäl föreligger gå om årskursen helt eller delvis. Denna möjlighet skall dock, liksom för närvarande i fackskolan, vara beroende av att utnyttjandet av rätten inte medför någon utvidgning av skolorganisationen. Det är alltså inte en rätt i ordets egentliga bemärkelse, eftersom den inte är villkorlös.

En sådan tolkning — menar vi re-

servanter — måste avvisas. Bestämelsen om rätten att gå om bör visserligen utnyttjas återhållsamt, men den bör inte vara begränsad av organisatoriska eller ekonomiska skäl. Ej heller får problemet lösas genom att fler elever än normalt stoppas in i en klass. Klasserna är redan tillräckligt stora när de är fyllda. Läsning i kompletterings syfte får givetvis inte förekomma, men kan en elev förebära starka sociala skäl, t. ex. sjukdom eller svåra hemförhållanden, för att gå om sista årskursen, skall han också få göra det oberoende av de organisatoriska konsekvenserna.

Jag vill påpeka att det är fråga om en mycket viktig elevvårdande angelägenhet. Vi talar så mycket om elevvård, men vi gör inte mycket när vi skulle kunna göra någonting. Vi ställer oss ofta alltför kallsinniga och gömmer oss bakom obotfärdighetens förhinder. Det är elever det gäller här och inte i första hand pengar eller principer.

Den andra reservationen av oss moderater rör frågan om betygsättningen i gymnasieskolan. I propositionen erinras om den betygsutredning som pågår inom skolöverstyrelsen. Departementschefen anser att det inte finns skäl att i väntan på resultatet av denna utredning närmare diskutera andra ändringar i gällande betygssystem än som föranleds av att gymnasieskolan ersätter vissa äldre skolformer.

Att departementschefen — statsrådet Carlsson — inte vill diskutera gällande betygssystem, det s. k. relativa betygssystemet, förstår jag fullt väl. Det ville han inte heller i den stora utbildningsdebatten här i kammaren förra veckan — att trampa omkring i ruiner är inte något nöje. Ändå vill departementschefen utsträcka det grupp- eller elevrelativa betygssystemets välsignelser till hela den nya gymnasieskolan, alltså även till ämnen som tidigare varit förskonade, trots att utbildningsministern vet för det första

Gymnasieskolan

att det relativa betygssystemet i det närmaste har klappat samman och för det andra att betygsutredningen inte kan eller får dröja alltför länge med att lägga fram förslag till nya regler för betygssättningen.

Enligt tidningsuppgifter — jag har inga andra uppgifter — avlämnar skolöverstyrelsens betygsgrupp redan om en och en halv månad ett förslag, vars kontenta skulle vara att det relativa betygssystemet avskaffas och ersätts med ett s. k. målrelaterat betygssystem. Må vara att ett strikt målrelaterat system inte accepteras av statsrådet Carlsson och hans meningsfränder bland politikerna och kanske inte heller av en del andra, men att på något sätt ändra det relativa betygssystemet kommer man enligt mitt sätt att se icke ifrån. Ändringarna kan t. o. m. tidfästas till 1973, när beslut i anledning av kompetensutredningens förslag väntas bli fattat och träda i kraft.

Att i dag utsträcka användningen av det grupp- och elevrelativa systemet i onödan i väntan på omläggningen synes mig inte vara särskilt ändamålsenligt. Jag tycker att det innebär ett visst uniformstänkande och likformighets-hysteri.

Utskottsmajoriteten är patetisk och verklighetsflyende då den uttalar att ett bifall till motionärernas förslag att den målrelaterade betygsskalan skall användas i vissa ämnen skulle innebära betydande risk för missförstånd framför allt hos eleverna och deras föräldrar. Som om inte missförstånd skulle ha varit det relativa betygssystemets följeslagare redan från begynnelsen. Ingen kan annat än missförstå det. Att tillämpa det är i det närmaste omöjligt — det visar, om inte annat, erfarenheten. Det bygger på chimären att det är möjligt att i den lilla enheten — klassen eller skolan — få fram relationer som gäller för den stora enheten: en hel årskull.

Då därtill centrala prov saknas i fler-

talet ämnen, framför allt i de ämnen det nu gäller som skall ha det relativa betygssystemet, blir situationen ännu omöjligare. Införandet av det relativa betygssystemet — om också kortvarigt — på de områden inom det integrerade gymnasiet där det inte nu finns är och förblir enligt min mening ett misstag som man borde undvika.

Den tredje moderata reservationen avser benämningarna gymnasieekonom, fackskoleekonom, gymnasieingenjör och fackskoleingenjör. Frågan kan synas inte vara särdeles stor — det medger jag — men den har dock vissa aspekter.

De här benämningarna kan inte tillämpas i fråga om den nya gymnasieskolan, som inte skiljer mellan gymnasium och fackskola. Det konstateras i propositionen, och så är det givetvis också; det är ingen diskussion om den saken. Anmärkningsvärt är emellertid att departementschefen och utskottsmajoriteten så att säga lämnar frågan åt dess öde, viftande med att arbetslivets »eventuella» behov av kortare beteckningar får tillgodoses i annan form än genom författningsbestämmelser.

Utan tvivel — inte »eventuellt», som det heter i utskottsutlåtandet — finns det inom arbetslivet i Sverige ett praktiskt behov av examens- och yrkesbenämningar. Sak samma gäller i minst lika stor utsträckning på den internationella arbetsmarknaden. Jag menar att det därför finns skäl för att frågan, innan den — om den är omöjlig att lösa — definitivt släpps och lämnas åt sitt öde, ändå ägnas ytterligare beredning med syfte att i samråd med arbets- och yrkeslivets företrädare få fram en enhetlig och fungerande praxis på detta område. De nu aktuella benämningarna berör ganska stora grupper av elever i den nya gymnasieskolan, och frågan om korta och effektiva examensbeteckningar gäller på sikt inte bara ingenjörer och ekonomer

Gymnasieskolan

utan också andra yrkesutövare på såväl gymnasial som postgymnasial nivå. Benämningsfrågan bör alltså inte lämnas öppen utan är, som jag ser saken, förtjänt av fortsatt beredning inom Kungl. Maj:ts kansli.

Den fjärde och sista av våra reservationer gäller behörighet till tjänst som rektor eller lönegradsplacerad studierektor vid skolenhet med gymnasieskola.

Om synnerliga skäl föreligger, skall enligt departementschefen även den som inte är behörig till ordinarie tjänst som lärare kunna komma i fråga till rektors- eller studierektorsbefattning. Utskottets majoritet, som med tillfredsställelse konstaterar att utvecklingen allmänt sett går i riktning mot en uppmjukning av formella behörighetskrav, kan inte gå med på motionärernas önskemål om att behörighet till ordinarie tjänst som lärare skall vara ovillkorligt krav på rektor och studierektor.

Vi reser vanter kan inte på samma sätt som utskottsmajoriteten förnöja oss åt att formella behörighetskrav mer och mer mjukas upp i riktning mot försvinnande. S. k. reella behörighetskrav är mycket svåra att mäta noggrant och tenderar lätt att bli beroende av mångahanda godtycken i bedömningen. Därmed har jag inte sagt att man inte kan arbeta med sådana, men det bör inte uteslutande vara sådana.

När det gäller skolledartjänster med undervisningsskyldighet, handledaruppgift, lärarhandledaruppgift och liknande är lärarutbildning och därpå grundad lärarerfarenhet enligt min uppfattning en nödvändig bakgrund. Varje uppmjukning kan innebära stora risker. S. k. praktiska meriter är på detta område speciellt svåra att väga och mäta. Subjektiviteten ligger alltid på lur. Kravet på lärarbehörighet och därpå grundad, väl vitsordad lärarerfarenhet inom skolväsendet är den enda objektiva bedömningsgrund som står

till buds när man skall bedöma en rektors eller studierektors pedagogiska meriter — och pedagoger måste dessa befattningshavare vara. Detta krav är en av grundförutsättningarna för att en person väl skall kunna sköta en skolledartjänst, som långt ifrån bara består i organisation och administration, om den är rätt konstruerad och rätt utövad. Tunga remissinstanser understryker att intim kännedom om och erfarenhet av skolväsendet bör känneteckna en skolledare även i den nya gymnasieskolan.

Jag skall sedan övergå till den verkligt besvärliga tolkningsfrågan. I den gemensamma borgerliga reservationen tar man upp frågan om övergången från grundskolan till gymnasiet. Elev i grundskolan har tidigare, såsom framgick av statsrådet Carlssons anförande, med stöd av 2 kap. 17 § skolstadgan kunnat ersätta skolgång i årskurs 9 med utbildning hos hantverkare eller företagare. Den paragrafen skulle alltså enligt propositionen tas bort.

För min del uppfattade jag det, åtminstone intill utbildningsministerns nu lämnade deklaration, så att upphävandet av ifrågavarande författningsrum i skolstadgan närmast var ett utslag av en viss vördnad för den heliga uniformitetsprincipen. Man kan enligt min mening — det är min syn på saken, och jag vill också deklarerat den synen som bakgrund till den fortsatta diskussionen — inte bortse från att det finns elever med en så likgiltig eller som det ibland sägs en så negativ inställning till skolgång just i årskurs 9 och kanske även i årskurser före denna, att skolgången upplevs av eleverna som meningslös för att inte tala om vad upplevelsen kan innebära av aggressioner mot såväl lärare som studieintresserade kamrater med oreda i skolan som följd. I sådana fall, som verkligen förekommer — det vågar jag säga — och där skolan trots alla ansträngningar knappast kan ge eleven något,

Gymnasieskolan

är det värdefullt att alternativ står till buds. I likhet med Svenska kommunförbundet och andra remissinstanser anser vi, som står bakom reservation 3, att möjligheter till avvikelser från huvudregeln bör finnas.

Nu innebär — jag vill avge denna deklaration först — utbildningsministerns uttalande i första kammaren i någon mån och här i kammaren bättre och mera sammanfattat sedan utbildningsministern fått tid på sig att sammanföra argumenten, att de elever som tidigare kunnat få meningsfull utbildning hos hantverkare eller företagare enligt 2 kap. 17 § skolstadgan även i fortsättningen på samma sätt som tidigare skulle kunna få sådan med stöd av 36 § andra stycket skollagen angående befrielse från sista skolåret. Så vill jag tolka utbildningsministerns uttalande. Vid befrielse — så stadgas det i skollagen — bör tillses att det på ett betryggande sätt är sørjt för att eleven får annan utbildning eller lämplig systerställning. Nu vill jag fråga, om utbildningsministern menar, att till sådan annan utbildning som anges i skollagens 36 §, givetvis restriktivt tillämpad, också generellt får räknas meningsfull utbildning i yrkesarbete och yrketeori hos hantverkare eller företagare. Är det på det sättet kan jag för min del avstå från att yrka bifall till reservation 3.

Men jag vill säga ytterligare ett par saker. Propositionen, vem som nu har skrivit den, är under alla förhållanden oklar på den punkten. Vid upprepade genomläsningar och försök att genomtänka innehållet har jag inte kunnat finna annat. Det talas på s. 67 om en möjlighet som inte längre skall bibehållas, och därav kan man inte gärna dra någon annan slutsats än att det inte blott är fråga om en formell författningsändring utan om någonting mer. Varför skulle man i annat fall inte kunnat nöja sig med att ur 2 kap. 17 § skolstadgan, andra stycket, endast utesluta de sista

raderna om allmänbildande undervisning i årskurs 9 i grundskolan? Paragrafen skulle då ha fått följande lydelse: Äro beträffande viss elev särskilda skäl därtill må skolstyrelsen medgiva, att eleven må ersätta skolgång i årskurs 9 i grundskolan med utbildning hos hantverkare eller företagare, om eleven hos denne erhåller planmässig undervisning i yrkesarbete och yrketeori.

Utbildningsministerns deklaration nyss att det nu bara finns en formell skillnad, om man grundar rätten till utbildning hos hantverkare och företagare på skollagen, men att det inte föreligger någon reell skillnad, inregisterar jag med tillfredsställelse. Men jag är ändå litet tveksam på denna punkt och vill understryka att det torde vara nödvändigt att inte vänta och se hur det hela utfaller utan att utbildningsministern snarast infriar löftet att låta utfärda tillämpningsföreskrifter i detta avseende vad beträffar skollagen 36 § om befrielse från det nionde skolåret. Det är väl ändå skolstyrelsen — man måste ju se på det formella — som skall handlägga saken. Jag tänker på följande som utbildningsministern berörde. Vem har formellt, och det kan också bli reellt, tillsynen över en elev som enligt skollagen befriats från sista skolåret men som åtnjuter utbildning hos hantverkare eller företagare? Icke skolstyrelsen. Här behövs onekligen tillämpningsföreskrifter. Eleven är ju *ur* skolan, och skolstyrelsen behöver inte följa eleven under det år som egentligen skulle ha varit hans nionde skolår. I den situationen kunde den elev aldrig råka som enligt skolstadgan 2 kap. 17 § åtnjöt utbildning utanför skolan. Då stod han alltså kvar och skulle stå kvar — annars rörde det sig om tjänstefel av skolstyrelsen — under skolmyndigheternas tillsyn hela sitt år hos hantverkare eller företagare. Detta är en utomordentligt viktig punkt, där det inte går att komma undan med att

Gymnasieskolan

tala om att det finns formella men inga reella skillnader. För att det inte skall bli några skillnader över huvud taget fordras, enligt min mening, oneligen omedelbara tillämpningsföreskrifter.

Som jag framhöll redan för ett tiotal dagar sedan, när vi beslöt om reviderade tim- och kursplaner för vissa linjer i gymnasieskolan som skall starta höstterminen 1971, torde denna gymnasieskola inte bli många år gammal. Både kompetensutredningen, som redan har avslutat sitt arbete och vars överväganden är ute på remissbehandling, och 1968 års utbildningsutredning, vars huvudbetänkande skall framläggas om ett par år, kan förutsättas ge upphov till sådana ändringar i hela utbildningsorganisationen här i landet, att tvingande skäl kommer att föreligga att snabbt företa en genomgripande översyn även av gymnasieskolans funktion och organisation. Detta framhöll jag för några dagar sedan, och jag upprepar det nu. Vidare erinrar jag om den debattskrift som utkom i går från U 68, Gymnasieskolan — några utvecklingslinjer, som annonserar — på hur lång sikt är mycket oklart — avsevärda ändringar.

Det är alltså knappast något bestående verk som vi i dag fattar beslut om, men det förhållandet får givetvis inte hindra oss från att göra denna kanske interimistiska byggnad så god och ändamålsenlig som möjligt. Och enligt min uppfattning skulle ett bifall till de reservationer som jag här har pläderat för bidra till att göra 1971 års gymnasieskola avsevärt mera elevvänlig och funktionsduglig än den blir i propositionens och utskottsmajoritetens utformning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna 1, 2, 5 och 6.

Herr ELMSTEDT (cp):

Herr talman! Beträffande den integrerade gymnasieskolan är vi väl tämligen — Andra kammarens protokoll 1970. Nr 46

ligen överens om målsättning och linjer. Mot statsutskottets utlåtande nr 222, som vi nu behandlar, finns kanske ändå några små invändningar att göra, större eller mindre beror möjligen på den fortsatta diskussionen. Jag skall här inte ge mig in på några större utvecklingar. Vi har i vårt parti väckt en motion i anledning av proposition 159 och vi har reserverat oss bara på en punkt, nämligen den som det nu står litet mera diskussion om än om de övriga.

Inledningsvis vill jag dock säga några ord om en annan nog så viktig detalj, som vi har tagit upp i vår motion, nämligen de landstingsägda gymnasieskolornas ställning i framtiden. Vi diskuterade den frågan ganska ingående i utskottet, och det fanns ingen anledning för oss att reservera oss på denna punkt, eftersom vi i utskottet fick en skrivning som för tillfället kunde anses vara till fyllest. Men framför allt när det gäller lanthushållsskolorna — jag vill starkt understryka att det namnet inte är adekvat i förhållande till undervisningen, i våra dagar är det väl snarare hushållsundervisning i vanlig mening som bedrivs där — råder det en viss osäkerhet. Den osäkerheten är kanske mera påtaglig än beträffande övriga skolor inom den sektorn. Det beror i så fall givetvis på att den primärkommunala gymnasieskolan tar över en del av den undervisning som i dag bedrivs vid lanthushållsskolorna.

Utskottet skriver på s. 5 följande: »Utskottet vill först erinra om propositionens ord att det fullständiga genomförandet av gymnasieskolan kan förutsättas komma att ta tämligen lång tid i anspråk. I det ingående planeringsarbetet för denna skola bör man givetvis ta vara på alla möjligheter att utnyttja befintliga resurser i fråga om personal och utrustning, undervisningslokaler, elevhem m.m. vid de skolor, däribland lanthushållsskolorna, som gymnasieskolan — för att använda orden i kungörelse 1970: 290 — kommer

Gymnasieskolan

att ersätta.»

Jag vill starkt understryka vad utskottet där anfört och fäster uppmärksamheten på vikten av att man vid den framtida utformningen av gymnasieskolan tar vara på den undervisning och undervisningsform som bedrivs vid dessa skolor.

Jag skall härefter närmast under en kort stund ägna mig åt den för de borgerliga partierna gemensamma reservationen 3. Utbildningsministern inledde denna debatt med ett klarläggande av hur de bestämmelser, som där tas upp, skall tolkas. Trots detta förtydligande vill jag nog ha ett klarare besked på denna punkt.

Anledningen till att vi från vårt parti aktualiserade det motionspar, där vi bl. a. tar upp frågan om det nionde läsåret, är att vi vet att man runt om i landet har bekymmer i skolornas högstadium med en del elever, som kanske inte finner undervisningen så meningsfull som man skulle förmoda och hoppas att de borde göra. Skolstadgan ger i dag vissa möjligheter att låta en del av dessa elever undergå utbildning hos företagare och hantverkare kombinerad med viss allmän undervisning i grundskolan. I propositionen föreslås ett avskaffande av denna möjlighet, och utskottsmajoriteten ansluter sig till detta förslag. I reservationen påyrkas där emot att möjligheten att genomgå sådan utbildning hos hantverkare och företagare skall behållas. Enighet föreligger emellertid på denna punkt om att det inte är möjligt att genomgå sådan utbildning i kombination med allmän undervisning i grundskolan.

Utskottets motivering för avslagsyrkandet redovisas på s. 4 av utlåtandet, där man helt kort konstaterar att den nya läroplanen för grundskolan inte ger utrymme för en sådan undervisning som vi önskar bibehålla. Om den tolkning, som utbildningsministern gjorde i debattens början, skall gälla i denna fråga borde man emellertid ha

kunnat tillgodose vårt krav helt enkelt genom att i 17 § skolstadgan göra den ändringen att bestämmelsen om ett visst antal undervisningstimmar per vecka strykes. Återstoden, som ändå är det viktiga i detta sammanhang, skulle där emot bibehållas.

Vi kan inte blunda för de problem som i dag finns i skolan. Att man tar upp dem till behandling innebär inte att man på något vis ifrågasätter målsättningen för skolans arbete. Snarare har vi genom att försöka komma till rätta med bekymmer av detta slag velat möjliggöra en effektivare undervisning i skolorna, vilket måste anses vara ett fullt legitimt syfte.

Många gånger finner eleven sin situation mindre meningsfull, och han skulle kanske, om man finge tillämpa det nämnda systemet, snabbare och lättare kunna finna sig till rätta med skolgången. Jag betonar än en gång att det gäller just skolgången, eftersom det, såsom vi framhåller både i vår reservation och i motionerna, inte är fråga om något slags allmän uppluckring utan gäller att försöka ge de ungdomar, som av olika skäl har besvärligheter med att hänga med i undervisningen, ett alternativ, så att de kan gå ut sina nio skolår och slippa sluta redan efter det åttonde läsåret. Att dessa elever skall stå under skolstyrelsens tillsyn det nionde läsåret, även om detta tillbringas hos en hantverkare eller företagare, har från vår sida aldrig ifrågasatts.

Den diskussion som uppstått huruvida propositionen skall tolkas så eller så har vållat en del förvirring, och det är naturligtvis utomordentligt angeläget och att hälsa med tillfredsställelse att utbildningsministern här gjort ett klarläggande. Jag skulle vilja sluta med att — för att få detta ytterligare preciserat — ställa en fråga till utbildningsministern som kort lyder så: Skall 36 § i skollagen, som statsrådet åberopade som en ventil i dessa sammanhang, tolkas så, att elev kan få byta skolgång i årskurs

Gymnasieskolan

9 mot utbildning hos hantverkare eller företagare och under tiden stå under skolstyrelsens tillsyn?

Jag väntar, herr talman, med eventuellt yrkande tills vidare.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Herr talman! Den proposition angående gymnasieskolan som vi nu behandlar gäller vissa följdåtgärder till den gymnasiereform som vi tidigare beslutat om och som vi inom folkpartiet anser vara ett betydelsefullt steg för att förnya och förbättra ungdomens utbildningsmöjligheter. De åtgärder som det här är fråga om syftar främst till att sammanjämka vad som i dag gäller för de skilda skolformer som skall ersättas av gymnasieskolan.

Utskottet har vid behandlingen av propositionen i stort sett varit enigt. Visserligen är till utlåtandet sex reservationer fogade — därav en blank — men dessa gäller i de flesta fall detaljer och förtar inte intrycket av en betydande enighet vid behandlingen av Kungl. Maj:ts förslag och de motioner som utskottet samtidigt haft att behandla.

I fråga om undervisningen av handikappade elever och elever som i grundskolan fått någon form av specialutbildning — frågor som tagits upp i motioner bl. a. från folkpartiet — uttalar utskottet att det vill understryka vikten av att man tillgodoser behovet av utbildningsmöjligheter för handikappade elever och att utskottet förutsätter att skolöverstyrelsen får i uppdrag att i det i propositionen förutsatta utredningsarbetet angående förlängd undervisning beaktas även den i motionerna angivna frågan om undervisning i gymnasieskolan för sådana elever som i grundskolan fått specialundervisning. Utskottet föreslår att riksdagen som sin mening ger till känna för Kungl. Maj:t vad utskottet i detta fall anfört.

Jag vill kraftigt understryka detta utskottets uttalande. Jag anser det vara en mycket angelägen uppgift att ta hand

om dessa elever och hjälpa dem till rätta. Jag tror att det är en fråga som har ägnats alltför liten uppmärksamhet — det är nödvändigt att vi verkligen lägger vikt vid att dessa frågor uppmärksammas och löses på ett riktigt och rimligt sätt.

Jag skall inte förlänga debatten med att redogöra för våra övriga motionsyrkanden, även om de enligt vår mening är starkt underbyggda. Men när det gäller möjligheten att utbyta skolgång i årskurs 9 i grundskolan mot utbildning hos hantverkare eller företagare vill också jag säga några ord, även om jag skulle ha kunnat nöja mig med att instämna i vad herrar Nordstrandh och Elmstedt uttalat på denna punkt.

Propositionen föreslår att den möjligheten skall försvinna eller, som det heter, »bli upphävd». Motiveringen sägs vara att den nya läroplanen för grundskolan inte ger utrymme för både allmän undervisning i årskurs 9 i grundskolan och meningsfull utbildning hos hantverkare eller företagare. Det är väl riktigt. Men då återstår den lösning som herr Elmstedt här talade för tidigare, och jag vill gärna få avsluta mig till den frågeställning han reste i slutet av sitt anförande.

Utskottsmajoriteten följer på denna punkt Kungl. Maj:t, under det att samtliga företrädare för centerpartiet, folkpartiet och moderata samlingspartiet i en gemensam reservation har avstyrkt Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt och tillstyrkt ett motionsyrkande, som innebär att nämnda möjlighet skall finnas kvar. Man kan enligt reservanterna inte bortse från att det finns elever med en sådan negativ inställning till skolgången att denna upplevs som meningslös både av dem och av föräldrarna. Man kunde tillägga att den också i vissa fall faktiskt kan bli till skada, om den skapar trots och avoghet gentemot samhället.

I dessa undantagsfall, där skolan trots alla ansträngningar knappast kan

Gymnasieskolan

ge eleven någon positiv behållning av skolgången, är det värdefullt att ett alternativ finns att tillgå. Vi känner fall — det gör säkert alla som arbetat på skolfältet — där en omplacering av en elev från skolan till en hantverkare eller ett företag slagit väl ut. Jag hörde häromdagen berättas om två sådana fall, där den ene pojken — båda fallen gällde pojkar — blivit en skicklig plåtslagare och den andre en mycket bra kock. Visserligen kan utbildningsministern hänvisa till att i gällande läroplan för grundskolan är klart utsagt att skolstyrelsen får besluta om sådan jämkning i studiegången i årskurs 9 som bedöms vara nödvändig för att skolgången skall bli meningsfull för en elev. Den jämkningen kan bl. a. avse utsträckt praktisk yrkesorientering. Vi har hört och vet sedan förr att enligt skollagen kan man i undantagsfall befria en elev från sista skolåret.

Men det förefaller mig ganska onödigt att mot den bakgrunden upphäva den möjlighet till utbyte av skolgången som föreligger enligt skolstadgans 2 kap. 17 §. Varför inte behålla bestämmelsen och ge densamma den ändrade lydelse som här har föreslagits? Jag tror att man genom det upphävande som här är aktuellt inte undgår att skapa förvirring. Jag är tacksam för att utbildningsministern ställt i utsikt att han skall se till att det kommer ut anvisningar som klarlägger den här problematiken. Det är bara synd att vi inte har tillfälle att diskutera dessa anvisningar och se vad de innehåller. Det är möjligt att det kan bli något som är lika värdefullt som den här bestämmelsen, och då är allt väl. Men det vet vi tyvärr inte säkert i dag. För min del menar jag att det är utomordentligt värdefullt att det finns en sådan här möjlighet. Hur denna sedan formellt fogas in i sammanhanget har inte någon avgörande betydelse — det är jag fullt medveten om. Men jag är, som sagt, mycket angelägen om att den

finns där.

Självfallet skall en sådan möjlighet utnyttjas restriktivt, och det är angeläget att skolmyndigheterna tillser att den utbildning, som erbjuds som ersättning eller som eleven får övergå till, verkligen blir meningsfull. Jag menar också att skolstyrelsen bör ha ansvar för att den blir det. Skolstyrelsen får inte släppa ansvaret för den som fått lämna skolan efter åtta års skolgång. Jag vill göra utbildningsministern uppmärksam på att denna paragraf anknyter till 15-årsstrecket, och det är inte möjligt att tillämpa det i alla fall; en elev kan ha fått fördröjd skolgång av någon anledning. Också av det skälet bör man se närmare på saken.

I detta sammanhang vill jag peka på att grundskolans nya läroplan är mera teoretisk än den gamla. I den gamla förekom vissa mindre teoretiska och mera praktiska alternativ, som inte längre finns kvar. Jag har själv varit med om att fatta beslut om den ändringen, och även om jag gjorde detta med en viss vanda skall jag inte nu i efterhand ta upp någon diskussion därom.

Att i det nya, förändrade läget omöjliggöra för skolan att i vissa, speciella fall låta elev utbyta skolgång mot utbildning hos hantverkare eller företagare kan enligt min mening inte vara välbetänkt. Vi bör åtminstone låta utredningen angående skolans inre arbete fullgöra sin uppgift innan ställning tas i den här frågan. De sakkunniga skall ju enligt direktiven lägga fram förslag om »de pedagogiska förändringar och kompensatoriska åtgärder» som är nödvändiga för att de elever, som i dag inte finner tillräcklig stimulans i skolarbetet, skall uppleva undervisningen som meningsfull. Mer bråttom kan det väl inte vara, herr talman, än att man skulle kunna invänta resultatet av den utredningen. Jag vill fråga utbildningsminis-

Gymnasieskolan

tern om han inte skulle kunna tänka sig att låta frågan vila på denna punkt till dess att utredningens betänkande föreligger.

Till sist vill jag med några ord kommentera förslaget till skolledarorganisation för gymnasieskolan. I det sammanhanget vill jag gärna ge utbildningsministern en eloge. Vi hälsar med verklig tillfredsställelse att han i propositionen klart tagit avstånd från skolledarutredningens tankegångar och föreslagit att statliga bestämmelser om skolledarorganisationen för gymnasieskolan främst bör avse tjänster som behövs för ledningen av skolenheterna. Förslaget innebär samtidigt en värdefull förstärkning av skolledarorganisationen. Vi vet alla att en sådan är utomordentligt nödvändig.

När det gäller benämningen på skolledarna skulle jag gärna se ändring i ett avseende. Tyvärr har jag inte härvidlag någon motion att återropa — det är ett förbiseende av mig — och utskottet har inte haft tillfälle att diskutera frågan, men såvitt jag förstår är det inte heller nödvändigt; frågan är inte av det slaget. Jag vill därför härifrån talarstolen framföra förslaget i hopp om att departementet tar det under övervägande. Det gäller den lönegradsplacerade studierektorn, som skall finnas vid varje samordnad skolenhet. Jag vill föreslå att den mannen eller kvinnan kallas biträdande rektor. Rektor och den lönegradsplacerade studierektorn skall betjäna hela skolan till skillnad från de arvodesanställda studierektorerna, som endast skall betjäna en speciell del av skolan. Det är en skillnad som man skulle kunna markera på detta sätt.

Benämningen biträdande rektor skulle också kunna göra det lättare för befattningshavarna vid övergången till den integrerade skolan; här kommer alltså en personavårdssynpunkt in i sammanhanget. Den av rektorerna vid de förutvarande skolorna — gymnasiet

och yrkesskolan — som inte kommer i fråga som rektor skulle ju få behålla titeln med tillägget biträdande.

Detta är ingenting nytt; titeln biträdande rektor finns redan i yrkesskolan i de större enheterna. Därför borde det inte vara uteslutet att använda den benämningen.

Herr talman! Jag har vid denna tidpunkt inte något yrkande.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Chefen för utbildningsdepartementet, herr statsrådet CARLSSON:

Herr talman! Efter de inlägg som har gjorts kan jag fatta mig mycket kort.

Det är enligt min uppfattning omöjligt, herr Westberg i Ljusdal, att invänta SIA-utredningen eftersom den nya gymnasieskolan träder i kraft den 1 juli 1971 och vi måste handla därefter.

I samtliga tre inlägg har frågats om vi inte i stället kunde ha gått den vägen att vi ändrat paragrafen i skolstadgan. Den möjligheten fanns naturligtvis också — den var ett annat alternativ — men eftersom riksdagens godkännande hade erfordrats även för en ändring av den paragrafen hade vi fått tillämpa samma procedur. Då uppfattade vi det som enklare att falla tillbaka på 36 § i skollagen och därmed få en helhetslösning av frågan. Hade vi vetat att detta skulle åstadkomma missförstånd hade vi kanske övervägt andra alternativ, men vi ansåg att detta var den enklaste och bästa lösningen.

Herr Elmstedt ställde en konkret fråga — och det är kanske den som intresserar alla tre talarna — om 36 § skollagen skall tolkas så att en elev kan avbryta sin skolgång före årskurs 9 och få sin utbildning hos hantverkare och företag men stå kvar under skolstyrelsens tillsyn. Mitt svar på den frågan är ja. Jag har också noterat att herr Elm-

Gymnasieskolan

stedt och herr Westberg har sagt att det inte är fråga om en uppluckring utan att den möjligheten skall användas restriktivt. Då tror jag, herr talman, att det inte existerar några meningsskiljaktigheter i sak mellan reservanterna och utskottsmajoriteten, och det gläder mig.

Herr NORDSTRANDH (m) kort genmäle:

Herr talman! Efter utbildningsministerns senaste inlägg är våra ståndpunkter närmast identiska; efter hans medgivande att man kunde ha gått vägen över skolstadgan och givit paragrafen den lydelse som jag föreslog kan jag konstatera att vi inte ser olika på den saken. Men jag skulle ändå vilja fråga — jag berörde det i mitt första inlägg — om inte utbildningsministern är beredd att, för att det skall stå fullt klart för skolstyrelser och andra skolmyndigheter som har att handlägga dessa ting, utfärda tillämpningsföreskrifter utan att invänta eventuella misstag och oklarheter. Vore det inte lika gott att från början tala om hur 36 § i skollagen skall tolkas? Jag tror att mycken diskussion och en hel del misstag och otrivsamheter skulle kunna undvikas om man gjorde det.

Herr ELMSTEDT (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag noterade med tillfredsställelse utbildningsministerns klara besked på den direkta fråga som jag ställde och konstaterar att det som vi kräver i reservationen 3 kommer att i tillämpningsföreskrifter meddelas dem som det gäller. Efter utbildningsministerns inlägg i dag är vi alltså helt överens på den punkten. Det måste också innebära att vad som står i propositionen och som citeras högst upp på s. 2 i utlåtandet är mer eller mindre inaktuellt efter utbildningsministerns klara besked med anledning av min fråga, nämligen: »Nuvarande möjlighet att

ersätta sista skolåret i grundskolan med skolgång i yrkesskola eller med utbildning hos hantverkare eller företagare föreslås bli upphävd.»

Jag hoppas emellertid att det nu också kommer att utfärdas föreskrift i enlighet med den tolkning som utbildningsministern här redogjort för; det är det viktigaste i nuläget efter detta konstaterande. Därmed finns det, herr talman, ingen anledning att yrka bifall till reservationen 3 eftersom yrkandet i denna i realiteten är tillgodosett i och med utbildningsministerns besked.

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag uppskattar det klarläggande som utbildningsministern gjort. Jag tycker, liksom föregående talare, att det därefter inte finns någon anledning att vidhålla yrkandet i reservationen 3. Vi tar för givet att dessa anvisningar skall utfärdas i så god tid att de kan tillämpas från början.

Men nog är det ägnat att förvåna att det vid utskottsbehandlingen konstaterades att det på denna punkt inte gick att åstadkomma en sammanskrivning utan att det var nödvändigt med en reservation om vi ville hålla på att denna möjlighet skulle finnas även i fortsättningen.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Förevarande utskottsutlåtande är praktiskt taget enhälligt. Som framgått av debatten har moderata samlingspartiet fogat reservationer till utlåtandet på några punkter och samtliga oppositionspartier i utskottet på en punkt. I fråga om den sistnämnda reservationen har inget yrkande om bifall framställts, sedan utbildningsministern i inledningen av debatten klarlagt hur 36 § skollagen skall tolkas. Jag noterar vad som sålunda skett med tillfredsställelse och uttalar bara den önskan, att utbildningsministerns klarläggande kommer till myndigheternas kännedom

Gymnasieskolan

så att det inte kommer att råda någon oklarhet beträffande tillämpningen av denna paragraf i skollagen.

Jag är också angelägen om att betona att ingenting får ske som innebär den ringaste uppnykning av den nioåriga skolplikten. Vi kan inte acceptera någon vid tolkning av 36 §. Ett uppnykande av den nioåriga skolplikten innebär att de ungdomar som råkat i svårigheter får ett allvarligt handikapp för framtiden. Det måste vara allas vår gemensamma plikt att så långt det över huvud taget är möjligt försöka få ungdomarna att genomföra en nioårig skolutbildning.

Den som av någon anledning kommer att befrias från en del av utbildningen under nionde skolåret kan riskera att bli handikappad för framtiden när det gäller möjligheterna att realisera utbildningsplaner som han eller hon så småningom kan få. Ingen av talarna i dagens debatt har velat antyda att de skulle vilja vara med om att äventyra den nioåriga skolplikten. Men jag har en känsla av att det ute i landet kan finnas en begränsad opinion som gärna skulle se att skolreformerna urholkas genom att skolplikten förändrades. För att ingen skall tro, att vi ger ett finger åt denna reaktionära inställning har jag velat göra uttalandet, att ingenting får inträffa som kan leda till uppnykning av den nioåriga skolplikten.

Jag kommer nu, herr talman, att i största korthet beröra de punkter, på vilka moderata samlingspartiet har reserverat sig. Ett par av reservationerna förefaller mig ganska underliga. Man besväras sig i en reservation med att ta upp en debatt om beteckningarna gymnasiingenjör, gymnasieekonom osv. Reservanternas vill bibehålla helt oegentliga termer. Utskottsmajoriteten tror inte att detta problem är särskilt stort, utan lösningen kommer att ge sig själv. Näringslivet kommer säkert att tillse att de olika befattningarna får de benämningar som är lämpliga. Det kommer

över huvud taget att i framtiden vara ganska likgiltigt vad den utbildning kallas som var och en får; i arbetslivet kommer vi ändå att få den yrkesbeteckning som stämmer bäst överens med de uppgifter vi har att utföra.

Herr Nordstrandh varnade också för att tillämpa det relativa betygssystemet på de områden i den blivande gymnasieskolan där det i dagens olika utbildningsgrenar inte tillämpas. Men det är väl ändå självklart att samma betygssättningsmetodik så långt möjligt skall tillämpas i hela gymnasieskolan när vi nu skapar en integrerad och sammanhållen gymnasieskola. Sedan kan vi ha delade meningar om värdet av det relativa betygssystemet. Jag tror att vi alla gör klokt i att ligga lågt i avvaktan på att de utredningar blir färdiga som sysslar med betygssättning över huvud taget. För egen del skulle jag önska att vi någon gång kunde komma därhän att vi slipper sätta betyg i skolan. Om vi någonsin når dit vet jag inte, men för mig är det en ideologisk målsättning i skoldiskussionen. Dock är det angeläget — det vill jag gärna säga till utbildningsministern — att föräldrar och skola får bättre kunskaper om vad det relativa betygssystemet innebär än man för närvarande har. Utskottet har fått många belägg för att det råder stora missförstånd ute i landet när det gäller betygssystemets innebörd. Informationen har inte i tillräcklig utsträckning nått ut till föräldrarna och fram till lärarrummen. Vi måste — detta betonar utskottet ganska starkt — göra ytterligare försök att få ut en rimlig information till dem detta berör.

Herr Nordstrandh har vidare tagit upp frågan om behörighet att bli rektor eller studierektor. Inom vissa organisationer — inte minst gäller detta SACO — den organisation herr Nordstrandh företräder — finns det stundom en rädsla att få in katter bland hermelinerna. Det man nu tror sig riskera är att en och annan människa skulle bli

Gymnasieskolan

skolledare — rektor eller studierektor — utan att ha behörighet som ordinarie lärare i skolformen. Jag tror inte det finns så värst många människor som i och för sig skulle vara intresserade av att utan den grundläggande behörigheten ta ett skolledarjobb. Men om det finns sådana, är det ytterligt angeläget att ta vara på dem. Det kan finnas många människor ute i folkbildningslivet och i andra sammanhang som säkerligen skulle bli utomordentliga studierektorer i skolväsendet om de finge möjlighet att inneha sådana tjänster. Utskottet hälsar därför med tillfredsställelse den uppmjukning av gällande behörighetsregler som propositionen innebär.

Herr talman! Med detta har jag bemött vad som tidigare har sagts bara på de punkter där yrkanden om bifall till reservation föreligger. Låt mig till sist bara säga att denna proposition behandlar en rad frågor som nu måste lösas. Det är inga dramatiska saker det rör sig om — det är praktiska problem som måste lösas för att den gymnasie-reform som vi tidigare fattat beslut om skall kunna träda i kraft den 1 juli 1971.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till statsutskottets hemställan på samtliga punkter.

Herr NORDSTRANDH (m):

Herr talman! I debatten i denna kammarare onsdagen den 6 maj 1970 klagade herr Alemyr över att han inte fick spela en huvudroll i föreställningen utan i stället bara fick vara en statist. Jag beklagar hans ständiga öde, men om herr Alemyr vill spela en huvudroll, får han inte vantolka eller missförstå vad en motdebattör säger. Jag kan inte på något sätt begripa vad min fackliga tillhörighet till SACO har med den här debatten att göra.

Jag har ingen anledning att gå in på någon utförlig motbevisning gentemot herr Alemyr. Jag hänvisar till de gans-

ka detaljrika argument som jag levererade för varje reservation, och jag måste konstatera att herr Alemyr har gått bet på att tillbakavisa dem — mera allmänna uttalanden har ju ingen relevans i detta sammanhang.

Jag får också konstatera att utskottets värderade herr talesman medvetet eller omedvetet hänger sig åt en troskyldig och blåögd optimism. Han finner allt Kungl. Maj:ts görande och låtande fullgott, för att inte säga sakrosankt; verkligheten må sedan vara sådan den nu är.

I mitt huvud rinner en intressant jämförelse upp: pessimisten lär bara se moln på himlen, medan optimisten inte ser några moln alls — han går på dem. Herr Alemyr företar gärna sådana promenader. Så även i dag.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Jag skulle inte ha hänvisat till SACO om inte herr Nordstrandh hade sagt att vissa tunga organisationer var emot en sådan uppmjukning av behörighetsreglerna som vi nu talar om. Jag trodde att herr Nordstrandh med »vissa tunga organisationer» bl. a. avsåg SACO, som i sitt remissvar har avstyrkt denna förändring.

Jag tycker inte, herr talman, att det i och för sig är särskilt viktigt om jag är huvudrollsinnehavare eller statist — jag har för övrigt inte använt det uttrycket tidigare i dag. Är herr Nordstrandh så fattig på argument att han måste läsa ur ett protokoll från våren 1970 för att hitta någonting att säga i dag, stärker det ytterligare min position.

Vidare vill jag säga, herr talman, att det inte bara är jag som tycker att Kungl. Maj:t här har lagt fram ett bra förslag — det har alla i utskottet tyckt utom moderata samlingspartiets företrädare. På alla punkter är vi andra överens. På en punkt fanns det delade meningar, men där har vi kommit överens i dag. Det betyder alltså att det endast är moderata samlingspartiets före-

Gymnasieskolan

trädare i statsutskottet som i dag inte ansluter sig till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr NORDSTRANDH (m):

Jag kan naturligtvis, herr talman, som enkel medlem i SACO bara med tillfredsställelse konstatera att det nu äntligen har gått upp för herr Alemyr att SACO är en tung remissinstans, men vad mitt medlemskap i organisationen i övrigt har med dagens debatt att göra kan jag helt enkelt inte förstå.

Även vi på vårt håll har när det gäller de stora linjerna och även i de flesta detaljerna varit överens med utbildningsministern; det är bara på vissa punkter vi förmenar att det hade varit klokare att ansluta sig till våra reservationer. Jag bemödade mig verkligen om att detaljmotivera våra förslag. När herr Alemyr utan någon detaljmotivering såsom utskottets talesman bara viftar bort våra argument, kan jag inte uppfatta det på annat sätt än att är man kungatrogen, så är man kungatrogen.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Förlåt att jag återkommer!

Det var herr Nordstrandh som började tala om tunga remissinstanser. Jag sade i mitt andra anförande att jag förmodade att herr Nordstrandh med »tunga remissinstanser» bl. a. menade SACO. Det är alltså inte jag som i dag har betygsatt denna organisation.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nordstrandh begärde

emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 2 i utskottets utlåtande nr 222, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1 av herr Bohman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nordstrandh begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 172 ja och 29 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 3

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nordstrandh begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 3 i utskottets utlåtande nr 222, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2 av herr Bohman m. fl.

Gymnasieskolan

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nordstrandh begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 173 ja och 32 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 4—12

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 13

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 5; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Nordstrandh begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 13 i utskottets utlåtande nr 222, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 5 av herr Bohman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen.

Herr Nordstrandh begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 175 ja och 28 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 14

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 6; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Nordstrandh begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 14 i utskottets utlåtande nr 222, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 6 av herr Bohman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nordstrandh begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 174 ja och 28 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 10

Försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 223, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning, jämte motioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 169 under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 30 oktober 1970 föreslagit riksdagen att godkänna de i statsrådsprotokollet förordade riktlinjerna för försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels de likalydande motionerna I: 1334 av herrar *Eric Carlsson* och *Nils Nilsson* samt II: 1551 av herrar *Eliasson* i Sundborn och *Boo*, vari hemställts att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 169 i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalade att försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning borde bedrivas på ett större antal orter än vad i propositionen föreslagits samt att sådan försöksverksamhet bl. a. förlades till Falun—Borlänge-regionen,

dels de likalydande motionerna I: 1352 av herr *Lindblad* och II: 1572 av herr *Westberg* i Ljusdal,

dels de likalydande motionerna I: 1353 av herr *Stefanson* och II: 1569 av herr *Jonsson* i Mora,

dels de likalydande motionerna I: 1354 av herr *Sundgren m. fl.* och II: 1570 av herr *Marcusson m. fl.*,

dels motionen II: 1552 av fru *Jonäng* och herr *Eriksson* i Bäckmora,

dels motionen II: 1571 av herr *Nordstrandh.*

Utskottet hade i detta sammanhang även behandlat följande, i anslutning till den av utskottet under vårsessionen behandlade propositionen nr 88, väckta

motioner, nämligen

dels de likalydande motionerna I: 1216 av herr *Axel Andersson* och II: 1423 av herr *Sellgren*,

dels motionen II: 1399 av herr *Martinsson m. fl.*

Utskottet hemställde,

1. att riksdagen måtte godkänna de i statsrådsprotokollet förordade riktlinjerna för försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning,

2. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1334 och II: 1551,

3. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1353 och II: 1569,

4. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1352 och II: 1572,

5. att riksdagen måtte avslå motionen II: 1552,

6. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1354 och II: 1570,

7. att riksdagen måtte avslå motionen II: 1571,

8. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1216 och II: 1423,

9. att riksdagen måtte avslå motionen II: 1399.

Reservationer utan angivna yrkanden hade avgivits

1. av herr *Nyman* (fp),

2. av herr *Mellqvist* (s),

3. av herr *Eliasson* i Sundborn (cp) och

4. av herr *Nordstrandh* (m).

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Fru *JONÄNG* (cp):

Herr talman! Statsutskottet, som behandlat propositionen 169 och i det sammanhanget även tagit ställning till den av mig och herr Eriksson i Bäckmora avgivna motionen nr 1552 i denna kammare, har uttalat sig mycket positivt till det som är det främsta syftet med denna motion, nämligen en mera omfattande försöksverksamhet än vad som föreslås i propositionen. I propositionen begränsas försöksverksamhe-

Försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning

ten till Östersund, Luleå och Sundsvall. Man säger i utskottsutlåtandet att propositionens förslag är ett välkommet steg på vägen mot ökad geografisk spridning av möjligheterna att erhålla universitetets- och högskoleutbildning. Utskottet säger också att utskottet finner det sannolikt och angeläget med en fortsatt utveckling i samma riktning i så snabb takt som möjligt, varvid såväl de lokaliseringspolitiska synpunkterna som önskemålet att avlasta hårt trängda universitet får förutsättas bli beaktade.

I propositionen anges att syftet med försöksverksamheten enligt U 68 bl. a. är att utvärdera vilka distributionsformer för högre utbildning eller kombinationer av sådana som under den närmaste tioårsperioden kan utgöra ett alternativ till nu gängse former. Utskottet anser det angeläget med en utveckling mot större geografisk spridning i så snabb takt som möjligt. Det synes alltså föreligga förutsättningar för att flera orter än de i propositionen föreslagna inlemmas i försöksverksamheten under den kommande tioårsperioden.

Jag har förståelse för att utskottet inte anser sig kunna ta ställning till vilken eller vilka speciella orter som ytterligare skall få försöksverksamhet, men man utgår ifrån att flera orter bör ifrågakomma. Detta uttalande från utskottet är, som jag bedömer det, helt i linje med mitt önskemål i motionen om en mer omfattande försöksverksamhet.

De förutsättningar som enligt U 68 bör finnas för en försöksverksamhet är tillgång till lärarkrafter, önskemål om att pröva lokalisering i områden där det lokaliseringspolitiska trycket är starkt, att avlasta hårt trängda universitet och att ämnesutbudet i försöksverksamheten inte ytterligare markerar en överlastning på humanist- och samhällsvetarsidan.

Härtill kommer departementschefens synpunkter att den decentraliserade

akademikerutbildningen i ökad utsträckning bör organiseras så, att den kan utnyttjas av vuxenstuderande. Dessutom kan nämnas riksdagens uttalande i samband med behandlingen av anslagsframställningarna under åttonde huvudtiteln i 1970 års statsverksproposition, att det är mycket väsentligt från såväl utbildnings- som lokaliseringspolitiska synpunkter att tillvarata möjligheterna att i anslutning till befintliga gymnasier bygga ut och sprida den högre utbildningen.

Detta sammantaget, jämte den omlandigheten att försöksverksamheten med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning i motsats till universitetsfilialerna inte innebär en permanent organisation när det gäller lokaler och lärartjänster, skapar enligt min mening förutsättningar för en vidgad omfattning på försöksverksamheten.

Jag har i min motion talat för Gävleborgs län i allmänhet och Bollnäs, min egen hemkommun, i synnerhet, och jag har gjort det därför att jag anser att Bollnäs fyller samtliga de uppställda kvalifikationer och dessutom kan redovisa ytterligare några kvalifikationer. Bollnäs är en expansiv skolstad, som ligger geografiskt väl placerad i länet. Där finns lokaler disponibla och där finns tillgång på lärare. Under det senaste året har antalet lektorstjänster som besatts med behöriga sökande ökat kraftigt. Man kan också ifrågasätta om inte lektorerna kan få göra fyllnadstjänst vid denna universitetsutbildning. Dessutom svarar Bollnäs kommun mot departementschefens uppfattning att den decentraliserade universitetsutbildningen bör organiseras så att den i ökad utsträckning kan utnyttjas av vuxenstuderande. Bollnäs har nämligen en mycket väl utvecklad verksamhet i det fallet med 750 vuxenstuderande. Antalet gymnasieelever i årskurs 3 är dessutom i hela länet ungefär 1 300.

Jag är medveten om att det givetvis

Försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning

kommer att uppstå många organisatoriska problem i detta sammanhang, men sådana problem är man van att handskas med och klara av i en expansiv skolstad. Jag är tillfredsställd med statsutskottets utlåtande och ser mycket positivt på möjligheterna både för min hemkommun och för andra orter när det gäller att få del av försöksverksamheten.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr MARCUSSON (s):

Herr talman! Jag vill här knyta an till några meningar i statsutskottets förevarande utlåtande. På s. 16 skriver utskottet: »Enligt utskottets mening är propositionens förslag ett välkommet steg på vägen mot en ökad geografisk spridning av möjligheterna att erhålla universitets- och högskoleutbildning. Utskottet anser det sannolikt och angeläget med en fortsatt utveckling i samma riktning i så snabb takt som möjligt, varvid såväl de lokaliseringspolitiska synpunkterna som önskemålet att avlasta hårt trängda universitet får förutsättas bli beaktade.»

Universitetskanslersämbetet har föreslagit Luleå, Sundsvall, Östersund och Västerås som lämpliga städer, men i propositionen har Västerås tagits bort. Detta beklagar vi i Västmanland. Inom Västeråsområdet, med en radie på fem mil, bor det över 330 000 människor. I mitten på 1960-talet var Västerås ett mycket aktuellt namn för förläggningen av en universitetsfilial, men slutresultatet blev att filialen förlades till en ort mera söderut.

I den region där Västerås utgör den naturliga centralorten finns ett stort vuxenutbildningsbehov. Enbart i Västerås stad, alltså frånräknat övriga tätorter, finns det över 2 000 vuxenstudierande, därav 930 på dagtid. Många av dessa, och naturligtvis även de unga, vill och borde få någon form av vidareutbildningsalternativ på hemmaplan.

En stor del av våra studerande kommer från hem, där universitetsstudier är mycket ovanliga och inkomsterna ligger relativt lågt. Det betyder därför mycket att utbildningsalternativ finnes, som kan utnyttjas utan att de studerande behöver resa långa sträckor till undervisningsorten och därmed får förhöjda studiekostnader.

I Uppsala län, där man har universitetsutbildning, studerar dubbelt så hög procent av befolkningen vid universitet och högskolor som är fallet i mitt hemlän. Den låga siffran för Västmanlands län beror troligen till stor del på frånvaron av högre utbildningsanstalter.

Lärartillgången är god i Västerås och det finns acceptabla möjligheter till lokaler och institutionell service för undervisningen, något som har observerats av företrädare för UKÄ vid dess lokala sondering för decentraliserad akademisk utbildning. Vi har ett förnämligt stifts- och landsbibliotek med en betydande forskningsavdelning och med ett stort sortiment av litteratur, även på främmande språk. Inom staden och länet finns stora industrier och ett merkantilt näringsliv, som skulle ge stimulerande underlag för en teknisk och naturvetenskaplig högre utbildning. Goda lärarkrafter skulle också kunna stå till förfogande bland personer som redan är verksamma i länet inom respektive områden.

Herr talman! Statsutskottet uttalar bl. a. att önskemålet att avlasta nuvarande hårt ansträngda universitet får förutsättas bli beaktat i framtiden. Jag har i detta läge inget yrkande. Vi som står bakom den av mig nämnda motionen — ledamöter från olika politiska partier, samtliga representanter för Västmanlands län — hoppas att en universitetsfilial kommer att förläggas till Västerås. Vi utgår ifrån att Kungl. Maj:t vid effektuerandet av UKÄ:s förslag i framtiden kommer att ta med Västerås, för den händelse att försöksverksamheten

Försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning

med decentraliserad universitetsutbildning utvidgas.

I detta anförande instämde herr *Vigelsbo* (cp).

Herr **BOO** (cp):

Herr talman! Decentraliseringsideologin måste bli av riktgivande betydelse för samhällsfrågornas lösning i framtiden. Detta är något som icke minst centerpartiet har hävdat och fortsätter att hävda. Utan en sådan målsättning kan vi inte forma ett samhälle, som är människorna nära, något som är viktigt ur skilda synpunkter, icke minst med hänsyn till strävandena att uppnå en större jämlikhet.

Från lokaliseringpolitisk synpunkt är tillgången på utbildning inom ett län eller en region av avgörande betydelse.

Vi har i detta sammanhang att ta ställning till frågan om riktlinjerna för försöksverksamheten med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning.

Principerna bakom propositionen 169 är goda, men det är att beklaga att den föreslagna försöksverksamheten begränsas till tre platser, nämligen Luleå, Sundsvall och Östersund. Vi har från centern i motionsparet I: 1334 och II: 1551 yrkat på att försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning bör bedrivas vid ett större antal orter än som förutsatts, bl. a. i Falun-Borlängeregionen. Samma yrkande har också framställts i motioner från folkpartihåll.

Det finns starka motiv för en sådan förläggning av universitetsutbildning till Dalarna. Det behövs mycket kraftiga lokaliseringpolitiska insatser i länet, om den negativa utvecklingen där skall kunna brytas. Jag skall inte anlägga ytterligare näringspolitiska synpunkter i detta sammanhang, men jag vill ändå framhålla att det måste vara orimligt att man för Stockholmsområ-

det arbetar med regionplaner, som skall omfatta 2,55 miljoner invånare omkring år 2 000, medan Kopparbergs län, som ligger på bara 20—25 mils avstånd, skall ha så stora svårigheter att kämpa med som nu är fallet. En jämnare fördelning av resurser över hela landet är ett oeftergivligt krav i jämlikhetens anda. En utbyggnad av universitetsutbildningen är också ett angeläget krav.

Motiv för att förlägga försöksverksamheten — som nu diskuteras — till Kopparbergs län är att vi har ca 1 200 elever som går ut från gymnasiet varje år. Det är mycket angeläget att de i större utsträckning än nu bereds möjligheter till fortsatt utbildning i hemlänet. Vi har också lärarhögskolan i Falun. Det finns goda möjligheter att i viss utsträckning samverka, och det är därför angeläget att vi i detta avseende verkligen gör Falun-Borlänge till det storstadsalternativa område som förutsätts i plan 70.

Utskottet har inte redovisat några skäl mot en förläggning till Falun-Borlänge. Skrivningen i utlåtandet om snabbhet i utbyggnadstakten är att notera med tillfredsställelse. Men vi i Kopparbergs län vill nog ändå hävda, att den här gången borde vi ha varit i tur att få del av den försöksverksamhet som skall igångsättas. Vi kan inte i framtiden bara leva på löften — vi måste också få konkreta bevis för att vårt län kommer med vid fördelningen av bl. a. utbildningsresurserna.

Jag ber, herr talman, att med det sagda få yrka bifall till de likalydande motionerna I: 1334 och II: 1551.

I detta anförande instämde herr *Jonsson* i Mora (fp).

Herr **NORDSTRANDH** (m):

Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att delta i planeringen och pläderingen för den eller den orten som särskilt lämplig för — som det heter

Försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning

på bästa främmande-ord-svenska — systematiserad decentraliserad universitetsutbildning. Vad jag vill är att understryka, som redan skett i min motion, att vid planeringen av försöksverksamheten bör enligt U 68:s uppfattning — och jag råkar känna till den litet grand — flera synpunkter beaktas, bl. a. önskemålet att avlasta hårt trängda universitet. Nu är det ju så, att den synpunkt som i den föreliggande propositionen i första hand tillgodoses är önskemålet att pröva lokalisering i områden där det lokaliseringspolitiska trycket är starkt och där den högre utbildningen kan vara ett viktigt led i strävandena att skapa en allsidig samhällsservice. Urvalet av orter — samtliga i Norrland — är bevis nog.

Strävan att avlasta hårt trängde universitet är en minst lika viktig synpunkt på lokaliseringen av försöksverksamheten med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning som den nyssnämnda servicesynpunkten. Det finns otvivelaktigt stora möjligheter — jag skall inte nämna några speciella orter — att i anslutning till befintliga gymnasier på platser kring andra universitetsstäder än Umeå bygga ut och sprida den högre utbildningen. Där finns faktiskt både goda lokaler — i många fall nybyggda, välutrustade lokaler — och lärarkrafter, i många fall högt kvalificerade sådana. Där finns också — och det är inte oviktigt i detta sammanhang — i riklig mängd blivande studerande. Det är inte många som berört detta under debatten, men det är viktigt. Och de kommunala myndigheterna torde undantagslöst vara beredda till samverkan.

Då det måste bedömas som angeläget att försöksverksamheten snarast utvidgas också i lokalt avseende, varigenom ett väsentligt önskemål av dem som framställt i U 68: tillmötesgås, har jag till protokollet velat anföra vad jag i huvuddrag utvecklat i min motion. Utskottet understryker sin all-

männa välvilja mot det som motionsledes förts fram, varvid önskemålet att avlasta hårt trängda universitet får förutsättas bli beaktat. I detta instämmer jag givetvis.

Utan att därför vilja avge någon motiverad reservation tycker jag ändå att utskottet starkare bort understryka dels nödvändigheten av att avlasta universitetsorterna, dels — det är ganska viktigt i sammanhanget — brådskan med igångsättandet av en sådan försöksverksamhet. Detta har jag emellertid inte fått något gehör för. U 68 skall faktiskt snart bli färdigt — med uttrycket snart menar jag några år — och jag vågar åtminstone hoppas att 1971 års statsverksproposition beaktar vad U 68 och min motion nu har understrukt.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Jag har till detta utskottsutlåtande avgivit en blank reservation för att nu i några få ord få ge uttryck för vad vi tycker och tänker om just denna centralisering av skolväsendet som vi nu har och vad vi skall kunna göra för att uppnå dess motsats, dvs. en decentralisering av den högre utbildningen. Vi tror att en sådan skall bidra till att utjämna de regionala standardskillnaderna mellan de större stadsregionerna i landet och skapa bättre balans i den regionala utvecklingen. Den regionalpolitiska effekten av vidgade möjligheter till högre utbildning liksom av servicenäringarnas expansion får numera sedan erfarenheter och flera undersökningar föreligger anses vara klart dokumenterad.

Hittills inrättad och beslutad ny högre utbildning har nästan undantagslöst förlagts vad gäller det s. k. stödområdet till kustorter inom det samma. Med hänsyn till situationen i skilda avseenden i de norra delarna

Riksdagsstadga för enkammarriksdagen

av stödområdet kan valet av orter där synas vara naturligt. Ett studium av befolknings- och näringslivsutvecklingen under 1960-talet visar emellertid att regionerna i stödområdets inland haft den klart mest negativa utvecklingen. Det är mot denna bakgrund som jag självfallet inte anser det tillfredsställande att kustregionerna så uppenbart prioriterats före inlandsregionerna inom stödområdet.

Från Kopparbergs län har vid skilda tillfällen här i riksdagen och i de senast här refererade motionerna understrukits vikten av att högre utbildningsanstalter förläggas till Kopparbergs läns centralregion och närmast då till dess regioncentrum Falun-Borlänge. Därvid har framhållits att sådana verksamheter ur allmän synpunkt skulle komma att bilda ett mycket värdefullt element inom ett mer differentierat näringsliv och dessutom bidra till att inte bara säkra underlaget för utan också vidga utbudet av skilda servicefunktioner. Falun-Borlängeområdet har ett upptagningsområde som omfattar ca 550 000 invånare och är så avgränsat att det ej inkräktar på de rekryteringsområden, på vilka universitetsfilialerna i grannlänerna baserats. Eftersom den helt övervägande delen av länets studenter och motsvarande bedriver sina studier i Uppsala och Stockholm, skulle en decentraliserad utbildning till länet innebära en avlastning av trycket i inte minst dessa båda orter.

Det är, herr talman, dessa synpunkter som jag ännu en gång vill understryka med den blanka reservation jag fogat till utskottets utlåtande. Därutöver har jag inget yrkande.

I detta anförande instämde fru Bergman (s).

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 2

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 1334 och II: 1551; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. 3—9

Vad utskottet hemställt bifölles.

§ 11

Föredrogs vart för sig statsutskottets utlåtande nr 224, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av vissa ändringar i överenskommelsen angående upprättande av en europeisk organisation för kärnforskning; och

konstitutionsutskottets utlåtande nr 47, i anledning av motion om översyn av JO-institutionen.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 12**Riksdagsstadga för enkammarriksdagen**

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 48, angående riksdagsstadga för enkammarriksdagen.

Med skrivelse till talmanskonferensen den 21 oktober 1970 överlämnade utskottet ett kansliutkast till riksdagsstadga för enkammarriksdagen och anhöll, att skrivelsen och utkastet skulle behandlas på samma sätt som befäncanden av interna riksdagsutredningar. Detta bifölles. Som en följd härav hade motioner kunnat väckas i ärendet.

I detta utlåtande behandlades skrivelsen till talmanskonferensen, kansliutkastet till riksdagsstadga och de nedan förtecknade följdmotionerna samt fram-

lades ett slutligt förslag till riksdagsstadga.

Följdmotionerna var:

- 1) I: 1301 av herr *Ernulf*;
- 2) I: 1302 av herr *Mårtensson* samt II: 1514 av herrar *Alemyr* och *Mattsson*;
- 3) I: 1303 av herrar *Schött* och *Svenungsson* samt II: 1515 av herrar *Oskarson* och *Werner*;
- 4) I: 1309 av herr *Wikström*;
- 5) II: 1523 av herr *Bergman m. fl.*;
- 6) I: 1307 av herr *Hedström m. fl.* och II: 1524 av herr *Hansson* i Skegrie *m. fl.*;
- 7) II: 1525 av herr *Hermansson m. fl.*;
- 8) I: 1308 av herr *Svenungsson* samt II: 1526 av fru *Kristensson* och herr *Björkman*;
- 9) II: 1527 av fröken *Ljungberg m. fl.*;
- 10) II: 1528 av herr *Regnéll m. fl.*;
- 11) II: 1529 av fröken *Sandell*, samt
- 12) II: 1530 av herr *Tobé m. fl.*

Beträffande yrkandena i motionerna anfördes följande.

Motionerna 1) och 4) innehåller påpekanden och synpunkter till skilda paragrafer i utkastet. Yrkandena avser att det anförda skall beaktas vid den slutliga utformningen i stadgan.

Motionerna 2) åsyftar en ändring i utskottsorganisationen, nämligen att ett kulturutskott och ett utbildningsutskott inrättas i stället för det universitets- och kulturutskott och det skolutskott som anges i utkastet. Motionärerna föreslår följande arbetsfördelning: »Kulturutskottet skall bereda frågor som rör allmänna kultur- och bildningsändamål, ungdomsverksamhet, radio och television och internationellt kulturellt samarbete samt kyrkofrågor.» — »Utbildningsutskottet skall bereda frågor om högre utbildning och forskning, skolväsendet, lärarutbildning och vuxenutbildning.» Yrkandet innehåller förslag till stadgeändringar i enlighet med det sagda.

Motionerna 3), 6) och 8) avser samtliga att utkastets miljö- och jordbruksutskott skall benämnas jordbruks-

och miljö- och jordbruksutskottet. I 3) och 6) begärs också vissa ändringar i ordningsföljden mellan de arbetsuppgifter som anges.

Motionerna 6) avser också att utkastets civillagsutskott skall benämnas lagutskottet samt innehåller synpunkter på vissa paragrafer. Yrkandet avser att det anförda skall beaktas vid ärendets behandling.

I *motionen 5)* hemställs att riksdagen antingen i riksdagsstadgan eller i avslutning därtill antar generella regler om tystnadsplikt. Denna fråga upptas även i *motionen 11)*.

Motionen 7) avser att tillägg skall göras till utkastets 9 och 58 §§ av innebörd att »varje partigrupp bör beredas minst en ordinarie och en suppleantplats» i utskotten resp. i valberedningen.

Motionen 9) åsyftar: »(1) frågor om regional samhällsplanering skall beredas av civilutskottet, (2) frågor om arbetslöshetsförsäkring skall beredas av inrikesutskottet».

Motionen 10) innehåller synpunkter på arbetsfördelningen mellan civillagsutskottet och (i första hand) näringsutskottet. Det hemställs att det anförda skall beaktas vid utarbetandet av slutligt förslag.

Motionen 11) tar, utöver frågan om tystnadsplikt, bl. a. upp frågorna om ordningen för ärendens uppförande på kammarens föredragningslista och om rätt för ledamot, som inträder i riksdagen efter det att utskottsvalen förrättats, att delta i utskott. Yrkandet avser att det anförda skall beaktas.

Motionen 12) slutligen avser »att bestämmelserna i riksdagsstadgan så utformas att starka restriktioner utfärdas för möjligheten att utvidga debatten vid enkel fråga eller att alternativt möjligheten till sådan utvidgning helt borttages».

Utskottets slutliga förslag till riksdagsstadga var i följande delar så ly-

Riksdagsstadga för enkammarriksdagen

dande:

7 §.

Vid varje riksdag skall kammaren tillsätta följande sexton utskott:

- 1) ett konstitutionsutskott (KU),
- 2) ett finansutskott (FiU),
- 3) ett skatteutskott (SkU),
- 4) ett justitieutskott (JuU),
- 5) ett lagutskott (LU),
- 6) ett utrikesutskott (UU),
- 7) ett försvarsutskott (FöU),
- 8) ett socialförsäkringsutskott (SfU),
- 9) ett socialutskott (SoU),
- 10) ett kulturutskott (KrU),
- 11) ett utbildningsutskott (Ubu),
- 12) ett trafikutskott (TU),
- 13) ett jordbruksutskott (JoU),
- 14) ett näringsutskott (NU),
- 15) ett inrikesutskott (InU) och
- 16) ett civilutskott (CU).

Dessa utskott skall tillsättas inom en vecka från riksdagens öppnande.

9 §.

Varje utskott, som tillsätts enligt 7 § eller 8 §, skall bestå av femton ledamöter. Lika många suppleanter skall utses, om inte kammaren beslutar annat.

19 §.

Kulturutskottet skall bereda frågor som rör allmänna kultur- och bildningsändamål, ungdomsverksamhet, internationellt kulturellt samarbete samt idrotts- och friluftsverksamhet. Det skall även bereda kyrkofrågor och frågor om radio och television i den mån de inte tillhör konstitutionsutskottets beredning.

20 §.

Utbildningsutskottet skall bereda frågor om högre utbildning och forskning, skolväsendet, lärarutbildning och vuxenutbildning.

22 §.

Jordbruksutskottet skall bereda frågor om jordbruk, skogsbruk, trädgårdsnäring, jakt, fiske och vattenrätt. Det

skall även bereda frågor om naturvård samt frågor om miljövård i övrigt som inte tillhör annat utskotts beredning.

47 §.

När enkel fråga besvaras, får endast den ledamot som framställt frågan och det statsråd som lämnar svaret ta del i överläggningen.

Anförande i samband med att enkel fråga besvaras får inte överskrida tre minuter. Ledamot som framställt fråga får ordet högst två gånger vid besvarandet.

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte godkänna vad utskottet anfört om innehållet i en riksdagsstadga för enkammarriksdagen och förklara följande i ämnet väckta motioner besvarade därmed:

- 1) I: 1301;
- 2) I: 1302 och II: 1514;
- 3) I: 1303 och II: 1515;
- 4) I: 1309;
- 5) II: 1523;
- 6) I: 1307 och II: 1524;
- 7) II: 1525;
- 8) I: 1308 och II: 1526;
- 9) II: 1527;
- 10) II: 1528;
- 11) II: 1529; samt
- 12) II: 1530.

I sitt yttrande anförde utskottet bl. a. följande.

Motionerna 2) avser att även högre utbildning och forskning skall föras till det skolutskott som upptagits i kansliutkastet. Som en följd härav föreslås att de båda utskotten på förevarande område skall benämnas kulturutskottet och utbildningsutskottet. Ett sådant alternativ har övervägts av grundlagberedningen och påpekats som möjligt. Huvudskälet för den lösning beredningen förordat i första hand är att det leder till en jämnare arbetsbelastning. Enligt utskottets mening talar starka sakliga skäl för att samordna utbildningsfrågorna i ett utskott. Efter noggrant övervägande

har utskottet funnit dessa skäl väga tyngre än önskan att få en såvitt möjligt jämn arbetsfördelning. Ojämnheter förekommer för övrigt även på andra håll inom utskottsorganisationen utan att det föranlett invändningar. Utskottet föreslår också att idrott och friluftsvksamhet förs till kulturutskottet, inte till miljövärd- och jordbruksutskottet som i utkastet, och att de studiesociala frågorna skall beredas av socialförsäkringsutskottet, en avvikelse i kansliutkastet från grundlagberedningens förslag som inte mött gensaga i någon av motionerna. Härigenom blir skillnaden i arbetsbörda mellan kultur- och utbildningsutskotten något mindre än enligt både motionernas och grundlagberedningens alternativ.

Två andra frågor om utskottens benämningar har tagits upp i motioner. Sålunda föreslås i motionerna 8) att kansliutkastets civillagsutskott kallas lagutskottet. Utskottet har anslutit sig till detta förslag. I motionerna 3), 6) och 8) hemställs vidare att utkastets miljövärd- och jordbruksutskott kallas jordbruks- och miljövärdutskottet. Utskottet har stannat för att man bör undvika dubbelnamn. I valet mellan jordbruksutskott och miljövärdutskott har utskottet funnit sig böra förorda det förra alternativet, vilket ansluter till namnet jordbruksdepartementet.

Jordbruksutskottets uppgifter har getts en annan beskrivning utan att någon ändring i sak avsetts. Uppräkningen av näringsfrågorna har förkortats och miljövärdfrågorna har angetts i en särskild punkt. Härmed avses att markera miljövärdfrågornas betydelse då ordet miljövärd stryks ur utskottets benämning.

Motionen 1) åsyftar även att tre gemälen skall kunna medges och att tre anföranden skall vara tillåtna i frågedebatter. Enligt utkastet skall mer än två inlägg inte få göras i någotdera fal-

Riksdagsstadga för enkammarriksdagen

let. Med hänsyn främst till att plenitiden kan komma att bli hårt ansträngd i enkammarriksdagen har utskottet funnit sig inte kunna biträda motionärens yrkanden. Däremot kan utskottet ansluta sig till den uppfattning som framförts i motionen 12), att frågedebatter bör begränsas till frågeställaren och det svarande statsrådet. Utskottet har därför strukit den hittills gällande regeln att kammaren kan medge annan ledamot att få ordet.

Utskottet föreslår inte någon ändring av de grundläggande reglerna om valmetod vid val inom riksdagen. Överläggningar därom har ägt rum mellan partigrupperna men har inte lett till resultat. I detta läge har utskottet inte ansett sig kunna ta upp frågorna. Utskottet avstyrker sålunda motionen 7).

Avgivna reservationer och reservanternas förslag till ändringar i utskottets författningstexter redovisades i utlåtandet enligt följande.

Reservationer

1) i fråga om *utskottsorganisationen på utbildningsområdet* av herrar *Richardson* (fp), *Hernelius* (m), *Schött* (m), *Hans Petersson* (fp), *Nelander* (fp), *Björkman* (m) och *Strömberg* (fp) vilka — med hänvisning till punkten 1 i bilaga 3, redovisad nedan — uttalat, att det stycke i utskottets motivering som började med orden »Motionerna 2) avser» och slutade med orden »grundlagberedningens alternativ» bort ha följande lydelse:

»Motionerna 2) — — — jämnare arbetsfördelning. Denna synpunkt måste tillmätas stor betydelse. Ojämnheter förekommer visserligen på andra håll inom utskottsorganisationen, men inrättandet av ett kultur- och ett utbildningsutskott enligt motionärernas förslag skulle enligt utskottets mening medföra en alltför stark snedbelastning. Härtill kommer att ett kulturutskott som inte handlägger frågor om högre utbildning

Riksdagsstadga för enkammarriksdagen

och forskning skulle innefatta en sakligt onaturlig uppgiftsfördelning. Utskottet avstyrker sålunda förslaget i motionerna 2). I stället vill utskottet föreslå att idrott och friluftsvksamhet hänförs till universitets- och kulturutskottet och inte som i kansliutkastet till miljövårds- och jordbruksutskottet.»;

2) i fråga om *jordbruksutskottets benämning* av herrar *Richardson* (fp), *Hans Petersson* (fp), *Axel Georg Petersson* (cp), *Nelander* (fp), *Boo* (cp) och *Strömberg* (fp) vilka — med hänvisning till punkten 2 i bilaga 3 — uttalat

d e l s att det stycke i utskottets motivering som började med orden »Två andra frågor» och slutade med orden »namnet jordbruksdepartementet» bort ha följande lydelse:

»Två andra frågor — — — jordbruks- och miljövårdsutskottet. Vid sitt övervägande av dessa alternativ har utskottet stannat för att inte förorda någon ändring i förhållande till kansliutkastet.»;

d e l s att det stycke i utskottets motivering som började med orden »Jordbruksutskottets uppgifter» och slutade med orden »utskottets benämning» bort ha följande lydelse:

»Miljövårds- och jordbruksutskottets uppgifter har getts en annan beskrivning utan att någon ändring i sak avsetts. Det har synts önskvärt att särskilt miljö- och näringsfrågorna i två punkter och att åstadkomma en bättre balans mellan dessa båda led i 22 §.»;

3) i fråga om *antalet inlägg i frågedebatter* av herrar *Richardson*, *Hans Petersson*, *Nelander* och *Strömberg* (alla fp) vilka — med hänvisning till punkten 3 i bilaga 3 — uttalat, att det stycke i utskottets motivering som började med orden »Motionen 1) åsyftar även» och slutade med orden »att få ordet» bort ha följande lydelse:

»Motionen 1) åsyftar även — — — inte kunna biträda motionärens yrkande i vad avser genmälesrätten i vanliga

debatter. Däremot ansluter sig utskottet till motionärens förslag beträffande frågedebatter. En inskränkning av antalet anföranden till två skulle medföra en försämring av möjligheterna att nå syftet med en framställd fråga. Utskottet ansluter sig emellertid också till den uppfattning — — — att få ordet.»

Reservanternas förslag till ändringar i utskottets författningstexter (bilaga 3)**1: o)**

Reservationen 1), om *utskottsorganisationen på utbildningsområdet*, utgick från följande ändringar i utskottets förslag:

I 7 § ändras »ett kulturutskott (KrU)» till »ett universitets- och kulturutskott (UkU)» och »ett utbildningsutskott (UbU)» till »ett skolutskott (SkU)» samt förkortningen för skatteutskottet från »SkU» till »StU». I 19 och 20 §§ ändras utskottens benämningar på motsvarande sätt. I 19 § tilläggs »högre utbildning och forskning» före »allmänna kultur- och bildningsändamål» samt stryks »ungdomsverksamhet». I 20 § stryks »högre utbildning och forskning» samt ändras »och vuxenutbildning» till »vuxenutbildning och ungdomsverksamhet»;

2: o)

Reservationen 2), om *jordbruksutskottets benämning*, utgick från följande ändringar i utskottets förslag:

I 7 § ändras »ett jordbruksutskott (JoU)» till ett »miljövårds- och jordbruksutskott (MjU)». Lydelsen av 22 § ändras sålunda:

»Miljövårds- och jordbruksutskottet skall bereda frågor om naturvård samt frågor om miljö- och jordbruk i övrigt som inte tillhör annat utskotts beredning. Det skall även bereda frågor om jordbruk, skogsbruk, trädgårdsnäring, jakt, fiske och vattenrätt.»;

3: o)

Reservationen 3), om *antalet inlägg i frågedebatter*, utgick från följande ändring i utskottets förslag:

I 47 § andra stycket ändras »två gånger» till »tre gånger».

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr BJÖRKMAN (m):

Herr talman! Det förslag till riksdagsstadga som konstitutionsutskottet i dag framlägger för riksdagen har manglats i många instanser: i arbetsgrupp 1 inom grundlagberedningen, inom hela beredningen, i konstitutionsutskottets kansli, inom konstitutionsutskottet och på tjänstemannaplanet inom riksdagen. Därtill kommer 12 motioner om olika ändringar som konstitutionsutskottet har behandlat ingående. Vi som sysslat med stadgan hoppas att den skall motsvara våra intentioner.

Först inregistrerar jag den positiva inställning konstitutionsutskottet visade en motion som fru Kristensson och jag väckt. Vi vann dess tillstyrkande av förslagen att »samlingsalen», som det hette i den gamla arbetsordningen, skulle utbytas mot »plenisalen», att »civillagsutskottet» skulle heta »lagutskottet» och att »jordbruk» skulle stå främst i »jordbruks- och miljöutskottet». Senare klipptes den andra hälften bort och det blev enbart »jordbruksutskottet», men paragrafen om detta utskotts ämnesområde har förtydligats så att även, förutom miljövård, naturvård kommit med i beskrivningen. Vi är tacksamma för den positiva inställningen till vår motion.

Till en början hade vi framgång också med uttrycket »inom lyckta dörrar» i stället för »inom stängda dörrar», vilket vi tyckte lät så ogästvänligt. Men så glada skulle vi uppenbarligen inte få bli. Sedan det hade uttrötts att uttrycket »inom stängda dörrar» numera var vedertaget i flertalet författningar — främst rättegångsbal-

ken — fick vi backa ut, tyvärr. Jag tar det som en prövning.

I stort sett är vi alltså eniga inom konstitutionsutskottet. Vi har skilt oss åt främst när det gäller uppdelningen mellan kulturutskottet och utbildningsutskottet. Från vårt håll menar vi att det skulle bli en snedbelastning i fråga om ärendefördelningen enligt konstitutionsutskottets förslag. Den fördelning som grundlagberedningen föreslog var jämnare; med universiteten och forskningen lagda på kulturutskottet och alla övriga utbildningsfrågor på skolutskottet.

Jag vill ingalunda bestrida att det ligger en viss logik i att all undervisning bereds inom ett och samma utskott, men vi undrar ändå om kulturutskottet med den av majoriteten föreslagna fördelningen verkligen gör skäl för namnet. Fördelningen av ärendena blir mycket ojämn, och den har varit ojämn under de gångna åren. Med den föreslagna utskottsorganisationen skulle vi ha haft en topp med 63 ärenden på utbildningsutskottet år 1967 och en vågdal med 14 ärenden på kulturutskottet år 1969. Gör vi motsvarande fördelning för år 1970 blir den emellertid något jämnare: 30 ärenden på kulturutskottet och 40 på utbildningsutskottet. Om den trenden står sig — därom kan vi självfallet inte veta någonting bestämt i dag — skulle vi undgå den snedbelastning som har befarats. Vi reserverar tycker likväl att den föreslagna uppgiftsfördelningen sakligt sett inte är helt naturlig. Därför, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen 1 av herr Richardson m. fl. i denna del.

Ytterligare ett ämne som jag många gånger har tagit upp i kammaren vill jag beröra, nämligen debattrestriktionerna. Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på några fakta som ledamöterna kanske har förbisett.

Redan när en arbetsgrupp under talman Thappers ledning våren 1964

Riksdagsstadga för enkammarriksdagen

arbetade med arbetsformerna i en enkammarriksdag ventilerade vi ingående detta ämne. Det har sedan återkommit många gånger. Vi var i arbetsgruppen 1964 medvetna om att det skulle bli problem inom en riksdag med 350 ledamöter. Redan enligt den partiella författningsreformen fick emellertid talmannen möjlighet att, med riksdagens godkännande, begränsa tiden för anföranden i viss fråga. I förslaget till riksdagsstadga har antalet genmälen i debatter och inlägg i frågedebatter nu begränsats till två. Dessutom har konstitutionsutskottet — med bifall till en motion av herr Tobé och fröken Ljungberg i denna kammare — strukit den hittills gällande regeln att kammaren kan medge annan ledamot att få ordet i frågedebatter. Deltagandet i sådana debatter blir alltså hädanefter begränsat till frågaren och vederbörande statsråd, och den möjlighet som för närvarande finns — och som flera gånger har begagnats — att utvidga debatten till allt fler kommer att slopas. Vi har alltså redan beträtt debattbegränsningarnas väg.

Men grundlagberedningen har inte därmed lämnat frågan åt dess öde — tvärtom avvaktar vi vilka erfarenheter enkammarriksdagen kan ge. En promemoria har i dagarna sänts ut till riksdagsgrupperna för övervägande, och naturligtvis ser vi helst att frivilliga överenskommelser träffas mellan partierna. I annat fall får grundlagberedningen överväga ytterligare åtgärder i någon form.

Det är emellertid inte mycket att vinna på att förkorta anförandena med så eller så många minuter — det visar de gjorda undersökningarna under de senaste åren. Det är främst antalet anföranden som förlänger debatterna, alltså att många talare går upp i samma ämne — för reservanternas eller för utskottet — och säger i stort sett samma saker, men naturligtvis med olika ordval.

Det förslag till riksdagsstadga som nu ligger på riksdagens bord och som vi skall fatta beslut om — det har redan antagits av första kammaren — bygger på de vilande grundlagsändringar om vilka det i januari nyvalda konstitutionsutskottet på 27 ledamöter skall framlägga ett memorial. Därefter framlägger konstitutionsutskottet förslaget till riksdagsstadga.

Jag vill understryka vad konstitutionsutskottet säger härom i slutet av sitt utlåtande: »Det har förutsatts att det förslag som nu utarbetats skall ligga till grund för det initiativ som tas i januari 1971. Vad riksdagen skall ta ställning till nu, under tvåkammarriksdagens sista session, är alltså formellt inte utskottets förslag till riksdagsstadga utan endast de i ärendet väckta motionerna och vad utskottet anfört för egen del. Själva författningen skall bli föremål för beslut först nästa år.» Det beslutet skall alltså fattas i januari.

Förslaget till riksdagsstadga gör självfallet inte anspråk på att vara en i alla avseenden fulländad produkt. Vi kan väl säga att vi alla som arbetat med det har gjort vårt bästa för att åstadkomma en väl fungerande arbetsordning med bl. a. den nya utskottsorganisationen för enkammarriksdagen.

Denna stadga skall inte betraktas så att den för evärdelig tid skulle undgå justeringar och korrigeringar. I grundlagberedningen ägnar vi allttjämt stor uppmärksamhet åt frågan om riksdagens arbetsformer; däri ingår naturligtvis också att vi håller ett öga på riksdagsstadgan och debattformerna i enkammarriksdagen. Man kan säga att stadgan nu ligger på slipen och skall sjösättas i januari. Förhoppningen hos oss som arbetat med detta är att den skall kunna hålla sig flytande och fylla sin uppgift.

Denna dag och morgondagen är historiska. Vi upplever i dag den sista debattdagen under tvåkammersyste-

met. En epok slutar och en ny börjar, och riksdagsstadgan är en liten detalj i denna nya epok.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att uppskjuta den fortsatta behandlingen av förevarande utlåtande samt behandlingen av övriga på före-

dragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes här- efter kl. 17.01.

In fidem
Sune K. Johansson

Tisdagen den 15 december

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1

Riksdagsstadga för enkammarriksdagen (forts.)

Herr talmannen meddelade, att överläggningen rörande konstitutionsutskottets utlåtande nr 48, angående riksdagsstadga för enkammarriksdagen, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr NELANDER (fp), som yttrade:

Herr talman! Det utlåtande från konstitutionsutskottet som bär nr 48 behandlar riksdagsstadgan för den nya enkammarriksdagen.

Jag är för min del glad över att utskottet stannade för namnet riksdagsstadga i stället för alternativet riksdagens arbetsordning, vilket lätt kunde hopblandas med riksdagsordningen.

Observeras bör vad utskottet har skrivit i sitt utlåtande på s. 8, att det är den nya enkammarriksdagen som skall antaga stadgan. Detta kan ske först efter det att de vilande grundlagsändringarna blivit antagna. Vad tvåkammarriksdagen skall besluta om vid slutet av sin

sista session är formellt inte förslaget till ordalydelse i den nya stadgan, utan de motioner som väckts i anslutning till det till talmännen för vidare befordran till kamrarna överlämnade kansliutkastet. Beslutet om det nu av konstitutionsutskottet beredda förslaget skall alltså fattas definitivt i januari 1971.

I stort sett är utskottet enigt i fråga om den nya riksdagsstadgan. Skiljaktigheterna framgår av bilaga 3 till utlåtandet på s. 46, där tre reservationer avgivits.

Den första reservationen rör det tionde och det elfte av de sammanlagt 16 utskotten, där utskottsmajoriteten följt motionen 2 av herrar Alemyr och Mattsson, medan vi reserveranter anslutit oss till grundlagberedningens och kansliutkastets förslag om ett universitets- och kulturutskott och ett skolutskott. Utskottsmajoriteten har således i enlighet med motionen föreslagit ett kulturutskott och ett utbildningsutskott.

Enligt vår mening kan det knappast vara försvarligt att sätta i gång en utskottsuppdelning med en sådan snedbelastning av arbetet som måste bli en följd av 19 och 20 §§ i utskottsförslaget. Erfarenheterna från statsutskottets nuvarande andra avdelning borde kunna utgöra avskräckande bevis i denna

Riksdagsstadga för enkammarriksdagen

fråga. Den undersökning som grundlagberedningen gjort beträffande ärendefördelningen 1967, 1968 och 1969 visar sammanlagt under de tre åren för universitets- och kulturutskottet 118 utlåtanden och för skolutskottet 96 utlåtanden. Ett kulturutskott och ett utbildningsutskott enligt motionen och utskottets förslag skulle efter samma statistik avgivit 60 respektive 154 utlåtanden under de tre åren.

Det bör observeras att vid dessa beräkningar ärenden om idrotts- och friluftsverksamhet ligger hos kulturutskottet och inte hos jordbruks- och miljövårdsutskottet, såsom förutsatts t. ex i kansliutkastet. Vidare har de studiesociala frågorna förutsatts flyttade till socialförsäkringsutskottet.

Ojämnheter förekommer väl också på andra håll, men inte alls i denna omfattning. Ett kulturutskott som inte får behandla frågor om högre utbildning och forskning måste grunda sig på en onaturlig uppgiftsfördelning. Vi avstyrker därför motionen 2 och följer grundlagberedningen och kansliutkastet. Vi menar att ärenden om idrotts- och friluftsverksamhet hör hemma hos universitets- och kulturutskottet.

I reservationen 2 om jordbruksutskottets benämning har vi föreslagit namnet miljövårds- och jordbruksutskottet och följande lydelse av 22 §: »Miljövårds- och jordbruksutskottet skall bereda frågor om naturvård samt frågor om miljövård i övrigt som inte tillhör annat utskotts beredning. Det skall bereda frågor om jordbruk, skogsbruk, trädgårdsnäring, jakt, fiske och vattenrätt.»

Alla är medvetna om att miljövården numera har fått en mycket framskjuten ställning. Detta bör enligt vår mening markeras såväl i skrivningen om frågeomfattningen som i namnet på vederbörande utskott. Konstitutionsutskottets majoritet erkänner det förra men vill inte vara med om det senare.

Slutligen har vi reservationen 3 be-

träffande antalet tillåtna inlägg i frågedebatter. Vi är ense med utskottsmajoriteten om att på enkla frågor skall ges korta, koncisa svar. Debatten bör förbehållas frågeställaren och statsrådet. I den nya enkammararen blir det säkert nödvändigt med rationalisering för tids inbesparande. Vi förmenar emellertid att en inskränkning av antalet repliker till två skulle innebära en försämring av riksdagsledamots möjlighet att uppnå syftemålet med sin fråga. För närvarande medges i första kammararen tre repliker.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 2 och 3 och biträder i övrigt utskottets förslag.

Därefter anförde:

Herr BOO (cp):

Herr talman! Innevarande riksdag kan inte antaga arbetsordning för den nya enkammarriksdagen. Av tidsmässiga skäl är det emellertid nödvändigt att 1971 års riksdag snabbt kan antaga en arbetsstadga. Föreliggande förslag till riksdagsstadga får därför betraktas som en informell present till den nya riksdagen att besluta om i befintligt skick eller förändra.

Tveksamhet kan därför råda, huruvida det finns anledning att anmäla avvikande mening i fråga om detaljer. För min del skall jag endast ta upp en sak, som innefattas i 7 § i stadgan och berörs i reservationen 2.

I kansliutkastet föreslås att utskottet nr 13 skulle benämnas miljövårds- och jordbruksutskottet. I motioner har föreslagits en ändring av namnet till jordbruks- och miljövårdsutskottet. Utskottet har stannat för endast jordbruksutskottet. Skälen härför har angivits vara att man vill undvika dubbelbenämning samt att namnet ansluter till departementsnamnet.

Dessa skäl verkar ingalunda övertygande. Vid författningsfrågans lösning har större frågor klarats utan svårigh-

ter. Ingen torde kunna förneka att miljöfrågorna är framtidens stora och oerhört betydelsefulla frågor. Hur vi skall lösa dessa problem blir avgörande även för mycket annat.

Självfallet ingår miljövärdsmoment i mycket av samhällsarbetet. Flera utskott har att behandla frågor med betydelsefulla miljövärdinslag. Men det måste vara viktigt att i tituleringen av ett utskott poängtera var det samlade ansvaret/sammankopplingen ligger. Därtill kommer att naturvårdsdelen i miljövärderna är direkt kopplad till den framtida jordbrukspolitiken. Detta upplever inte minst de människor som bor i områden där den öppna åkerjorden nästan helt skall försvinna enligt nu tillämpad jordbrukspolitisk målsättning. Som exempel kan jag peka på Siljansbygden i mitt eget hemlän.

Med dessa korta motiveringar ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen 2.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Till de förändringar i kansliutkastet till riksdagsstadga som gjorts under behandlingen i konstitutionsutskottet har vi inga erinringar utan kan för vår del tillstyrka desamma.

Jag skall begränsa mitt inlägg till att tala för den motion som väckts av den kommunistiska gruppen och som gäller frågan om partigruppernas representation i utskotten.

Vi har framfört den meningen, att man skall se praktiskt på denna fråga. Utskotten skall vara beredningsorgan. Detta formuleras också i stadgan, där det talas om att t. ex. utrikesutskottet skall behandla frågor om rikets förhållande till och överenskommelse med främmande stater och mellanfolkliga organisationer osv. I grundlagberedningens betänkande om ny utskottsorganisation understryks att ärendena skall vara grundligt förberedda, innan de läggs fram för avgörande. Denna be-

Riksdagsstadga för enkammarriksdagen

redning skall ombesörjas av utskotten.

Till en grundlig beredning hör utan tvivel att man studerar de olika politiska meningsriktningarnas synpunkter på frågorna. Det är då värdefullt att samtliga i riksdagen representerade partier deltar i utskottsarbetet och under detta kan argumentera för sina ståndpunkter. Det har å andra sidan stort värde för partigrupperna att ha deltagit i utskottsarbetet, när riksdagen skall ta slutgiltigt ställning till förslagen. I utskotten redovisas ofta material som riksdagens ledamöter inte har så lätt att på annat sätt få del av.

Vi menar alltså att man skall lägga praktiska arbetssynpunkter på denna fråga och lösa den på denna grundval. Enligt den valordning som tills vidare gäller för val till riksdagen har varje partigrupp en storlek som är ungefär jämnt delbar med utskottens antal. Det går alltså att lösa frågan om deltagandet i utskottens arbete.

När det gäller andra parlament anlägger man tydligen ofta den synpunkten, som vi också tycker är riktig, att det är till fördel för parlamentets arbete att så många som möjligt av ledamöterna och självklart representanter för samtliga partigrupper kan medverka i beredningsarbetet i utskotten. I det norska stortinget deltar alla ledamöter i de fasta utskotten. I Finland och i Danmark möjliggörs genom valförbund att även mycket små partigrupper blir representerade i utskott.

Här i Sverige är det däremot vanligt att diskussionen om representation i utskotten förs utifrån frågeställningen vad de olika partierna ur något slags proportionalitet skall ha rätt till. Det är givet att frågan om fördelningen på partierna av platserna i utskotten måste lösas utifrån vissa normer. Men i botten bör man enligt vår mening lägga principen att alla partigrupper bör beredas minst en ordinarie plats och en suppleantplats i varje utskott. Med parti-grupp avser vi givetvis en grupp som

Riksdagsstadga för enkammarriksdagen

omfattar minst 14 ledamöter.

Det är ju också så, att proportionella val till utskotten kan anordnas enligt flera olika beräkningssätt. Enligt vissa av dessa beräkningssätt har den kommunistiska gruppen med 17 platser helt klart en plats i varje utskott, enligt en annan metod har den det inte, om utskotten väljs var för sig. Jag tror det är väldigt olyckligt, om det intrycket skapas att frågan om utskottsrepresentation för ett visst parti är beroende av den valmetod som tillämpas.

Konstitutionsutskottet har enligt vad som sägs i dess utlåtande inte ansett sig kunna ta upp dessa frågor till behandling. Utskottet motiverar detta med att överläggningar om utskottsvalen ägt rum mellan partigrupperna men inte lett till resultat. Motiveringen är, tycker jag, något förbryllande. Utskottet har ju självt medverkat till att ett kansliutkast till riksdagsstadga lagts fram inför riksdagen. Där finns bestämmelser om utskottsvalen. Jag förmodar att konstitutionsutskottet ställer sig bakom förslaget till dessa bestämmelser, i varje fall är ingenting annat utsagt. Men då finner jag det egendomligt, att man inte kan ta upp till behandling förslag, som kräver en förändring av dessa bestämmelser. Förutsätter man att det konstitutionsutskott som väljs vid riksdagens början i januari skall inta samma hållning, eller kan vi räkna med att där få en sakbehandling av de ställda förslagen?

Formuleringen i konstitutionsutskottets utlåtande är för övrigt inte korrekt. Riktigare skulle ha varit att skriva att »överläggningar ägt rum mellan *vissa* partigrupper, men utan resultat». Jag vill bestämt vända mig mot det sätt på vilket frågan om utskottens sammansättning i den nya enkammarriksdagen förberetts, där fyra av riksdagens partier fört överläggningar med utelutande av det femte. Utskottens sammansättning är en fråga som angår alla ledamöter av riksdagen och inte bara dem

som har en viss partifärg. Jag vill också brännmärka det taktikspel som förekommit och där partitaktiska överväganden överskuggat en saklig behandling av frågan.

Herr talman! I anslutning till motionen II: 1525 och däri framställt yrkande i fråga om representation för alla partigrupper i utskotten och valberedningen yrkar jag att det stycke på s. 7 i utskottets motivering, som börjar med orden »Utskottet föreslår» och slutar med orden »sålunda motionen 7», skall få följande lydelse: »Utskottet föreslår den ändringen av de grundläggande reglerna om valmetod vid val inom riksdagen, att varje partigrupp bör beredas minst en ordinarie plats och en suppleantplats i varje utskott. Detta bör även gälla den valberedning som skall utses av riksdagen. Utskottet tillstyrker sålunda motionen 7.»

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Meningsskiljaktigheterna inom konstitutionsutskottet har ju varit ganska små, men på några punkter har dock meningarna varit delade. Först och främst gäller det utskottens benämningar.

Jämfört med det utkast som överlämnats till talmanskonferensen har konstitutionsutskottet föreslagit vissa ändringar. Civillagsutskottet föreslås bli kallat endast lagutskottet. Två utskott hade i utkastet begåvats med dubbelnamn — universitets- och kulturutskottet samt miljövårds- och jordbruksutskottet. Dubbelnamn förekommer ju inte för närvarande, och konstitutionsutskottet har ansett att det skulle vara rätt opraktiskt med sådana. Att ideligen upprepa dessa beteckningar på föredragningslistor och i andra sammanhang skulle bli omständligt, och även för talmannen skulle det vara onödigt betungande att vid ärendenas påropande behöva använda dessa långa utskottsnamn. Praktiska skäl talar alltså för utskottets förslag beträffande utskottens

benämningar.

Viktigare än namnen är dock ärendefördelningen, och härvidlag föreslår utskottet ett par ändringar. Det har gällt att å ena sidan sammanhålla ett ärendeområde inom ett och samma utskott, å andra sidan att åstadkomma en så jämn ärendefördelning som möjligt mellan utskotten. Att helt tillgodose båda dessa önskemål är inte möjligt. Utskottet har funnit att skälen för ett sammanförande av utbildningsfrågorna till ett utskott är så starka att man bör välja den ordningen, även om ärendefördelningen då blir något ojämnare. Ger erfarenheten senare vid handen att man behöver ompröva fördelningen av ärendena får detta naturligtvis ske.

Jordbruksutskottet torde bli ett ganska arbetstyngt utskott, och därför föreslår konstitutionsutskottet att frågor angående idrotts- och friluftsvksamhet skall flyttas över till kulturutskottet.

Ytterligare en punkt, där meningarna gått isär, är de enkla frågorna. Ett kort svar på en enkel fråga och en kort kommentar till svaret stämmer väl bäst med syftet med frågeinstitutet. Två treminutersanföranden är en rätt väl tillmått tid. Flertalet frågande utnyttjar bara ett anförande, och detta är dessutom i många fall kortare än tre minuter. Det finns alltså inga skäl att vidga möjligheterna till anföranden i samband med enkla frågor.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Persson* i Heden och *Hansson* i Skegrie (båda cp).

Herr **AHLMARK** (fp):

Herr talman! Först några ord om namnet på det utskott som skall handlägga bl. a. miljöfrågorna. Miljöproblemen har ju vuxit fram som ett av de stora områdena i svensk politik. Att

Riksdagsstadga för enkammarriksdagen

miljövården kom med i utskottsnamnet enligt kansliutkastet till riksdagsstadga är bara naturligt. Men att den sedan ströks av konstitutionsutskottets majoritet finner jag märkligt.

Därefter går jag över till reservationen 3 och dess bakgrund.

Statsråden har sedan gammalt många privilegier i debatter med riksdagens övriga ledamöter och med oppositionen. De kan gå in i debatten när som helst. De kan bryta vilken talarlista som helst. De kan hålla hur långa anföranden som helst i debatter då deras motparter bara får korta genmälen. De kan genom debattordningen i regel se till att de får sista ordet i replikskiften.

En del statsråd respekterar det förhållandet att en riksdagsledamot inte kan svara omedelbart sedan han eller hon utnyttjat sina två repliker. Andra statsråd däremot tycks mera medvetet gömma de mest polemiska argumenten till efter den sista repliken, då de får stå oemotsagda. De enda möjligheterna för en enskild riksdagsman är då att meddela att han inte äger någon replikrätt — eller att sätta upp sig på talarlistan än en gång och kanske få replik först några timmar senare, när intresset för saken är begränsat.

En av motiveringarna för dessa privilegier för statsråden har varit att de i motsats till övriga ledamöter av riksdagen, har haft *två* kamrar att bevaka. De har varit tvungna att springa mellan kamrarna och har därför inte hunnit att avvakta sin tur på talarlistan. Men nu när vi får en enda kammare bortfaller det argumentet. Statsråden får liksom vi andra bara *en* kammare att diskutera i.

Vad gör då riksdagens konstitutionsutskott? Jo, utskottet låter först och främst de gamla privilegierna för statsråden stå kvar. Ingen som helst begränsning har gjorts av statsråds möjligheter att gå in i debatter med anföranden när som helst, medan riksdagsmän i övrigt bara har genmälesrätt.

Riksdagsstaða för enkammarriksdagen

Från vårt håll har vi för avsikt att i enkammarriksdagen ta upp detta problem. Och det borde ligga i hela riksdagens intresse att den frågan längre fram blir ordentligt genomlyst.

Men konstitutionsutskottet gör ännu en sak. Utskottet stärker statsrådets ställning högst avsevärt i diskussionerna vid enkla frågor. Den som ställt en enkel fråga får i fortsättningen bara rätt till två inlägg, en begränsning som inte finns i dag. Efter de två inläggen är det slut för den som frågat. För statsråden råder ingen motsvarande inskränkning. De har rätt till ett obegränsat antal anföranden — vid enkla frågor blir det alltså tre stycken inlägg för att få sista ordet.

Jag tycker det är bra att man gör en bestämd skillnad mellan interpellationsdebatter och debatter i enkla frågor. Det är viktigt att frågedebatternas karaktär av snabba meningsutbyten bibehålls. Det är också viktigt att frågestunderna inte drar ut på tiden genom en serie halvlånga inlägg. Därför hade jag gärna sett att konstitutionsutskottet hade förslagit att första inlägget skall begränsas till två à tre minuter och övriga inlägg till högst en minut, medan man i stället borde ha låtit bli att begränsa antalet inlägg.

Detta är viktigt framför allt därför att den ordning som nu föreslås kommer att öka statsrådets överläge och ytterligare försvaga möjligheterna för oppositionen att föra fram sina argument och frågor. En medlem av regeringen som vill slingra sig undan besked kan göra det i ett par inlägg. Men det blir mycket svårare, om han vet att han kan pressas med ytterligare en eller ett par korta följdfrågor. Åtskilliga informationer har i debatter kring enkla frågor drivits fram med tekniken korta följdfrågor för att få ett rejält besked.

Oavsett om vi tillhör regeringsparti eller opposition borde vi alla inse vilket värde från debattens och kontrollens

synpunkt de enkla frågorna, så utnyttjade, har. Det här är inte alls fråga om ett sätt att förlänga diskussionerna — det gäller tvärtom ett sätt att bättre utnyttja frågeinstitutet för det ursprungliga syftet.

Nu avser konstitutionsutskottet att göra det betydligt enklare för statsråden att glida undan med vaga besked. Statsråden vet i fortsättningen att frågeställaren bara får ordet två gånger — själv får ju regeringen ständigt sista ordet när man så vill. Det är en allvarlig begränsning av oppositionens debattvillkor och det är en förstärkning av regeringens debattprivilegier i en situation, då dessa i stället borde ha begränsats.

Herr talman! Reservationen 3 är inte helt tillfredsställande, men dess förslag går i rätt riktning, och jag ämnar rösta för den. Vi har inom folkpartiet för avsikt att senare återkomma till den här frågan. Det är ytterst angeläget att riksdagen genom sina debattregler verkligen slår vakt om sina möjligheter att leva upp till vad den bl. a. bör vara: en plats där regering och opposition kan mötas i debatter på så lika villkor som det är praktiskt möjligt att skapa.

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Jag vill litet perifert anföra några synpunkter, som anknyter till motioner väckta i anslutning till denna fråga.

På s. 6 i förevarande utskottsutlåtande anför utskottet att det inte kunnat »tillstyrka att särskilda regler om tystnadsplikt införs i riksdagsstadgan». För klarhetens skull vill jag i detta sammanhang notera att det i den återopade motionen II: 1523 i och för sig inte yrkats på en vidgad tystnadsplikt och att inte heller kravet på regler knutits enbart till riksdagsstadgan.

Vad motionärerna önskade var en klar generell regel för att undvika olika praxis i utskotten. Vi har också blivit bönhörda genom utskottets yttrande,

där det heter att riksdagsordning och speciella lagbestämmelser bör innefatta en uttömmande reglering i detta ämne. Det innebär att det, även om ett protokoll inte är offentligt förrän vid en viss tidpunkt, ändock är möjligt att muntligt sprida uppgifterna i detta. Detta är med hänsyn till utskottens praxis något överraskande och avviker även från vad vissa statsrättsexperter har hävdat i olika skrifter. Jag hoppas att resonemanget kommer att utvecklas vidare i något annat sammanhang, så att vi nu inte bara kommer att gå från en ovisshet till en annan.

I frågan om ärendefördelning mellan utskotten har konstitutionsutskottet inte anslutit sig till förslaget i motionen II: 1527 att frågor av regional samhällsplanering skall hänföras till civilutskottet i stället för — vilket utskottet förordar — till inrikesutskottet. Utskottet har visserligen funnit att skäl kan anföras för motionsförslaget, men dessa har tydligen inte ansetts väga tyngre än det återopade sambandet mellan den »regionala samhällsplaneringen» och »regional utveckling».

Frågan är dock om inte ordvalet i detta sammanhang medfört att ordens reella innehåll undanskymts — och det är i och för sig naturligt med den svåra terminologi som det gäller. På den tiden när vi bara talade om lokaliseringspolitik var det kanske enklare. Numera är emellertid den regionala samhällsplaneringen inte bara en planering för direkta lokaliseringpolitiska insatser i de län, där man vill bryta en nedåtgående utveckling, utan den är en uppgift i alla län.

Den — ännu försöksvisa — regionala samhällsplaneringen syftar till att, såsom även anförs i motionen, »skapa och utveckla instrument dels för samordning av beslut inom den statliga verksamheten, dels för samverkan mellan stat och kommun i syfte att regionalt fördela samhällsresurserna så att uppsatta mål kan förverkligas».

Riksdagsstadga för enkammarriksdagen

En regionvis uppbyggd samhällsplanering är sålunda en planering för mycket annat än direkta lokaliseringpolitiska insatser och andra direkta stödmedel. Det är uppenbart att en regional utveckling inte kan baseras bara på sådana åtgärder — det väsentligaste är att de »regionala» åtgärderna samordnas i en planering för de antagna målen. Detta sker inom den regionala planeringen — fast knuten till länsstyrelsen och kommunerna — och med direkta kontakter med den fysiska planeringen, som statsrådet Lundkvist hade anledning påpeka i ett interpellations-svar i går.

Jag har i detta sammanhang inte något yrkande. Eftersom motionen har förankring i både civil- och inrikesutskotten får väl dessa ta ställning när den konkreta frågan kommer upp för utskottsbehandling under det kommande året.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Hela frågan om riksdagsordningen ligger hos grundlagberedningen för ytterligare prövning, och så småningom kommer det ett förslag till ny riksdagsordning. Men man behöver inte vänta på detta för att kunna genomföra en omfördelning av ärendena mellan utskotten; på grund av att denna fördelning har skrivits in endast i riksdagsstadgan finns möjligheter att snabbt åstadkomma en förändring. Skulle det visa sig att den ärendefördelning som nu har föreslagits inte slår väl ut, går det alltså att snabbt ändra detta.

Herr Ahlmark tog upp reservationen 3 och menade att ett bättre alternativ till vad utskottet har föreslagit skulle vara att man kunde ha tre minuter i en första replik och därefter replik på en minut men få ett större antal eminutsreplik, om jag fattade honom rätt. I och för sig har jag ingenting emot eminutsanföranden — jag tror emellertid att det är svårt att hålla sådana. Det

Riksdagsstadga för enkammarriksdagen

blir lätt tvåminutersanföranden och kanske också treminutersanföranden, och så spränger man den ram som man sätter upp och som är nödvändig att ha i den riksdag vi går in i nästa år.

Som herr Björkman nämnde i det första anförandet i denna debatt måste vi nog tänka oss en hel del debattrestriktioner i fortsättningen, och den som då väljer den enkla frågans form får finna sig i en viss begränsning. Vill man ha ytterligare tid till sitt förfo-gande får man välja att interpellera.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än om bifall till utskottets hem-ställan.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Får jag för herr Johans-son i Trollhättan demonstrera ett en-minutersinlägg.

Det är klart att det kan vara fres-tande att gå över en minut om man har mycket att säga. Men om det står i stad-gan att man i anförandena efter det första vid enkla frågor bara får hålla sig till *en* minut är det talmannens upp-gift att se till att det påbudet följs och ledamöternas uppgift att följa det. Jag tror att herr Johansson i Trollhättan har en för låg uppskattning av den svenska riksdagen om han tror att ett sådant stadgande bara skulle brytas.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr TALMANNEN yttrade:

Propositioner ges först beträffande vart och ett av de avsnitt i utskottets yttrande, beträffande vilka under över-läggningen framstälts annat yrkande än om godkännande av den av utskot-tet föreslagna lydelsen. Därefter ställes särskilda propositioner på utskottets yttrande i övrigt och på utskottets hem-ställan.

Utskottets yttrande

Utskottsorganisationen på utbildnings-området

Det stycke som börjar med orden »Motionerna 2) avser» och slutar med

orden »grundlagberedningens alterna-tiv».

Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets yt-trande, dels ock på godkännande av det förslag, som framlagts i reservationen 1; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Björkman begärde emel-lertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposi-tion upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren god-känner konstitutionsutskottets yttrande, såvitt avser utskottsorganisationen på utbildningsområdet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt det förslag, som framlagts i reservatio-nen 1 av herr Richardson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter häref-ter intagit sina platser och voterings-propositionen blivit ännu en gång upp-läst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkänna-gav, att han funne flertalet av kamma-rens ledamöter ha röstat för ja-proposi-tionen. Herr Björkman begärde emel-lertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställ-des. Därvid avgavs 127 ja och 41 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt ut-skottets yttrande.

Jordbruksutskottets benämning

Det stycke som börjar med orden »Två andra frågor» och slutar med or-den »namnet jordbruksdepartementet» samt det stycke som börjar med orden »Jordbruksutskottets uppgifter» och slutar med orden »utskottets benäm-ning».

Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets yttrande, dels ock på godkännande av det förslag som framlagts i reservationen 2; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nelander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner konstitutionsutskottets yttrande, såvitt avser jordbruksutskottets benämning, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt det förslag som framlagts i reservationen 2 av herr Richardson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nelander begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 124 ja och 44 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt utskottets yttrande.

Antalet inlägg i frågedebatter

Det stycke som börjar med orden »Motionen 1) åsyftar även» och slutar med orden »att få ordet».

Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets yttrande, dels ock på godkännande av det förslag, som framlagts i reservationen 3; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande

Riksdagsstadga för enkammarriksdagen

ja besvarad. Herr Nelander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner konstitutionsutskottets yttrande, såvitt avser antalet inlägg i frågedebatter, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt det förslag, som framlagts i reservationen 3 av herr Richardson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nelander begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 142 ja och 27 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt utskottets yttrande.

Representation för alla partigrupper i utskotten och valberedningen

Det stycke som börjar med orden »Utskottet föreslår» och slutar med orden »sålunda motionen 7)».

Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets yttrande, dels ock på godkännande av det av herr Hermansson i anslutning till motionen II:1525 under överläggningen framställda yrkandet, att nämnda stycke bort ha följande lydelse:

»Utskottet föreslår den ändringen av de grundläggande reglerna om valmetod vid val inom riksdagen, att varje partigrupp bör beredas minst en ordi-

Ändring i föräldrabalken, m. m.

narie plats och en suppleantplats i varje utskott. Detta bör även gälla den valberedning som skall utses av riksdagen. Utskottet tillstyrker sålunda motionen 7).»;

och godkände kammaren utskottets yttrande.

Utskottets yttrande i övrigt

Godkändes.

Utskottets hemställan

Bifölls.

§ 2

Föredrogs vart för sig

konstitutionsutskottets betänkande nr 49, med förslag till ändringar i stadgan om ersättning för riksdagsmannaupdragets fullgörande; och

bevillningsutskottets betänkande nr 67, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med anledning av riksskatteverkets inrättande, m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda betänkanden hemställt.

§ 3

Ändring i föräldrabalken, m. m.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 81, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i föräldrabalken m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 23 oktober 1970 dagtecknad proposition, nr 186, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om ändring i föräldrabalken,
- 2) lag om ändring i lagen (1958:640) om ändring i föräldrabalken,

3) lag om ändring i lagen (1958:638) om införande av nya ärvdabalken,

4) lag om ändring i giftermålsbalken,

5) lag om ändring i namnlagen (1963:521),

6) lag om ändring i lagen (1969:618) om fastställande av faderskapet till barn utom äktenskap.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

Propositionen innehåller förslag till ändringar i adoptionslagstiftningen. Ändringarna syftar till att så långt möjligt likställa alla adoptivbarn med andra barn i familjerättsligt hänseende. Sålunda föreslås att reglerna för s. k. stark adoption görs tillämpliga på kvarstående äldre s. k. svaga adoptioner. Vidare slopas nuvarande möjligheter att häva adoption. Samtidigt införs möjlighet att adoptera adoptivbarn. I propositionen föreslås dessutom vidgade möjligheter för den som är mellan 20 och 25 år att antaga adoptivbarn.

Övergången från svag till stark adoption föreslås träda i kraft den 1 juli 1971. I övrigt avses ändringarna träda i kraft den 1 januari 1971.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

dels de likalydande motionerna I:1362 av herrar *Alexanderson* och *Ernulf* samt II:1580 av fru *Frænkel* och herr *Källstad*,

dels de likalydande motionerna I:1363 av fru *Florén-Winther* och fröken *Stenberg* samt II:1581 av herr *Nordstrandh*.

I motionerna I:1362 och II:1580 hemställdes, »*dels* att riksdagen måtte för sin del besluta om en övergångsbestämelse i den föreslagna lagen om ändring i föräldrabalken av innebörd att adoptant genom ett anmälningsförfarande hos domstol under tiden fram till lagens ikraftträdande får möjlighet att bibehålla adoptionen enligt regler-

Ändring i föräldrabalken, m. m.

na om s. k. svag adoption, *dels* att vederbörande utskott utarbetar erforderlig lagtext, *dels* att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer att en såvitt möjligt effektiv information ges såväl om innebörden av övergången från svag till stark adoption som om möjligheten att låta svag adoption bestå».

I motionerna I:1363 och II:1581 hemställdes, »att riksdagen måtte I. besluta att undantag från övergående till stark adoption genom retroaktivt verkande lagstiftning skall kunna beviljas om kontrahenterna så önskade, II. uttala att kontrahenterna i äldre adoptionsförhållanden bör tillfrågas huruvida de önskar övergång till stark adoption».

Utskottet hemställde,

A. att motionerna I:1363 och II:1581, såvitt avsåge yrkandet under II, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

B. att riksdagen måtte — med förklaring att de under punkterna 2 och 3 i propositionen nr 186 framlagda förslagen till lag om ändring i lagen (1958:640) om ändring i föräldrabalken och lag om ändring i lagen (1958:638) om införande av nya ärvdabalken icke kunnat i oförändrat skick antagas — i anledning av motionerna I:1362 och II:1580 samt I:1363 och II:1581, samtliga motioner i denna del, för sin del antaga lagförslagen med de ändringarna att lagarna erhöles följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse.

*Förslag
till
Lag*

*om ändring i lagen (1958:640) om ändring i föräldrabalken
(Kungl. Maj:ts förslag)*

Härigenom förordnas, att punkterna 1—3 i övergångsbestämmelserna till lagen (1958:640) om ändring i föräldrabalken skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1971.

Härigenom förordnas, — — — juni 1971. *Punkt 2 gäller dock fortfarande i fråga om adoptivförhållande där adoptanten eller adoptivbarnet före den 1 juli 1971 hos rätten skriftligen anmält att äldre lag alltjämt skall tillämpas på adoptionen. Anmälan göres hos rätten i den ort där adoptanten respektive adoptivbarnet har sitt hemvist.*

*Förslag
till
Lag*

*om ändring i lagen (1958:638) om införande av nya ärvdabalken
(Kungl. Maj:ts förslag)*

Härigenom förordnas, att 4 § lagen (1958:638) om införande av nya ärvdabalken skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1971. Paragrafen gäller dock fortfarande i fråga om rätt till arv på grund av adoptivförhållande och till underhållsbidrag ur kvarlåtenskap efter den som avlidit dessförinnan.

Härigenom förordnas, — — — avlidit dessförinnan. *Paragrafen gäller även i fall då adoptanten eller adoptivbarnet gjort anmälan om fortsatt tillämpning av äldre lag enligt vad som föreskrives i lagen (1970:000) om ändring i lagen (1958:640) om ändring i föräldrabalken.*

Ändring i föräldrabalken, m. m.

C. att riksdagen måtte antaga de under punkterna 1 samt 4—6 i propositionen upptagna förslagen;

D. att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 1362 och II: 1580, såvitt avsåge informationsfrågan, i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad utskottet anfört härom.

Reservation hade avgivits av herr *Erik Svedberg*, fröken *Mattson*, herr *Hjorth*, fru *Lindström*, fröken *Bergegren* samt herrar *Jönsson* i Malmö, *Hansson* i Piteå och *Jadestig* (samtliga s), vilka ansett att utskottet under B och D bort hemställa,

B. att riksdagen måtte med avslag på motionerna I: 1362 och II: 1580 samt I: 1363 och II: 1581, samtliga motioner i denna del, antaga de under punkterna 2 och 3 i propositionen nr 186 framlagda förslagen till lag om ändring i lagen (1958: 640) om ändring i föräldrabalken och lag om ändring i lagen (1958: 638) om införande av nya ärvdabalken;

D. att motionerna I: 1362 och II: 1580, såvitt avsåge informationsfrågan, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Fröken **BERGEGREN** (s):

Herr talman! I propositionen 186 har föreslagits att de regler som gäller för adoption enligt lagen av år 1958 från den 1 juli nästa år skall gälla även beträffande kvarstående adoptioner som har ägt rum före denna lags ikraftträdande och beträffande vilka man inte har ansökt om tillstånd att tillämpa dess bestämmelser.

Före år 1959 fanns bara ett institut, som vi nu kallar svag adoption. Denna innebar att även om ett barn blev adopterat såsom eget barn medförde detta inte fullständig likhet med adoptanternas egna barn. Sålunda bibehölls en

arvsrätt efter de biologiska föräldrarna och motsvarande arvsrätt för dessa efter barnet. Vidare fick den arvsrätt som adoptivbarnet erhöi efter adoptivföräldrarna vidkännas en viss inskränkning så till vida att bröstärvingars laglott inte fick kränkas. Slutligen kvarstod också s. k. subsidiär underhållsskyldighet för de biologiska föräldrarna för den händelse att adoptivföräldrarna skulle bli oförmögna att sörja för barnets materiella välfärd.

Dessa förhållanden ansågs så otillfredsställande, att man 1958 antog en lag enligt vilken adoptivbarnet knöts fastare till adoptivföräldrarna och deras släkt, fick fullständig arvsrätt i likhet med egna barn och bandet helt och hållet bröts med de biologiska föräldrarna. Men lagen gällde bara de barn som adopterades efter lagens ikraftträdande. För äldre adoption gällde en respittid på fem år för ansökan om att den nya lagens regler skulle tillämpas.

Nu har det visat sig att denna möjlighet att få den nya lagen tillämpad på äldre adoption inte har utnyttjats i den utsträckning som man hade väntat sig. Orsakerna kan vara flera. Man kan helt enkelt ha varit okunnig om att inte den nya lagen automatiskt fick denna verkan — jag har själv vid boutredningar upplevt att människor blivit överraskade av att de fått söka kontakt med ett avlidet barns biologiska föräldrar. Det kan också ha varit så att det omständliga förfarandet, som mycket liknar en ny adoptionsansökan, har avskräckt många.

Nu har således föreslagits att de kvarstående äldre adoptionerna skall underkastas samma regler som gäller för stark adoption. I huvudsak har utskottet varit enigt om att detta var riktigt, men i ett par motioner har framförts krav på en uppmjukning. I motionsparet I: 1362 och II: 1580 har sålunda föreslagits att det skall finnas en möjlighet att innan den föreslagna lagändringen träder i kraft anmäla önskemål om att de gamla

Ändring i föräldrabalken, m. m.

reglerna för svag adoption skall fortsätta att gälla. I ett annat motionspar, I: 1363 och II: 1581, har yrkats att man genomgående skall ha rätt att bestämma huruvida man önskar en övergång till stark adoption.

Huvudmotivet för förslaget i propositionen torde vara att man vill poängtera att adoptionen skall ha till följd att adoptivbarnet får en starkare anknytning till adoptivföräldrarna och deras släkt och att det skall ha anknytning till bara en släkt. Det är enligt reservanternas uppfattning konsekvent att man nu försöker genomföra lika regler för alla adoptivbarn, och reservanterna har därför ansett sig böra utan reservation följa vad som föreslagits i propositionen. Vi anser för vår del att det knappast finns något motiv för att lämna en rätt — såsom föreslagits av utskottsmajoriteten — till adoptanter och adoptivbarn att själva avgöra huruvida de vill behålla den arvsrättsliga anknytningen till barnets biologiska föräldrar.

Även om det skulle vara så — vilket ofta är fallet — att ett barn som adopteras av flera skäl har intresse av att få behålla kontakten med sin ursprungliga släkt och denna släkt i sin tur har samma intresse, finns möjlighet att i sådana fall tillgodose barnet arvsrättsligt genom upprättande av testamente.

Vi tycker inte att det verkar särskilt tilltalande att det skall överlåtas åt adoptivbarnet att rent spekulativt avgöra vad som är ekonomiskt mest fördelaktigt, att ta arv efter de biologiska föräldrarna eller efter adoptivföräldrarna.

Detta är orsaken till att vi inte kunnat följa utskottsmajoritetens linje utan yrkar på att propositionen skall antagas utan ändring, och jag ber således att få yrka bifall till den reservation som är fogad till första lagutskottets utlåtande nr 81.

Beträffande de övriga ändringar som har föreslagits i propositionen föreligger inte någon som helst oenighet inom

utskottet, och jag saknar därför anledning att närmare gå in på de detaljerna.

Fru JONÄNG (cp):

Herr talman! På den gamla tvåkammarriksdagens sista verkliga arbetsdag påminns vi om något som vi visste förut, nämligen att tvåkammarriksdagen har tjänat ut. Första kammaren har nämligen bifallit utskottets hemställan i första lagutskottets utlåtande nr 81. För att kamrarna inte skall stanna vid skilljaktiga beslut skulle vi i denna kammare också bifalla utskottets hemställan. Förutom denna formella motivering, som en del kanske tycker är litet lättviktig, finns det sakskalet att åberopa. De har framförts i utskottsutlåtandet. Jag ber att få hänvisa till det och yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! Vi har som bekant bestämmelser som gäller för s. k. stark adoption. Därmed menas att adoptivbarnet i rättsligt hänseende helt införlivas med adoptantens släkt samtidigt som de rättsliga banden mellan barnet och dess egen släkt skärs av. Detta är en ordning som beslöts 1959. Vi har vidare bestämmelser för svag adoption, som innebär att arvsrätten mellan adoptivbarnet och dess biologiska släktingar i princip finns kvar. Fröken Berggren har talat för det förslag som framlagts i förevarande proposition och som syftar till att så långt möjligt likställa alla adoptivbarn med andra barn i familjerättsligt hänseende. Man föreslår t. ex. att reglerna för stark adoption görs tillämpliga på kvarstående svaga adoptioner.

Utskottet har i detta sammanhang haft att behandla ett motionspar som väckts av herrar Alexanderson och Ernulf i första kammaren och fru Frænkel och mig i denna kammare. Vi motionärer anser att reglerna om svag adoption också i fortsättningen skall få gälla om detta är ett önskemål i det

Ändring i föräldrabalken, m. m.

enskilda fallet. Vi har därför yrkat på att riksdagen skulle besluta om sådana övergångsbestämmelser till den nya lagstiftningen, att adoptant genom ett anmälningsförfarande hos domstol under tiden fram till lagstiftningens ikraftträdande får möjlighet att bibehålla adoptionen enligt reglerna om svag adoption. Dessutom yrkar vi att riksdagen skall hemställa att såvitt möjligt effektiv information ges om innebörden av övergången från svag till stark adoption och möjligheterna att låta svag adoption bestå.

I utskottsutlåtandet framhålles att det finns adoptionsfall där omständigheterna är sådana att det framstår som starkt motiverat att reglerna för den svaga adoptionen får gälla också i fortsättningen. En icke ovanlig situation är den, att en person adopterat sin makes barn i tidigare äktenskap utan att barnet därför avbrutit sin förbindelse med den andre av sina biologiska föräldrar. I ett sådant fall kan det mycket väl vara bäst överensstämmande med både adoptantens och de biologiska föräldrarnas önskemål — och också med adoptivbarnets bästa — att den svaga adoptionen består. Jag vill alltså stödja vad lottmajoriteten anför, dvs. att lagstiftningen bör ge möjlighet till undantag från den generella regeln om övergång till stark adoption.

Jag skall inte vidare utveckla vad som anförts i utskottsutlåtandet. Jag vill emellertid knyta an något till vad fröken Bergegren särskilt tog upp, nämligen de testamentariska förhållandena. Jag tycker att det är rimligt att de adoptanter eller adoptivbarn, som önskar att de regler vilka gällde då adoptionen kom till stånd fortfarande skall gälla, får en frist att meddela detta till vederbörande domstol och att en sådan önskan då får gällande kraft.

Fröken Bergegren sade att man kan ordna denna sak genom testamentariska förordnanden. Men såvitt jag kan förstå är någonting sådant inte alltid ge-

nomförbart. Det är inte heller säkert att den som skulle skriva testamente är samma person som den som skulle kunna avge en viljeförklaring om att de äldre reglerna skall gälla. Det är säkerligen också svårare att få igenom åtgärder i form av testamentariska förordnanden än en viljeförklaring som riktar in sig direkt på adoptionens verkningar.

Jag vill, herr talman, därför yrka bifall till utskottets hemställan på denna punkt.

Fröken BERGEGREN (s):

Herr talman! Jag har full förståelse för att anförvanterna till ett bortadopterat barn kan känna behov av att tillgodose barnet arvsrättsligt, men det finns möjligheter att genom testamenten sköta om den saken. Det är enligt min mening betydligt mindre angeläget för ett bortadopterat barn att få frihet att välja det som är ekonomiskt mest fördelaktigt — arv efter sina biologiska föräldrar eller efter sina adoptivföräldrar. Det lämnar utrymme åt rena spekulationer som jag finner mycket litet sympatiska.

En annan invändning som vi har nämnt i reservationen är att om man skall ge adoptivbarnen en sådan här rätt, förutsätter det att dessa barn skall ha nått sådan ålder att de själva kan ha en mening härom. Det betyder att denna lag inte skulle kunna träda i kraft redan nästan år utan att man finge vänta åtminstone tre år till för att alla de barn det gäller skall ha nått en sådan ålder att de kan avge en egen viljeyttring.

Dessutom är det rätt otillfredsställande att tänka sig att man fortsättningsvis skall ha arvsrättsliga regler som är olika för olika slag av adoptivbarn. Detta är ett mycket starkt skäl för att man nu skall ta steget fullt ut.

I det första motionsparet som jag nämnde betonas behovet av information. Det är naturligtvis riktigt att det

Lag om linjesjöfart på Gotland

behövs information, men den information som gick ut kring 1958 års lag har tydligen inte gått fram. I propositionen har det emellertid framhållits att det just med hänsyn till kontrahenternas eventuella önskemål att testamentariskt tillgodose bortadopterade barn är viktigt att nå ut med en effektiv information om innebörden av den nya lagens rättsverkningar, och det kommer alltså att ske. Därför har det önskemålet i motionen redan tillgodosetts.

Herr talman! Jag har inget ytterligare yrkande.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Bergegren begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 81, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i reservationen av herr Erik Svedberg m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 82 ja och 104 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i reservationen av herr Erik Svedberg m. fl.

Härefter yttrade herr TALMANNEN:

Första kammaren har tidigare på alla punkter bifallit första lagutskottets hemställan i dess utlåtande nr 81. Med hänsyn till att kamrarna sålunda fattat olika beslut anordnas i morgon sammanträden dels kl. 10.00 för bordläggning av ett av utskottet avgivet memorial med förslag till sammanjämkning, dels kl. 14.00 för beslut med anledning av detta memorial. Därefter hålles planenligt avslutningssammanträde kl. 15.00.

§ 4**Lag om linjesjöfart på Gotland**

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om linjesjöfart på Gotland jämte motioner i ämnet.

Genom en den 23 oktober 1970 dagtecknad proposition, nr 175, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om linjesjöfart på Gotland.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

I syfte att skapa garantier för en tillfredsställande transportförsörjning för Gotland till lägsta möjliga kostnader föreslås i propositionen, att linjesjöfart mellan Gotland och svensk hamn utanför Gotland skall få bedrivas endast efter tillstånd av Kungl. Maj:t. För tillstånd fordras dels att behov föreligger av den ifrågasatta trafiken, dels att sökanden har förutsättningar att driva

Lag om linjesjöfart på Gotland

en på en gång serviceinriktad och företageekonomiskt rationell trafik. Taxor och turplaner skall enligt förslaget fastställas av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Även i övrigt kan bestämmas särskilda villkor. Den nya lagstiftningen avses träda i kraft den 1 februari 1971.

Utskottet hade i samband med propositionen behandlat följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

A. de likalydande motionerna I: 1360 av herr *Schött* och II: 1578 av herr *Björkman m. fl.*, i vilka motioner hemställdes

»att riksdagen vid behandling av proposition nr 175 måtte besluta att lagen om linjesjöfart på Gotland skall äga tillämpning endast då linjesjöfarten skall bedrivas med statligt stöd»; samt

B. de likalydande motionerna I: 1361 av herr *Österdahl m. fl.* och II: 1579 av herr *Gustafsson* i Stenkyrka *m. fl.*

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte — med avslag på motionerna I: 1360 och II: 1578 — antaga det vid propositionen nr 175 fogade förslaget till lag om linjesjöfart på Gotland; samt

B. att motionerna I: 1361 och II: 1579, i vad de ej kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Wachtmeister* (m), vilken ansett att utskottet under A bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 1360 och II: 1578 *dels* avslå propositionen nr 175, *dels* i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att i särskild ordning utfärdades bestämmelser — motsvarande de i 3—9 §§ lagen om linjesjöfart på Gotland intagna reglerna — vilka skulle utgöra villkor för erhållande av statsbidrag till ifrågavarande linjesjöfart.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **BJÖRKMAN** (m):

Herr talman! Förevarande utskottsutlåtande gäller kommunikationsministerns proposition angående en speciell lag om linjesjöfart på Gotland. Den motion som jag och några kamrater från mitt parti väckt ger uttryck för den uppfattningen att denna koncessionslag kanske inte är det enda eller bästa alternativet på lång sikt för Gotlands del. Lagen utgör en inskränkning i den fria konkurrensen som kan vara betänkelig.

Om det väsentliga som sägs i propositionen, att avsikten är att åstadkomma en tillfredsställande transportförsörjning för Gotland till lägsta möjliga kostnader, därom är vi helt eniga, och det vill jag understryka.

Det är ju som alla vet så att kostnaderna för person- och varutransporter mellan Gotland och fastlandet är väsentligt högre än för motsvarande sträckor på fastlandet. De höga transportkostnaderna är av väsentlig betydelse för hela ön. De slår igenom i priserna på varor som måste tas från fastlandet, och de slår igenom i försäljningskostnaderna där på gotländska produkter. De inverkar negativt på turistnäringen, fördyrar kostnaderna för vidareutbildning på fastlandet och fördyrar kostnaderna för gotlänningarnas resor till fastlandet och till andra länder. Undersökningar visar också att levnadskostnaderna på Gotland är högre än på många andra håll i Sverige, exempelvis i Stockholm.

Enligt 1963 års trafikpolitiska beslut bör målet vara att för landets olika delar trygga en tillfredsställande transportförsörjning till lägsta möjliga kostnader. I den mån det inte går att lämna en viss bygd den trafikservice som ur samhällets synpunkt är rimlig och samtidigt upprätthålla kravet på full kostnadstäckning, bör trafikföretaget som lämnar sådan trafikservice erhålla bidrag av allmänna medel.

Lag om linjesjöfart på Gotland

En rad utredningar har gjorts under decennierna om Gotlandstrafiken, vilka ännu inte lett till någon samlad lösning. Inte heller ville riksdagen bifalla förslag i våras om att Gotland skulle omfattas av det transportstöd som enligt riksdagens beslut skall utgå till vissa delar av landet.

Lika väl som statsmakterna sörjer för broförbindelse mellan fastlandet och mera närbelägna öar, exempelvis Öland och Orust, åvilar det enligt vår uppfattning statsmakterna att tillse att transporterna till och från Gotland kan ske till samma kostnader som för motsvarande sträckor på fastlandet. Det är sålunda ett rättvisekrav att åtgärder vidtas för att nedbringa kostnaderna för varu- och persontransporterna mellan Gotland och fastlandet med båt och med flyg.

Vi vet ännu inte vilken form av transportstöd som kommunikationsminister Norling till slut stannar för. Utfästelsen är gjord, därom har jag nyligen haft en kort debatt med statsrådet i anledning av en enkel fråga. Att denna utfästelse är gjord hälsar vi självfallet med stor tillfredsställelse. Men inte heller i den debatten fick jag besked om hur det skall ske.

Den s. k. Westerlindska utredningen framförde ju olika alternativ i sitt betänkande 1967 Transportkostnader i Gotlandstrafiken. Den rekommenderade för sin del att SJ ålägges att ombesörja godstrafiken till och från Gotland så att kostnaderna i huvudsak blir lika med kostnaderna på fastlandet för transport per järnväg.

Kostnaden beräknades då till cirka 5 miljoner kronor om året. Därutöver skulle Visby hamn erhålla ett statligt engångsbidrag på minst en tredjedel av anläggningskostnaderna på 2,5 miljoner för hamnstationen i Visby.

Det hade ur många synpunkter varit lämpligare att få allt i ett paket på en gång. Det skulle ha underlättat för oss att ta ställning till hela förslaget

och bedöma verkningarna av de olika delarna i förslaget. Den Westerlindska utredningen ledde emellertid inte till resultat. Det är möjligt — det skall jag inte förneka — att det är ett rent teoretiskt resonemang att ett icke statssubventionerat företag skulle kunna konkurrera med ett som har statliga fraktbidrag, men möjligheten kan likväl inte uteslutas.

Det finns andra frågor som jag skulle vilja ställa i anledning av denna proposition. Den ena är om den möjligen rubbar gällande praxis och internationella konventioner och överenskommelser. Därom står icke någonting i propositionen. Det är kanske en intrikat fråga även för kommunikationsministern att besvara, alldenstund jag inte vet om undersökningar av den delen av frågan har gjorts.

Någon praxis angående statligt ingripande i kustfart eller inrikesfart som är jämförbar med det här aktuella förslaget finns knappast. Skärgårdstrafiken är visserligen subventionerad, för övrigt av både kommuner och staten, men så har i regel skett uteslutande för att täcka underskott. Subvention till Waxholmsbolaget utgår från staten i den formen att staten tillskjuter ett visst belopp per år och att bidrag i övrigt för att täcka underskott på driften får sökas hos stor kommunen.

Propositionen är så utformad att däri inte görs skillnad mellan svenskt tonnage och fartyg från länder som med stöd av ömsesidiga överenskommelser får bedriva sjöfart mellan svenska hamnar. I och för sig kan således ett norskt eller holländskt rederi få tillstånd, även om avsikten i förslaget uppenbarligen inte är detta utan att se till att Gotlandstrafiken sköts på ett tillfredsställande sätt och till lägre kostnader.

Det kan kanske också göras gällande att lagförslaget i realiteten utesluter tonnage från länder som har kust-

Lag om linjesjöfart på Gotland

fartsöverenskommelser med Sverige från en trafik som är att betrakta som kustfart. Detta innebär i så fall en diskriminering av sådant utländskt tonnage.

Om man i enlighet med lagförslagets lydelse skulle anse det fastlagt att svenskt och utländskt tonnage likställs, innebär det trots detta ett ingrepp i sjöfartens frihet att avkräva utländska rederier dokumentation angående »personella, ekonomiska och tekniska förutsättningar att driva verksamheten på ett företagsekonomiskt tillfredsställande sätt». Det är nämligen detta som enligt förslaget krävs för tillstånd till linjesjöfart på Gotland.

Av formella skäl har det inte varit möjligt att göra den inskränkning i koncessionslagen som vi åsyftar i motionen, alltså att lagen bara skulle gälla statsunderstödd regelbunden linjesjöfart. Reservationen av herr Wachtmeister har därför måst utformas som dels ett yrkande om avslag på propositionen, dels en hemställan om särskilda bestämmelser utfärdade av Kungl. Maj:t, vilka skall utgöra villkor för erhållande av statsbidrag till ifrågavarande linjesjöfart. På grund av de formella komplikationerna måste jag sålunda i princip yrka bifall till reservationen. Syftet är, såsom jag redan tidigare understrukit, att åstadkomma bästa möjliga resultat för Gotland och gotlänningarna.

Herr talman! Till sist vill jag säga att Gotland, genom det nya valsyste- met och den nya mandatfördelningen, kommer att ha endast två representanter i enkammarriksdagen mot för närvarande tillsammans fem i bägge kamrarna. Jag är dock säker på att de två kvarvarande ledamöterna — även om deras vagna inte stått på Gotland, ty det är ju inte själva dialekten som utgör argument — med framgång skall kunna föra gotlänningarnas talan och lyckas övertyga kammarens ledamöter om att även Gotland, trots sitt perifera läge

i Östersjön, är en del av riket och förtjänt av samma intresse och omsorg som övriga delar av landet.

I detta anförande instämde herr *Magnusson* i Borås (m).

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **NORLING**:

Herr talman! Mottagandet av propositionen nr 175 har ju varit allmänt positivt både inom och utom riksdagen, och därför finns det kanske inte någon anledning till utförligare kommentarer.

Herr Björkmans inlägg gör det emellertid angeläget att med några få ord beröra själva sakfrågan och bakgrunden till att regeringen genom denna proposition nu verkligen söker lösa gotlänningarnas trafikfråga.

Allmänt vill jag konstatera att regeringen inte sparat någon möda, vare sig i fråga om utredningsinsatser eller överläggningar, för att komma fram till gynnsammare betingelser för den gotländska fastlandstrafiken. Tyvärr har dessa insatser av olika skäl hittills inte lett till önskat resultat. Senast hölls överläggningar under den dåvarande kommunikationsministern Svante Lundkvists ledning med de olika intressenterna i Gotlandstrafiken, dvs. med berörda kommuner, Gotlandsbolaget och landtransportföretagen.

Tanken var då att nå fram till en överenskommelse som möjliggjorde en rationell uppläggning av Gotlandstrafiken. I det sammanhanget förklarade sig staten beredd att ekonomiskt stödja uppbyggandet av en rationell transportorganisation. Samtidigt ville man givetvis också ha en insyn och ett inflytande över sjötrafikföretaget Gotlandsbolaget som säkrade att den verksamhet som understöddes drevs rationellt och serviceinriktat samt att det ekonomiska bidraget slog igenom i reducerade och vettigt utformade taxor. Diskussionerna då ledde inte till något resultat. Det var närmast Gotlandsbolaget som till

Lag om linjesjöfart på Gotland

slut drog sig tillbaka.

Kvar har stått att regeringen givetvis känt sitt ansvar för Gotlandstrafiken. Regeringen har också förklarat sig beredd att göra vissa ekonomiska insatser för att reducera fraktkostnaderna i den reguljära sjötrafiken. Men detta förutsätter som sagt ett tillräckligt samhälleligt inflytande över transportapparaten. Detta inflytande är inte motiverat enbart av bidragsgivningen. Det är med hänsyn till begränsningarna i trafikunderlaget på Gotland ett allmänt intresse att på lämpligt sätt säkra den nödvändiga koncentrationen och samordningen av trafikarbetet. Med det följer i sin tur en monopolsituation som ställer särskilda krav på de företag som skall ombesörja trafiken.

Det gäller ett tillräckligt tillgodoseende av det gotländska näringslivet och den gotländska allmänhetens behov i fråga om trafikuppläggningsmedel med avseende på linjedragning, turtäthet osv. Det gäller också anspråken på att gods- och persontrafiken sker till rimliga och lämpligt avvägda taxor. En samhällelig insyn är här klart motiverad. För det fall man sedan är beredd att därutöver göra en viss ekonomisk insats från staten för att reducera fraktkostnaderna är detta ett ytterligare skäl för insyn och inflytande. Säkerhet bör då skapas för att den kompletterande statliga insatsen verkligen kommer den gotländska allmänheten fullt ut till godo och på ett taxemässigt riktigt sätt. Det här är bakgrunden till den trafikreglering som regeringen i dag föreslår riksdagen att bifalla.

Det bör betonas att trafikregleringen i sig är oberoende av äganderättsförhållandena i fråga om de eller det företag som driver Gotlandstrafiken. Även i ett läge med statlig företagsamhet på området är trafikreglering motiverad. I detta ligger också, som jag anfört i propositionen, att trafiken i och för sig fortsättningsvis kan drivas av Gotlandsbolaget med dess nuvarande ägande-

rättsförhållande. Sedan kan det naturligtvis från vissa synpunkter sägas att med det ansvar samhället från och med nu tar på sig kan det ligga något naturligt i att staten också tar hand om det direkta ansvaret för sjötrafiken. Men det är alltså inte nödvändigt så länge ifrågavarande företag svarar mot de olika krav och villkor som samhället ställer.

Det är också helt klart att staten i en sådan tänkt situation inte kan vara beredd att betala några överpriser till aktieägarna i bolaget, när övertagandet endast skulle vara ett uttryck för det ansvar regeringen känner inför den stora gotländska allmänheten och det gotländska näringslivet.

Vad sedan frågan om bidraget och dess storlek beträffar, som herr Björkman förde på tal, vill jag erinra om vad som står i propositionen, nämligen att jag ännu inte är beredd att ta ställning i det fallet, därför att bidragsfrågan måste bedömas i anslutning till den tänkta prövningen av taxesättningen. Då får man bl. a. beakta de möjligheter i taxehänseende som trafikföretaget självt och dess ekonomiska ställning kan rymma. Jag har också i propositionen skrivit att jag efter sådana överväganden avser att återkomma i bidragsfrågan. Med det sagda har jag velat ytterligare understryka utskottets synpunkter, vilka ligger helt i linje med vad jag framhållit i propositionen.

Slutligen ställde herr Björkman ytterligare en fråga, som inte berörts i vare sig propositionen eller i den diskussion som hittills förts, nämligen huruvida detta lagförslag om linjesjöfart på Gotland kan tänkas rubba gällande praxis i internationella konventioner. Svaret på den frågan är nej.

Herr GUSTAFSSON i Stenkyrka (cp):

Herr talman! Tillgången till goda och billiga kommunikationer är ofta utslagsgivande för näringslivets möjligheter att utvecklas. Så är förhållandet både

Lag om linjesjöfart på Gotland

då det gäller frakter och då det gäller persontransporter. Vi hälsar därför med tillfredsställelse det faktum att statsmakterna nu tydligt är beredda att ta ett första steg för att lösa Gotlands svåra kommunikationsproblem. Det är emellertid naturligt att vi sätter en del frågetecken i kanten på den proposition som nu behandlas. Jag vill framhålla följande synpunkter i detta sammanhang.

1. Vi har inte särskilt goda erfarenheter då det gäller koncessionsförfarandet på kommunikationsområdet. Jag tänker därvid på flyget, som mer och mer övertagit den icke bilburna persontrafiken. Trots att staten härvidlag har stort inflytande och taxorna prövas av luftfartsverket, är det sannerligen inte billigt att resa med detta kommunikationsmedel. Det kan nämnas att enbart de statliga avgifterna på Gotlandslinjerna motsvarar drygt 20 procent av biljettpriserna. Koncessionsförfarandet på detta område har alltså inte löst kostnadsfrågan.

2. Målsättningen för den tillståndsprövning, som genom ett bifall till propositionens förslag nu skulle komma att införas, anges vara att skapa garantier för en tillfredsställande transportförsörjning för Gotland till lägsta möjliga kostnader. Man frågar sig, om denna målsättning innebär en anslutning till huvudtanken i 1963 års riksdagsuttalande, att staten i princip skall lämna ekonomiskt stöd på sådant sätt att kostnaderna för gods- och personbefordran mellan Gotland och fastlandet i huvudsak blir lika med kostnaderna för landtransport med liknande trafikstandard på sträckor av samma längd. Eller innebär målsättningen i propositionen något annat?

3. I propositionen skriver man i vissa avsnitt enbart om en statlig insats för att reducera fraktkostnaderna. I andra avsnitt anges att tillståndshavare bör vara skyldig att befordra passagerare och gods i enlighet med fastställda tax-

or och turlistor. Det är alltså enligt vår mening oklart, om kommunikationsministern avser att vid taxereduceringen även ta med den viktiga persontrafiken.

Vi har ju i vår motion lämnat exempel på hur illa ställd en gotländsk bilägare är i kostnadshänseende, om han vill utnyttja sin bil för färd även på rikets övriga vägnät. Det skulle vara tacknämligt, om kommunikationsministern, som är här närvarande, kunde ge ett klarläggande på denna punkt.

Motionärerna har i övrigt godtagit propositionen utan några erinringar. Vi tolkar förslaget som en avsikt från regeringens sida att äntligen inlösa några av de löften som genom åren har ställts och några av de förhoppningar som väckts bland gotlänningarna att även de skulle bli delaktiga av det trafikstöd som övriga delar av landet får i olika former.

Det är egentligen inte några allmosor vi ber om. Det kan nämnas att gotlänningarna år 1969 i bensinskatt och i debiterad bilskatt inbetalade cirka 24 miljoner kronor till statskassan. Samma år utgick i väganslag till Gotland ca 11,7 miljoner kronor, alltså en mellanskillnad till gotländsk nackdel på i runt tal 12 miljoner kronor.

Gotlands stora beroende av förbindelserna med fastlandet motiverar enligt vår mening att turplaner och taxesättning sker i samråd med gotländska myndigheter — en synpunkt som jag för min del vid flera tillfällen har framfört här i kammaren. När vi talar om gotländska myndigheter, menar vi främst Gotlands nya kommun som träder till vid årsskiftet. På denna punkt har utskottet gjort en skrivning som vi noterar med tillfredsställelse. Utskottet anför: »Beträffande de av motionärerna anförda synpunkterna om turtäthet och om turernas tidsmässiga förläggning vill utskottet understryka vad som i propositionen framhållits om att vid upprättande av turplaner hänsyn bör

tas såväl till rimliga servicekrav som till vad som är företagsekonomiskt skäligt. Utskottet förutsätter mot bakgrund härav att innan turplaner fastställs samråd sker med gotländska myndigheter och representanter för det gotländska näringslivet.»

Herr talman! Med anledning av den motion som är väckt har jag inte något annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Herr GREBÄCK (cp):

Herr talman! De argument som herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet anfört för att lägga fram propositionen till lag om linjesjöfart på Gotland förefaller bärande, och utskottet delar de motiv som statsrådet har anfört för förslaget.

När man hör herr Björkman tala för reservationen, får man närmast den uppfattningen att det är mest för principens skull, principen om den fria konkurrensen som det allena saliggörande. Principer är nog bra i och för sig, men jag tror inte att man skall driva principer så långt att man inte får något utbyte av dem om de över huvud taget skulle bli antagna.

Reservanterna säger att konkurrensen skulle medföra fördelar, som direkt komme allmänheten och näringslivet på Gotland till godo, och att denna konkurrens därför inte bör hindras. Jag är inte alls övertygad om att en sådan fri konkurrens verkligen skulle bli till fördel för allmänheten och näringslivet på Gotland. Risker är väl snarare att den skulle rubba cirklarna för den linjesjöfart som detta lagförslag vill främja. De fördelar man skulle kunna uppnå genom koncession i detta fall kunde helt enkelt förtas, om man släppte lös en fri konkurrens på området, och då skulle det väl snarare bli till skada än till nytta. Statsrådet utesluter ju inte att man kan släppa in en viss grad av konkurrens i vissa speciella fall, men för det fordras tillstånd. Jag tycker det är

Lag om linjesjöfart på Gotland

ganska klokt att man håller fast vid detta, så att man får någon kontroll över verksamheten.

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten ytterligare. Jag vill liksom herr Gustafsson i Stenkyrka understryka utskottets uttalanden att turplanerna bör fastställas i samråd med gotländska myndigheter och representanter för det gotländska näringslivet och att vid upprättande av turplaner hänsyn bör tas såväl till rimliga servicekrav som till vad som är företagsekonomiskt skäligt. Jag förutsätter att det kommer att bli en nära kontakt i dessa frågor mellan statsmakten å ena sidan och näringslivets och myndigheternas representanter på Gotland å andra sidan. Jag är övertygad om att ifall så sker har man tagit ett bra steg mot en bättre lösning när det gäller trafikförsörjningen på Gotland.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr FRANZÉN i Träkumla (cp):

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan vilket är detsamma som bifall till propositionen, men jag skulle vilja ställa ett par frågor till kommunikationsministern.

Det är ingen idé att yttra sig över alla utredningar, interpellationer och enkla frågor i detta ämne. Statsrådet nämnde en överläggning under förre kommunikationsministerns ledning och med deltagande av dåvarande statssekreteraren, nuvarande generaldirektören för SJ. Då utgick man ifrån att man skulle köra med en linje på Visby medan de andra, Klinthamn och Kappelshamn, skulle läggas ned.

Nu frågar jag kommunikationsministern i dag om han har samma synpunkter om hamnarna. Det är en angelägen uppgift för det gotländska näringslivet att man inte enbart angör en enda hamn. För oss på Gotland är detta en viktig fråga, ty när Ölandsbron

Lag om linjesjöfart på Gotland

blir färdig har vi knappa två timmars sjöresa från Öland till Klintehamn. Det är den kortaste sjöväg vi har och också den billigaste.

Jag hoppas att det här inte blir fråga om ett monopol som enbart inriktar sig på en enda hamn. När statssekreteraren i kommunikationsdepartementet framförde dessa synpunkter tänkte man inte angöra de andra hamnarna, i all synnerhet som Visby hamn vid svårt väder inte kan angöras utan man måste begagna de andra hamnarna. Om Visby hamn skall kunna angöras i vilket väder som helst, skulle detta kosta åtskilliga tiotals miljoner kronor.

Kommunikationsministern säger att han inte tagit ställning till bidragen till frakterna. Jag hoppas att han gör det så snart som möjligt.

Nu har vi ett enda bolag. Det blir på samma sätt sedan, om staten tar hand om det hela, men då är det nödvändigt att vi verkligen får bidrag till frakterna. Om man nu skall köra med last från södra Gotland över Visby hamn, över till Nynäshamn och vidare någonstans uppåt Uppsalatrakten, blir detta lika dyrt som om man fraktar varan till Bryssel.

Det behövs alltså ett oerhört stort bidrag om vi skall komma ned till det rätta priset. Jag hoppas att det inte dröjer länge innan kommunikationsministern ser över hur mycket pengar som behövs för att vi skall bli jämställda. Det blir vi aldrig om vi inte kommer in i samma system och samma princip som gäller för järnvägslinjerna och busslinjerna som icke bär sig ekonomiskt och för vilka staten nu ger omkring 230 miljoner kronor i bidrag varje år. Låt oss använda samma princip för sjöfarten från Gotland till fastlandet! Jag hoppas som sagt att detta görs så snart som möjligt.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet NORLING:

Herr talman! Låt mig bara mycket

kort svara på de frågor som ställdes av den senaste talaren.

Den första frågan gällde de tankegångar som var uppe till behandling vid det senaste tillfälle då dessa frågor diskuterades och man sökte nå en uppgörelse — för halvtannat år sedan. Då skulle, enligt vad som här anfördes, diskussionen kring linjedragning och liknande ha varit aktualiserad. Jag kan försäkra att i den proposition som riksdagen nu skall fatta beslut om ingenting finns dolt rörande framtida tankegångar om linjedragning etc. Vi är naturligtvis helt obundna, som vi säger i propositionen, när det gäller linjedragning, turtäthet osv.

Den andra frågan gällde bidraget, och tanken skulle vara att det redan i propositionen borde ha utsagts något om bidragets storlek. Det går inte att här göra en jämförelse med exempelvis statens bidrag till SJ för drift av olönsamma järnvägslinjer. Staten förklarar sig ju i propositionen beredd till en ekonomisk insats. Men det måste ändå i detta fall vara riktigast att man först avvaktar och ser vilka möjligheter i taxehänseende det trafikföretag har som i dag driver trafiken och i hur hög grad dess ekonomiska ställning medger en sänkning av fraktkostnaderna.

Det sägs också i propositionen att vi först måste se vilka ekonomiska möjligheter man den vägen har att sänka taxorna. Bidraget till SJ utgår för en redan tidigare olönsam trafik. Vi skall komma ihåg att den trafik som i dag drivs av Gotlandsbolaget icke är olönsam. Först skall vi alltså pröva vilka möjligheter som nu finns, och sedan skall vi, som jag sade, ovanpå det garantera en viss statlig insats. Det är därigenom som vi till slut skall få det riktiga och värdefulla resultatet för den gotländska befolkningen och för näringslivet.

Herr FRANZÉN i Träkumla (cp):

Herr talman! Jag har inte begärt att

kommunikationsministern skulle tala om bidragets storlek. Men ångbåtsbolaget har ju nu varit ensamt. För inte så länge sedan fanns det ett annat bolag som trafikerade nästan samma sträcka, men man gjorde rätt snart upp med det om att Gotlandsbolaget skulle få köra ensamt. Detta bolag har nu tagit ut så pass höga avgifter för både godsfrakt och personfrakt att det har en betydligt bättre ekonomi än tidigare tack vare monopolet. Jag hoppas att man inte skall tillåta så höga avgifter i framtiden, utan att vi skall få sådana rimliga fraktkostnader som vi har rätt att begära.

Som jag sade tidigare har jag inget särskilt yrkande, utan yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. A

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen av herr Wachtmeister; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. B

Utskottets hemställan bifölls.

§ 5

Lag om förvaltning av kyrklig jord

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förvaltning av kyrklig jord, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 23 oktober 1970 dagtecknad proposition, nr 168, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden och kyrkomötets däri angivna skrivelser, föreslagit riksdagen att antaga bl. a. ett vid propositionen fogat förslag till lag om förvaltning av kyrklig jord.

I detta lagförslag var 9 § så lydande:

5 — *Andra kammarens protokoll 1970. Nr 46*

Lag om förvaltning av kyrklig jord

9 §

Löneboställe, med undantag av tillhörande skog, och prästgård förvaltas av pastoratet.

Församlingskyrkas fastighet förvaltas av församlingen.

Löneboställes skog, prästlönefastighet, kyrkofondsfastighet, domkyrkas fastighet och biskopsgård förvaltas av stiftsnämnden. Lunds domkyrkas fastigheter förvaltas dock av ett särskilt domkyrkoråd.

Konungen kan efter framställning av den som förvaltar fastigheten besluta om förvaltning i annan ordning i fråga om viss sådan fastighet som avses i andra eller tredje stycket.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

I. de likalydande motionerna I: 1348 av herr *Augustsson m. fl.* och II: 1566 av herr *Franzén i Motala m. fl.*;

II. de likalydande motionerna I: 1349 av herr *Skagerlund* och II: 1565 av herr *Berndtsson*;

III. de likalydande motionerna I: 1350 av herr *Sundin m. fl.* och II: 1568 av herr *Hedlund m. fl.*, vari bl. a. hemställdes

att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 168 måtte för sin del besluta

1) att pastoraten skulle bibehållas vid sin rätt att förvalta löneboställes skog;

2) att kyrkokommunalt organ skulle äga befogenhet att bestämma om upplåtelse av rätt till jakt eller fiske på kyrklig jord, som är under dess förvaltning; samt

IV. de likalydande motionerna I: 1351 av herr *Svenungsson m. fl.* och II: 1567 av herr *Hedn m. fl.*, vari hemställdes

»att riksdagen måtte besluta, att pastoraten bibehåller sin rätt att förvalta löneboställes skog och rätten att besluta om upplåtelse av jakt- och fiskerätt».

Lag om förvaltning av kyrklig jord

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte med avslag på motionerna I: 1351 och II: 1567 samt I: 1350 och II: 1568, såvitt avsåge frågan om förvaltning av löneboställes skog och upplåtelse av rätt till jakt och fiske, antaga 9 och 16 §§ i det vid propositionen nr 168 fogade förslaget till lag om förvaltning av kyrklig jord;

B. att riksdagen måtte med avslag på motionerna I: 1350 och II: 1568, såvitt avsåge frågan om stiftsnämnds sammansättning, antaga 6 § i förslaget till lag om förvaltning av kyrklig jord;

C. att riksdagen måtte antaga *dels* förslaget till lag om förvaltning av kyrklig jord i de delar som ej omfattades av hemställan under A och B, *dels ock* förslagen till lag om kyrkliga kostnader, lag om ändring i lagen (1947: 275) om kyrkomusiker och lag om ändring i skogsvårdslagen (1948: 237);

D. att motionerna I: 1348 och II: 1566, i vad de ej kunde anses besvarade genom vad utskottet uttalat, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

E. att motionerna I: 1349 och II: 1565, i vad de ej kunde anses besvarade genom vad utskottet uttalat, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

F. att motionerna I: 1350 och II: 1568, såvitt avsåge frågan om placering av prästlönefondsmedel, i vad de ej kunde anses besvarade genom vad utskottet uttalat, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Grebäck* (cp), *Ebbe Ohlsson* (m), *Ernulf* (fp), *Skårman* (fp), *Tobé* (fp), *Wachtmeister* (m) och *Josefson* i Arrie (cp), vilka ansett att utskottet under A bort hemställa,

1. att riksdagen måtte — med bifall till motionerna I: 1351 och II: 1567 samt I: 1350 och II: 1568, såvitt gällde frågan om förvaltning av löneboställes skog — för sin del antaga 9 § i det vid propositionen nr 168 fogade förslaget

till lag om förvaltning av kyrklig jord med den lydelsen att i paragrafens första stycke texten », med undantag av tillhörande skog,» utginge och i paragrafens tredje stycke texten »Löneboställes skog, prästlönefondsfastighet,» ändrades till »Prästlönefondsfastighet,» samt

2. att riksdagen måtte — med förklaring att motionerna I: 1351 och II: 1567 samt I: 1350 och II: 1568, såvitt gällde frågan om upplåtelse av rätt till jakt och fiske, finge anses besvarade genom vad reservanternas uttalat — antaga 16 § i förslaget till lag om förvaltning av kyrklig jord.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr *GREBÄCK* (cp):

Herr talman! Till tredje lagutskottets utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förvaltning av kyrklig jord har avgivits en reservation som jag biträder och som jag med några ord vill beröra.

I propositionen föreslås en ny lagstiftning om förvaltning av kyrklig jord i syfte att främja det kyrkliga jord- och skogsbrukets rationalisering. Vi reservanter konstaterar liksom utskottet att det i stort sett råder enighet om angelägenheten av att effektiva åtgärder skyndsamt vidtas för att främja att det kyrkliga jord- och skogsbrukets rationalisering drivs på och så nära som möjligt anpassas till den allmänna rationaliseringsprocess som jord- och skogsbruket genomgår.

I propositionen föreslås att huvudparten av den kyrkliga skogen skall förvaltas av stiftsnämnderna — förvaltningen av löneboställes skog skall flyttas från pastoraten och centraliseras till stiftsnämnderna. Vi reservanter avvisar en sådan centraliserad stiftsförvaltning och hänvisar till bl. a. att ett flertal av de skogliga remissinstanserna har understrukit möjligheterna till sam-

arbete mellan pastoraten och andra skogsägare, då främst ägare av bonde-skogsbruk men också domänverket och skogsbolagen. Den mest effektivitetshöjande samverkan måste finnas med de geografiskt näraliggande ägarna från andra kategorier. Vi understryker vidare betydelsen av samverkan mellan å ena sidan de skogsförvaltande pastoraten och å andra sidan skogsägarföreningarna och deras skogsbruksområden.

Även de kommunanslutna remissinstanserna, i första hand Svenska kommunförbundet och Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, har avstyrkt den centraliserade stiftsförvaltningen från självstyrelsesynpunkter och hänvisar till möjligheten att bilda kyrkliga samfälligheter.

Vi reseranter kräver därför att pastoraten skall bibehållas vid sin rätt att förvalta lönebostälernas skog och att kyrkokommunalt organ skall äga befogenhet att bestämma om upplåtelse av rätt till jakt eller fiske på kyrklig jord som är under dess förvaltning. Vidare skall enligt vår uppfattning vid placeringen av prästlönefondsmedel den principen gälla att innehavet av mark för det kyrkliga jord- och skogsbruket inte ökas utöver nuvarande omfattning. Vi föreslår olika möjligheter till placeringar även utanför jord- och skogsbruket.

Fördelarna med en centralisering av förvaltningen av den kyrkliga skogsmarken är — enligt utskottsmajoritetens uppfattning — att man skulle kunna utnyttja maskiner, skaffa teknisk utrustning, använda skoglig expertis osv. för att på ett effektivare sätt få fram ett bra resultat av skogsskötseln. Det är emellertid svårt att förstå hur det skall vara möjligt att få till stånd en effektiv samordning mellan de spridda skogsskiften som finns inom ett stift och åstadkomma den effektiva samplanering av olika åtgärder, som är nödvändiga, om man skall kunna på ett ratio-

Lag om förvaltning av kyrklig jord

nellt sätt utnyttja skogstillgångarna.

Vi reseranter tror att det är mycket mer att vinna på en lokal samverkan med ägare av mark intill lönebostälernas skog. Det måste vara riktigare att slå in på en sådan väg. Det är en decentraliseringslinje — det är riktigt — men effekten blir säkert mycket större om man förfar på det viset än om man centraliserar förvaltningen till stiftsnämnderna.

Herr talman! Jag ber att med dessa ord få yrka bifall till den reservation som är knuten till tredje lagutskottets utlåtande nr 91.

Fru JONÅNG (cp):

Herr talman! Jag har på kyrkomötet deltagit i behandlingen av frågan om förvaltningen av den kyrkliga jorden. Jag hade där väckt en motion som i stort sett var av samma principinnehåll som centerpartimotionen i anslutning till proposition 168. Den gällde framför allt förvaltningen av de kyrkliga skogarna. Kyrkomötet godkände med smärre ändringar Kungl. Maj:ts skrivelse, och min motion — som alltså innebar att pastoraten skulle behålla förvaltningsrätten till skogarna — avslogs. Jag vill emellertid framhålla — detta framgår också av kyrkomötets protokoll — att man på en del håll ansåg sig vara i ett tvångsläge när det gällde att ta ställning i denna fråga.

Så till exempel har Svenska pastoratens riksförbund i sitt yttrande över boställsutredningen sagt att jord och skog inte bör skiljas förvaltningsmässigt, medan förbundets ordförande i kyrkolagsutskottet och på kyrkomötet tog ställning för en skild förvaltning. Enligt protokollet befann han sig i ett tvångsläge, eftersom han befarade att någon proposition icke skulle framläggas till riksdagen om kyrkomötet vidtog någon ändring i Kungl. Maj:ts skrivelse.

Jag vill gärna teckna den bakgrunden till mitt fortsatta handlande i denna

Lag om förvaltning av kyrklig jord

fråga. Det sammanhänger också med att jag haft samtal med representanter för olika pastorat och även fått skriftlig framställning från något pastoratsförbund att arbeta vidare på denna fråga.

Enligt propositionen skall förvaltningsbefogenheterna när det gäller skogen flyttas över från pastoraten till stiftsnämnderna. Jag vill uppehålla mig något vid denna fråga. Jag gör gällande att en överflyttning av förvaltningsbefogenheterna i fråga om skogen strider mot de för utredningen givna direktiven att de principiella grundvalarna för nuvarande förvaltningssystem inte skall ändras. Jag anser att en överflyttning från pastorat till stiftsnämnd är just det som inte fick ske enligt direktiven, då detta innebar en ändring av de principiella grundvalarna.

Med pastoratens äganderätt till prästlönebeställena bör helt konsekvent följa inflyttande och bestämmande över förvaltningen. Vi har i vårt land en urgammal rätt att själva vårda våra tillgångar. Pastoratens förtroendemän fick inte minst enligt 1932 års boställsordning nya arbetsuppgifter och nytt ansvar för församlingarnas jord och skog. De har lagt ner mycket arbete och intresse på dessa arbetsuppgifter. De har också varit väl kvalificerade för dessa arbetsuppgifter. För min del kan jag inte acceptera det ingripande i den kyrkokommunala bestämmanderätten som här sker. Nu avpolletterar man pastoratens förtroendemän från uppgiften att sköta skogen, och man har inte låtit dem komma till tals. De har fått göra sin röst hörd genom pastoratsförbundets yttrande, men man borde också i sammanhanget ha kunnat göra stickprovsundersökningar ute i pastoraten för att utvärdera deras ställning.

Herr Grebäck sade att en rationell skötsel av kyrkans egendom är nödvändig, och det är givet att det är så. Det ligger i både kyrkans och samhällets intresse att kyrkans egendom blir rationellt skött.

En rationell förvaltning återverkar på den kyrkokommunala utdebiteringen inte bara i ifrågavarande pastorat utan genom den utjämning som sker via kyrkofonden också i andra pastorat.

Jag frågar mig om det finns någon anledning att kyrklig skog skall isoleras från all annan skoglig verksamhet? Skall den kyrkliga skogen specialbehandlas? Finns det någon rimlig anledning att nu eller i framtiden bygga upp en speciell förvaltningsapparat på stiftsplanet inom den kyrkliga administrationens ram? Jag finner inte tanken på ett kyrkligt skogligt ämbetsverk tilltalande, utan jag anser att kyrkans skogsvård bör integreras i det allmänna skogsbruket.

Det skulle förmodligen vara förmånligare både ekonomiskt och administrativt för kyrkan att i stället köpa tjänster. Med hänsyn till det splittrade ägoinnehavet och de långa avstånden torde det vara både opraktiskt och orationellt att centralisera kyrkans skogsförvaltning. Delad förvaltning av jord och skog innebär ju ytterligare en splittring.

Jag har den uppfattningen att den nya förvaltningsformen bl. a. skulle göra det svårt att bestämma hur man praktiskt skall lösa pastoratens andel av det gemensamma skogsinnehav som stiftsnämnden skall förvalta. Det blir byten och försäljningar av skog, men hur skall pastoratens andelar i vinster och förluster räknas ut? Det är verkligen angeläget att rättvisa skapas så långt det är möjligt.

Det är klart att det behövs ett visst underlag för att åstadkomma en rationell skogsskötsel. Pastoratsförbundet och Svenska kommunförbundet talar i sina remissutlåtanden om den pågående utvecklingen mot större kyrkokommunala enheter och kyrkliga samfälligheter, och de menar att här så småningom kommer fram underlag för en rationell skogsförvaltning. Det är väl också troligt att vi inom ett tiotal år kommer att få större förvaltningsenheter, och det innebär naturligtvis i sig rationali-

seringsmöjligheter.

I och för sig är det angeläget att få till stånd en storleks- och arronderings-rationalisering av den kyrkliga skogen, som ju företer en stark splittring, men som flera remissinstanser har framhållit — bl. a. lantmäteristyrelsen — kan man inte räkna med någon radikal förbättring av strukturen annat än på mycket lång sikt.

Enligt min mening måste förvaltningen av den kyrkliga jorden söka sig samma vägar som övrigt skogsbruk i landet när det gäller att inom ägosplittrade områden skapa rationella driftsenheter. Kyrkoskogarna bör samarbeta rationellt såväl tekniskt som personellt med i bygden befintliga andra förvaltningsenheter — jag tänker här t. ex. på skogsbruksområdena, som finns i stora delar av landet och som lämnar service beträffande alla skogliga arbeten efter ägarens önskemål. Man kan givetvis också tänka sig samarbete med andra skogliga förvaltningsorgan: skogssällskap, skogsbolag, domänverket osv.

Samarbete bör också sökas och fördjupas med sådana instanser som lantbruksnämnd, lantmäteri- och skogsvårdsstyrelse. Dessa institutioner är också beredda att ställa sina resurser till förfogande, och de har tillgång till specialister. Jag bedömer att det måste vara en riktigare väg att etablera ett sådant fördjupat samarbete och köpa tjänster än att bygga upp egna förvaltningsapparater som själva måste kunna gå till handa med de specialiserade tjänsterna. Jag är övertygad om att man inom ramen för de nuvarande förvaltningsbefogenheterna och med de lagändringar som är aktuella i dag kan åstadkomma en rationell skötsel av den kyrkliga egendomen.

Jag vill till sist helt kort säga några ord om det kombinerade jordbruket och skogsbruket.

Om propositionen blir antagen, kommer vi att få en mellan pastorat och stiftsnämnd delad förvaltning av löne-

Lag om förvaltning av kyrklig jord boställena, och det måste få en negativ effekt på det kombinerade jord- och skogsbruket. Man kan fråga sig hurdan utvecklingen kommer att bli sedan sambandet tagits bort mellan boställenas jordbruksdel och skogsdel. Möjligheterna att finansiera nödvändiga ombyggnader med skogsuttag försvinner. Det synes mig därför som om detta förslag kommer att hårt drabba det kombinerade jord- och skogsbruk som drivs av pastoraten.

Det får naturligtvis i sin tur negativa följdverkningar för bygden när det gäller sysselsättning, miljö osv. De kyrkliga egendomarna uppvisar ofta underskott på själva jordbruksdelen. Den förlusten måste i framtiden — om detta förslag går igenom — täckas av skattemedel, dvs. om man skiljer skogen från jorden och dessa ekonomiskt inte längre kan balansera varandra.

Jag vill sluta med att än en gång understryka att vi måste ha en rationellt skött jord och skog också inom kyrkan. Jag tror att det med den aktuella lagstiftningen finns möjligheter för detta också när förvaltningen ligger kvar hos pastoraten, om vi integrerar det kyrkliga skogsbruket med bygdens skogsbruk, om stiftsnämnderna ges ökade resurser, vilket jag anser helt nödvändigt för planerings- och rationaliseringsarbetet, och om vi också får till stånd en ökad utbildning av de kyrkliga förtroendemän som arbetar med boställsfrågorna.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till reservationen.

Herr **HAMMARBERG** (s):

Herr talman! Utskottets ärade ordförande har tecknat bakgrunden till denna proposition, vi har fått frågan ytterligare belyst av fru Jonäng, och jag skall därför inskränka mig till att beröra den punkt om vilken vi icke blev ense i utskottet.

Reservanterna i utskottet bygger sin reservation på en motion i vilken det

Lag om förvaltning av kyrklig jord

yrkas att pastoraten skall bibehållas vid sin rätt att förvalta lönebostälernas skog. Man åberopar i det fallet vad boställsutredningens majoritet anför. Det fanns emellertid en reservant i utredningen, och han anförde å sin sida att stiftsnämnderna bl. a. genom sin sammansättning och genom sin tillgång på högt kvalificerad expertis skulle vara lämpligare att sköta uppgiften än vad ett pastoratsorgan skulle vara. Uppgiften innebär nämligen att man skall skapa lämpliga brukningsenheter. Denna uppfattning delas också, som reservanterna framhåller, av flertalet remissinstanser som yttrat sig över utredningens förslag.

Denna fråga har också, som vi hörde av fru Jonäng, varit föremål för diskussion på kyrkomötet. Även kyrkomötet har tagit avstånd från den kritik som framförts mot tanken att stiftsnämnderna skall ha ansvaret för ifrågasatt förvaltning.

Jag tror att vi alla är inne på samma linje, där målsättningen är att vi skall lösa denna fråga på ett sådant sätt att vi får ett rationellt drivet skogsbruk. Det är också de flesta remissinstanserna ense om. De har varit ense med utredningen om att ett modernt skogsbruk kräver stora enheter för att rationaliseringsfrämjande åtgärder skall kunna planeras och genomföras i full skala och att en förvaltning stiftsvis i de flesta fall bör ge tillräckligt underlag för rationaliseringsåtgärder i fråga om planläggning av skogsarbetet, maskinanskaffning, arbetskraft, virkesförsäljning m. m.

Departementschefen delar i stort denna uppfattning. Han har kanske varit litet tveksam, om man inte skulle behöva större enheter än vad stiftsnämnderna utgör för att klara denna förvaltning.

Det är mot bakgrunden av det anförda som utskottet har tagit ställning och tillstyrker Kungl. Maj:ts proposition.

Fru Jonäng har här berört frågan om den kyrkokommunala bestämmelserätten, och jag vill inte på något sätt underskatta värdet av den. Men jag tror att den har beaktats vid propositionsskrivandet. Jag tror också att den beaktades vid kyrkomötets behandling av denna fråga. Man har också försökt att ta hänsyn till detta genom att garantera pastoraten ett visst medinflytande över skogsförvaltningen genom att de får två representanter med i stiftsnämnderna när det gäller förvaltningen av skogen.

Herr talman! Jag skall nöja mig med det nu anförda och ber därmed att få yrka bifall till tredje lagutskottets förslag i dess utlåtande nr 91.

Herr GREBÄCK (cp):

Herr talman! Man uppnår inte ett effektivare skogsbruk genom att undan för undan bygga ut administrationen på olika områden. Det leder bara till centralisering, ökad byråkratisering och ökat krångel.

Vi har inom det privata skogsbruket, bondeskogsbruket, byggt upp våra skogsägarföreningar, och vi har samverkansområden för att få till stånd den samverkan mellan olika skogsägare som är önskvärd. Men även skogsbolagen har sin administration, domänverket har sin. Nu skall vi skapa en skoglig administration på kyrkans område. Vi har en på universitetens område. En del av storkommunerna har också sin skogliga administration. Kan det vara vettigt att undan för undan bygga ut administrationen, när det redan finns tillgång på expertis i olika områden? Vore det inte rimligare att försöka åstadkomma samverkan mellan de olika ägarkategorierna, bondeskogsbruket, domänverket och bolagen, och utnyttja den administration, de maskiner och den arbetskraft som redan finns ute i bygderna?

Man kan säga att förslaget att stiftsnämnderna skall överta förvaltningen

inte utesluter dessa möjligheter, men jag är ganska övertygad om att det är lättare för t. ex. en lokalt förankrad boställsnämnd att få till stånd samverkan på det lokala planet än det kommer att bli för stiftsnämnderna och deras tjänstemän.

Fru JONÄNG (cp):

Herr talman! Jag vill helt instämma i herr Grebäcks yttrande. Jag tror inte heller på denna utbyggda administrativa apparat utan anser att det behövs samverkan. Jag tror inte heller på större enheter genom centralisering av förvaltningen till stiftsnämnderna. När det gäller skogen är väl avsikten med större enheter att få ett stort utbud av råvaran och ett kontinuerligt tillflöde till skogsindustrin. Om man ser på några siffror som gäller Luleå stift, visar de att det kyrkliga skogsinnehavet blir litet även om det är samlat i ett stift. I Luleå stift har man 11 000—12 000 hektar kyrklig skog, medan den privata skogsarealen där uppgår till 500 000 hektar, som delvis är samlade i skogsbruksområden. Det säger en hel del om hur man bör samverka, och var det är ekonomiskt mest betydelsefullt att samverka. Det är det som är avgörande i den här frågan.

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Jag begärde egentligen ordet för att belysa en liten speciell fråga i detta sammanhang.

Det förslag som vi nu diskuterar lider av ganska stora svagheter inte minst ur den kommunala självstyrelsens synpunkt. För närvarande förvaltas pastoratens jord och skog av pastoraten som har en beslutande församling, antingen det är kyrkofullmäktige eller församlingsdelegerade. Det finns ett kyrkoråd som styrelse, och det finns av pastoratet utsedda revisorer. Ingenting av detta finns med i den föreslagna förvaltningen av skog. Skogen skall förvaltas av en av Kungl. Maj:t

Lag om förvaltning av kyrklig jord

utsedd stiftsnämnd, och detta förhållande framstår redan nu som en mycket stor svaghet vid förvaltningen av prästlönefondshemman. Dessa hemman skall alltså förvaltas av stiftsnämnden. Pastoraten skjuter till pengar ur sina prästlönefonder, när ett prästlönefondshemman anskaffas. Därefter har pastoratet inte något inflytande över förvaltningen. Pastoratet får ett meddelande från stiftsnämnden om hur resultatet har blivit. Det är klart att detta kan bli föremål för diskussion i pastoratet, men någon möjlighet till inflytande över förvaltningen erhåller inte pastoratet. Samma förhållande kommer att råda beträffande förvaltningen av pastoratens skog inom varje stift.

De förtroendevalda kommer alltså att förlora inte bara inflytandet över förvaltningen utan även den kontroll som de kyrkokommunala revisorerna nu utövar över denna verksamhet. Detta betraktar jag som en av förslagets största nackdelar.

Herr HAMMARBERG (s):

Herr talman! Jag kan till viss del instämma med herr Grebäck när han säger att det inte enbart är storleken av förvaltningsenheten som är avgörande. Jag tror dock att vi är lika överens om att en viss storlek på förvaltningsenheten möjliggör ett bättre utnyttjande av expertis och tekniska resurser. Detta har även reservanterna själva uppmärksammat, när de i sin skrivning åberopar Kommunförbundets remissvar, där det talas om möjligheterna att bilda kyrkliga samfälligheter mellan pastoraten.

Som herr Grebäck påpekade, är det utskottets uppfattning att stiftsnämnderna bör söka dra nytta av de erfarenheter som nåtts och få stöd genom ett samarbete i de samverkansformer som redan finns på detta område.

Härmed var överläggningen slutad.

Lag om införande av fastighetsbildningslagen, m. m.*Mom. A*

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Grebäck begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i mom. A i utskottets utlåtande nr 91, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Grebäck m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Grebäck begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 105 ja och 83 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. B—F

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 6

Lag om införande av fastighetsbildningslagen, m. m.

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om införande av fastighetsbildningsla-

gen, m. m., i vad propositionen hänvisats till lagutskott jämte motioner i ämnet.

Genom en den 14 augusti 1970 dagtecknad proposition, nr 144, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll,

dels föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om införande av fastighetsbildningslagen,

2) lag om ändring i kommunal och ecklesiastik indelning i samband med fastighetsbildning,

3) lag om förmånsrätt för fordran på grund av fastighetsbildning,

4) lag om ändring i byggnadslagen (1947: 385),

dels velat inhämta riksdagens yttrande över vid propositionen fogat förslag till kungörelse om ändring i byggnadsstadgan (1959: 612).

Propositionen hade hänvisats till konstitutionsutskottet, såvitt avsåge lag om ändring i kommunal och ecklesiastik indelning i samband med fastighetsbildning (punkt 2), medan den i övrigt hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

A. motionen I: 1336 av herr *Nils Nilsson m. fl.*;

B. motionen II: 1517 av herr *Lundberg*, vari hemställdes

»att riksdagen måtte besluta avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 144 med förslag till lag om införande av fastighetsbildningslagen, m. m.»; samt

C. motionen II: 1554 av herr *Tobé*, vari bl. a. hemställdes

att riksdagen i fråga om förslaget till ändring av byggnadsstadgan måtte ge Kungl. Maj:t till känna vad som i motionen anförts.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte avslå motio-

Lag om införande av fastighetsbildningslagen, m. m.

nen II: 1517;

B. att riksdagen måtte antaga det genom propositionen nr 144 framlagda förslaget till lag om införande av fastighetsbildningslagen;

C. att riksdagen måtte antaga det genom propositionen framlagda förslaget till lag om förmånsrätt för fordran på grund av fastighetsbildning;

D. att riksdagen måtte — med avslag på motionen II: 1554 i motsvarande del — antaga det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i byggnadslagen (1947: 385);

E. att riksdagen måtte i anledning av propositionen och motionen II: 1554 i motsvarande del ge Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört i anledning av förslaget till kungörelse om ändring i byggnadsstadgan (1959: 612); samt

F. att motionen I: 1336, i vad den ej kunde anses besvarad genom vad utskottet anfört och hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits

Vid D i utskottets hemställan

av herr *Tobé* (fp), utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **LUNDBERG** (s):

Herr talman! Riksdagen står om några timmar inför avslutningen av tvåkammarskedet. Vi har upplevt den gamla ständsriksdagen, vi har upplevt tvåkammarriksdagen och nu står vi färdiga för enkammarriksdagen.

Jag har i ungefär 30 år suttit i denna kammare och sysslat med naturfrågor, miljöfrågor m. m. Jag har upplevt hur början var när knappast någon hade intresse för det hela. Dessa frågor har även under den sista arbetsdagen i tvåkammarriksdagen sysselsatt oss. Då är det självklart att man med glädje konstaterar att det under de senaste tre till fyra åren har skett

en omsvängning i fråga om naturvård, fritidsfrågor m. m. Jag hälsar detta med tillfredsställelse, men kanske även med en viss ängslan. Om man inte på dessa områden förstår att se den nödvändiga begränsningen kan man nämligen åsanka dem skada.

När det gäller ägande av mark, markspekulation, förstörelse av natur och annat som vi har upplevt måste jag säga att vi under 1970 fått ta del av många olika förslag och propositioner, som näppeligen tillgodosett de krav ett modernt samhälle måste ställa. Jag tror att vi i Sverige skulle ha behövt tänka igenom vad civilrätten innebär och vilken situation den enskilda äganderätten och de enskilda spekulationsmöjligheterna har försatt vårt land i. Samhället får i dag kanske mer än förr uppleva en intensiv utveckling, varvid faran av den privata äganderätten och av spekulationsmöjligheterna i naturvärden speciellt framträder. Vi har fått uppleva att stora livsvärden för människorna skövlats, och vi måste erkänna att det är mycket sorgligt att samhället icke har klarat situationen.

Någon har ställt frågan om aggressionen mot den egna arten, mot människor, är en medfödd egenskap som absolut måste få utlopp, eller om aggression och våld mot medmänniskor är följden av speciella omständigheter. En tysk expert säger att miljöförstörelsen är värre än krig, och Sten Selander framhåller att naturvärden kanske är mänsklighetens väsentligaste angelägenhet näst bevarande av freden.

När man har upplevt nedsmutningen av den svenska naturen, fått se förstörelsen och fått se hur miljarder har tagits till enskilda människor måste man fråga sig: Förstår samhället icke år 1970 att denna förödelse av naturvärden, denna förgiftning av luften och denna spekulation i mark till bostäder och annan bygghet — där

Lag om införande av fastighetsbildningslagen, m. m.

det icke tas hänsyn till den ekonomiskt minst starka delen av vårt folk, som samtidigt är mest beroende av en frisk natur — är något som samhället har skyldighet att häva? Samhället måste helt enkelt försöka lösa frågorna om bostadsmiljön och miljön i övrigt på ett annat sätt än för närvarande och ta hänsyn till naturvärdena.

Jag har inte tänkt gå in på dessa frågor i någon större utsträckning utan vill bara konstatera att vi har talat om jämlikhet och närdemokrati m. m. under det senaste året på ett sådant sätt att man trodde att försök skulle göras att omsätta dessa tankar i praktisk handling. Men man har glömt bort att allmogen och de obestutna över huvud taget har vissa rättigheter att kräva.

När det gäller naturvårdsfrågor, miljöfrågor och vattenfrågor som jag förde fram förut har det kostat samhället miljoner att något litet putsa bort de värsta skadorna. Vi har kommit så långt att det t. o. m. är livsfarligt att ur Östersjön hämta vissa nyttigheter som vi tidigare kunde få därifrån.

Nu har vi i en rad propositioner godtagit åtgärder som kommer att innebära en skärpning av den enskilda äganderätten. Vi ger ökade möjligheter till att spekulera, till att skövla de värden som människorna behöver ha. Jag är medveten om att invändningarna mot den serie av propositioner som jag varit tvungen att påtala inte i dag har vunnit någon genklang. Det är ungefär som när jag vid 1940-talets början försökte skapa förståelse för vissa värden, för vilkas bevarande det i dag uppstått en nästan religiös väckelse. Jag är medveten om att dagens frågor ekonomiskt är vida större för människorna. På grund av att man icke försökt utreda dem kommer samhället och enskilda människor att få vidkännas miljardutgifter på ett sätt som är rent otillständigt. Vi kommer

att få uppleva att naturvärden som egentligen är oersättliga blir förstörda inom den närmaste tiden.

Herr talman! Att jag yrkar bifall till min motion även här beror på att jag tror att det är nödvändigt att vi nu börjar skapa en opinion som kan få samma verkan som i fråga om miljö- och naturvärden.

När den allmänna rösträtten en gång skulle införas, sade vi att vi alla hade samma rätt att handha färderneslandets angelägenheter. Nu har vi kommit i den situationen att vi behöver skapa en ny opinion på detta område och försöka erövra tillbaka även dessa delar av fosterlandet, som vi ändå skall komma ihåg knyter land och folk samman.

Därför, herr talman, yrkar jag bifall till min motion.

Herr GREBÄCK (cp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionen II: 1517 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. B—F

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 7

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 45, i anledning av proposition med förslag till lag om ändring i kommunal och ecklesiastik indelning i samband med fastighetsbildning m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8

Fördjupad företagsdemokrati vid de statsunderstödda teatrar

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 71, i anledning av motion om fördjupad företagsdemokrati vid de statsunderstödda teatrar.

Sedan utskottets hemställdan föredragits yttrade:

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Jag vill bara framföra några reflektioner i anslutning till detta utlåtande som innebär att utskottet i likhet med de remissinstanser som yttrat sig inte velat tillmötesgå de önskemål som framställdes i motionen.

Vid behandlingen av frågan har man hållit sig inom de konventionella gränserna för företagsdemokrati, men vad jag i motionen framställt önskemål om är att dessa frågor skulle prövas utanför de konventionella gränserna. Företagsdemokrati har hittills gällt villkoren på arbetsplatserna för de anställda, trivselfrågor och liknande ting samt inflytande på arbetets gång. När man talar om företagsdemokrati inom teatrar har det oftast varit ett intresse från framför allt skådespelarkåren att få inflytande på pjäsval, spelsätt och det program, den policy, som respektive teater skall förverkliga. Det har oftast varit detta som fångat intresset. Anställningsförhållandena har i regel inte varit så intressanta att ägna sig åt. Detta har gjort att debatten inom teatrar varit förvillande. Det har varit ett yrkandet intresse, och man har använt sig av termer som gäller annan verksamhet men som nu införts på detta område.

Det har också varit svårt att hantera frågan eftersom teatrar har så olika juridisk status. Deras ägarförhållanden och sättet att välja styrelse och ledning växlar mycket starkt. Det finns en kategori som kallas de statsunderstödda teatrar. Vissa av dem är helt statliga,

vissa helt kommunala. Vissa har inslag av statlig medverkan eller kommunal medverkan och har i övrigt anknytning till organisationer eller stiftelser. Gemensamt för många är att de har kommunen som huvudman, men detta gäller inte alla. Det enda gemensamma draget för dem alla är att de har statsbidrag, att staten är med och finansierar verksamheten i icke ringa omfattning. Det växlar mellan olika slags teatrar. I den teater jag bäst känner till, Göteborgs stadsteater, bidrar staten med mera pengar varje år än vad kommunen gör. Dessa bidrag är också vart för sig större än det belopp som tas in på recetterna. Proportionerna är ungefär 40 procent från staten, 40 procent från kommunen och 20 procent i biljettintäkter. Naturligtvis kan proportionerna växla, men de visar att statsbidraget är en avgörande faktor för teatrar drift. Staten har hitintills aldrig förknippat några som helst villkor med sin bidragsgivning och aldrig begärt representation i styrelserna för att på det sättet utöva inflytande utan generöst lämnat ifrån sig bidragen till verksamheten.

Ett annat drag som är gemensamt för dessa teatrar — och som de har tillsammans med privatteatrar — är att de är organiserade i Teatrar riksförbund, vilket är anslutet till Handelsn arbetsgivareorganisation, HAO, som i sin tur är med i Svenska arbetsgivareföreningen. Inom Teatrar riksförbund har man nu ägnat sig åt att söka anpassa företagsdemokratin till teatrar verksamhet. När det gäller det steg som skulle gå utöver det man nu har tagit, dvs. att de anställda direkt skulle få påverka programval och spelsätt, undrar jag emellertid om denna arbetsgivarorganisation — eller låt mig säga Svenska arbetsgivarföreningen — är särdeles lämpad för att utforma regler för hur kulturpolitiken skall utvecklas på våra teatrar. Detta är snarare en uppgift för teatrar ägare, för kommunerna och staten som ger bidrag till dem.

Fördjudad företagsdemokrati vid de statsunderstödda teatrarna

Med hänsyn till att kommunen i varje fall inte ännu har inflytande på alla teatrar — exempelvis inte på Riksteatern, inte på Operan, inte på Dramaten — bör man emellertid söka den grund som är gemensam för dem alla, nämligen staten. Jag har därför ansett det angeläget att man från statens sida tog ett initiativ för att pröva om och på vilket sätt man skulle kunna vidga de anställdas inflytande på teaterns verksamhet inom dessa områden, som alltså normalt inte faller inom vad vi betecknar som företagsdemokrati.

Det sägs i utskottsutlåtandet — det bygger självfallet på remissyttrandena — att företagsdemokratin är väl utvecklad inom teatrarna. Jag anser det därför angeläget att peka på en detalj i sammanhanget för att visa att så kanske inte är fallet.

I remissyttrandet från Teaternas riksförbund står att det i så gott som samtliga teaterstyrelser sitter representanter för de anställda. Jag föreställer mig att ni alla som läser detta utgår från att när man sitter i en styrelse sitter man inte bara på en stol och eventuellt yttrar sig eller skriver, utan man har då också rösträtt. Men de representanter från de anställda som är med i teaternas styrelser har bara rätt att sitta och att prata; av de 13 statsunderstödda teatrarna har endast en teater givit de anställdas representant samma rättigheter som andra ledamöter i styrelsen. I dag har det fattats beslut om att ytterligare en teater kommer att ge de anställdas representant sådana rättigheter, och Riksteatern lär också så småningom göra det. Men när remissyttrandet skrevs var det alltså bara en teater som hade gjort det, och då är det fel att säga att det gäller »i så gott som samtliga». I fem teatrar är de anställdas representanter adjungerade; de äger rätt att närvara och att uttala sin mening till protokollet. I de återstående fem teatrarna har de inte ens denna rätt. Jag har velat redovisa detta för-

hållande, eftersom denna detalj är ett väsentligt inslag i det remissyttrande som tydligen är det enda som bankoutskottet utgått från i sitt ställningstagande.

Trots att utskottet har haft ett helt år på sig från januari månad till riksdagens sista dag — motionen väcktes den 12 januari och behandlas så sent att utlåtandet inte ens kunde bordläggas i tryck utan bordlades i korrekturen så att vi först nu har haft möjlighet att läsa det — har man alltså byggt på en inte alltför vederhäftig teckning av verkligheten.

En annan handling som det hänvisas till i det sammandrag som utskottet har gjort av remissyttrandet från Teaternas riksförbund är betänkandet »Samaråd» som avgivits av en kommitté sammansatt av representanter för fackförbunden och Teaternas riksförbund. I detta betänkande har man försökt utreda de speciella förhållanden i fråga om företagsdemokratin som gäller inom teatrarna och beskrivit hur utvecklingen varit på respektive teatrar.

Jag vill, herr talman, till sist citera detta dokument just på den punkt där jag anser att det är intressant att få frågan belyst och där jag tror att den fackliga sammanslutningen har missat en poäng när den trott sig om att kunna lösa frågan förhandlingsvägen: »Företagsnämndsavtalet avser ju heller icke att reglera hela samarbetsområdet. När man kommer in på frågor, som direkt berör teaterstyrelsens eller VD:s funktioner, rör vi oss med frågor som delvis inte ens är förhandlingsbara för parterna utan reglerade av samhället.»

Detta har alltså fackförbundet och Arbetsgivareföreningen på området varit överens om.

Det var, herr talman, för att få dessa frågor utredda och ventilerade som jag väckte min motion, och jag är ledsen över den behandling den fått. Jag avstår emellertid från yrkande och hoppas att frågan i andra former skall få

Tillämpning av upphovsrättslagen inom de svenska teatrarne

en bättre behandling än den fått i detta sammanhang.

Herr andre vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr **REGNÉLL** (m):

Herr talman! Jag förstår av herr Bergmans anförande att han är ganska missbelåten med den behandling som hans motion fått inom bankoutskottet. Han tycker att utskottet har missat poängen i hans motion. Det uttrycket använde han inte speciellt om vårt utlåtande, men han använde det nyss när han kommenterade de fackliga sammanslutningarnas remissvar och menade att man där hade missat poängen.

Kritisk var herr Bergman även mot det remissvar som bankoutskottet har inhämtat från Teatrarnas riksförbund och ur vilket vi har hämtat beskedet att det finns representanter för de anställda i så gott som samtliga teaterstyrelser. Nu har vi av herr Bergman fått den kompletterande upplysningen — som inte på något sätt omnämndes i hans motion — att det bara är en och annan av dessa representanter för de anställda som är att betrakta som en verkligt effektiv styrelseledamot, medan de andra, för att använda herr Bergmans formulering, i stort sett bara sitter på sin stol.

Den bild som bankoutskottet har tecknat av förhållandena på detta område visar att man sedan gammalt är i gång med att arbeta fram hyggliga former för samarbetet mellan de anställda och ledningen för teatrarne. I 24 år har man haft företagsnämndsverksamhet; utskottet redovisar att den verksamheten igångsattes vid de statligt understödda teatrarne redan 1946, att den har fått en viss specialutformning med tanke på branschen, att man anser denna branschanpassning ganska lyckad och att man intensivt arbetar vidare på att bygga ut den.

Sedan är det att lägga märke till att

de anställdas organisationer reagerar bestämt mot motionärens antydningar att staten efter utredning eventuellt skulle utfärda regler om företagsdemokrati, vilkas tillämpning skulle ställas som villkor för statsbidrag. Man menar att detta vore orimligt, att det är en reminiscens av auktoritära beslutsformer och rent av skulle kunna inverka hämmande både på det kollektiva arbetet och på andra företagsdemokratiska strävanden.

Inför sådana fakta och sådana besked finner jag det ganska naturligt att utskottet har avstyrkt motionen och att vi avslutningsvis uttalar: »Att staten som villkor för statsbidragsgivning skulle uppställa tillämpning av vissa samrådsformer etc. framstår som föga tilltalande.»

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 9

Tillämpning av upphovsrättslagen inom de svenska teatrarne

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 72, i anledning av motioner om tillämpning av upphovsrättslagen inom de svenska teatrarne.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr **NORDSTRANDH** (m):

Herr talman! Även jag har begärt ordet för att ge uttryck åt ett visst missnöje.

Jag finner det högst anmärkningsvärt att bankoutskottets utlåtande angående motionerna om tillämpning av upphovsrättslagen inom de svenska teatrarne läggs på riksdagen bord så sent som nu sker. Utskottet har haft hela året på sig att komma fram till en **ståndpunkt**. Remissförfarandet kan

Tillämpning av upphovsrättslagen inom de svenska teatrar

knapptast ha lagt så stora hinder i vägen.

Det är vid denna tidpunkt på året tämligen hopplöst att ta upp en principiellt betonad diskussion kring utskottets utlåtande, som strängt taget bara avvisar den utredning som föreslås. Speciellt skulle det vara frestande att ta itu med Svenska teaterförbundets politiskt inspirerade svar med dess missvisande tal om kvalitetshöjning på teatrar, om tendenser till censur och om misstänkliggörande av förändringarna inom teatern. Det är uttalanden som måhända har influerat utskottets ställningstagande.

Jag avstår som sagt från en debatt i denna fråga, då det under förhandenvarande omständigheter egentligen inte kan bli någon debatt, eftersom alla önskar att vi skall hinna så långt på föredragningslistan så snabbt som möjligt.

Då det emellertid trots allt finns vissa uttalanden i de balanserade remissvaren, som kan bli utgångspunkter för fortsatta framstötter i denna betydelsefulla fråga, är tydligen den rätta vägen att återkomma — kanske redan nästa år — med en förhoppning om att en debatt i frågan med alla dess kulturpolitiska utblickar skall komma till stånd under en debattvänlig tid.

Jag har, herr talman, följaktligen inte något yrkande, men jag har inte kunnat underlåta att uttrycka mitt och mina medmotionärens missnöje med behandlingen av motionerna.

Herr **REGNÉLL** (m):

Herr talman! Jag tror inte att det är en tillfällighet att vi på nytt har fått ett uttryck för missnöje från en motionär. Jag är ganska övertygad om att vilket utskottsutlåtande som än hade kommit sist under tvåkammarriksdagens sista dag så hade motionärerna förklarat att de var missbelättna med att just deras motion skulle behandlas under den tidsnöd som alltid präglar slut-

spurten av en session. Jag ser dock att klockan inte är mer än 17 minuter över 10 på kvällen, och det är väl inte värre än att vi kan hålla oss vakna ytterligare en eller annan timme, om motionärerna anser att deras motioner bör behandlas utförligt i kammaren.

Utskottet har varit enigt om att avstyrka dessa motioner. En av grunderna för motionärernas missnöje kan vara att de inte vunnit något gehör för sina tankegångar inom utskottet.

Herr Nordstrandh tog inte upp mycket av det sakliga innehållet i sin motion, och därför bör kanske inte heller jag läsa upp något av det som står i utskottets utlåtande. Jag tycker att vi har arbetat igenom motionerna ganska väl och att vi kommit fram till en välgrundad slutsats, nämligen att utskottet skulle hemställa att riksdagen avslår motionerna i fråga.

Herr **NORDSTRANDH** (m):

Herr talman! Jag vill bara understryka att det inte gäller en proposition som kommer sent på riksdagens bord, utan det gäller motioner som är lagda redan vid riksdagens början. Nu är vi framme vid tvåkammarriksdagens de facto sista arbetsdag, och först då tas detta utlåtande upp på föredragningslistan. Jag är av den åsikten, och det är den jag har velat ge uttryck åt, att man inte hade behövt handla på det sättet.

Herr **REGNÉLL** (m):

Herr talman! Menar herr Nordstrandh att de sista dagarna skall förbehållas behandling av propositioner, medan samtliga som motionerat under den allmänna motionstiden skall kunna räkna med att få sina motioner behandlade med förtur? Så kan det väl ändå inte bli. Något material måste ligga kvar som det sista. Att det har råkat bli en motion av herr Nordstrandh är beklagligt.

Lag om rikets mynt, m. m.

Herr **NORDSTRANDH** (m):

Att det är en motion av mig har ingen betydelse i sammanhanget, men det är väl ändå vettigt att behandla motionerna i något så när god tid, så att man har tid över för de propositioner som kommer mycket sent. Att det kommer propositioner mycket sent som måste snabbbehandlas vet herr Regnéll lika väl som jag om han har varit uppmärksam.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10

Lag om rikets mynt, m. m.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 79, i anledning av proposition med förslag till lag om rikets mynt, m. m., jämte motioner.

I en den 30 oktober 1970 dagtecknad proposition, nr 190, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden och lagrådets protokoll föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om rikets mynt,

2) lag om avrundning av vissa öresbelopp.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

I propositionen föreslås att mynten i valörerna ett öre, två öre och två kronor slopas. Kungl. Maj:t föreslås få rätt att förordna om sammansättningen av mynt i vilka inte guld eller silver ingår samt om sådana mynts vikt och utförande. Vidare föreslås införande av vissa avrundningsregler vid betalning av belopp som inte slutar på 5- eller 10-tal ören.

Den nya myntlagstiftningen skall enligt förslaget träda i kraft den 1 januari 1972 med en halvårig övergångstid. Avrundningsbestämmelserna föreslås

träda i kraft vid övergångstidens utgång.

I anledning av propositionen hade väckts

dels de likalydande motionerna I:1371 av herr Åkerlund och II:1593 av herr Enarsson, vari yrkades

att riksdagen skulle avslå Kungl. Maj:ts förslag till lag om rikets mynt, samt

att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t hemställa om en parlamentarisk utredning av penning- och myntlagstiftningen i enlighet med de grunder som anförts i motionerna,

dels motionen II:1594 av fru Holmqvist, vari yrkas att i beslutet rörande Kungl. Maj:ts proposition nr 190 skulle inrymmas förordnande av sådana kompletterande åtgärder som skisserats i motionen och varigenom garantier kunde skapas mot vissa eljest tänkbara negativa verkningar av de föreslagna förändringarna på myntområdet.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte antaga det genom propositionen nr 190 framlagda förslaget till lag om avrundning av vissa öresbelopp;

B. att riksdagen måtte med avslag på motionerna I:1371 och II:1593 i ifrågavarande del bifalla propositionen nr 190 i övrigt;

C. att riksdagen måtte avslå motionerna I:1371 och II:1593 såvitt de avsåge utredning rörande penning- och myntlagstiftningen;

D. att motionen II:1594 måtte anses besvarad med vad utskottet anført.

Reservationer hade avgivits

1. av herr Åkerlund (m), som ansett att utskottet under B bort hemställa,

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I:1371 och II:1593 i ifrågavarande del avslå propositionen nr 190 i övrigt;

2. av herrar Åkerlund och Regnéll (båda m), vilka ansett att utskottet under C bort hemställa,

Lag om rikets mynt, m. m.

att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 1371 och II: 1593 i ifrågavarande del hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning rörande penning- och myntlagstiftningen i enlighet med vad reservanterna anfört.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ENARSSON (m):

Herr talman! Jag är motionär i detta ärende, och jag skall säga några ord för att motivera den reservation som har avgivits av herr Åkerlund såsom reservation 1, och jag skall i någon mån även beröra reservation 2. Med hänsyn till den framskridna tiden skall jag emellertid fatta mig kort i det fallet.

Vi anser att det behövs en reformering av den gamla myntlagen, och vi kan väl tänka oss att ersätta densamma med en ny, eventuellt t. o. m. två: en för huvudmynt och en för skiljemynt, varvid i det senare fallet krävs att frågan om skiljemyntens ställning i penningssystemet ges en annan behandling än fallet är i propositionens av utskottet tillstyrkta förslag. Man kan då fråga sig, om skiljemynt skall vara lagligt betalningsmedel i full utsträckning eller inte. Det tycker vi bör utredas.

Enligt vår mening är emellertid ett grundläggande villkor för att man skall få ett bättre ordnat penningväsende än man har för dagen att myntlagen, riksbankslagen och den provisoriska lagen om sedelutgivningsrätten ges en sammanhängande behandling med anpassning till regeringsformens bestämmelser. Vi motionärer har yrkat på en parlamentarisk utredning härom, och det har också krävts i reservation 2 till detta utlåtande. Vi anser att det bör vara en sakkunnigutredning med parlamentariskt inslag med tanke på att penningväsendet först och främst är en riksdagens angelägenhet.

Enligt motionärernas mening bör det i en myntlag talas om vad en krona är

och ges en definition på vad som kallas myntenhet, eller krona. Detta krav har enligt vår mening inte tillgodosetts i förslaget till ny myntlag. I reservation 1 har kronans guldparitet angivits med dess metallvikt vid angivet guldpris per kilo. Det är på den grunden som myntväsendet enligt vår åsikt borde ha uppbyggts, och jag beklagar att utskottsmajoriteten avvisar denna enligt min mening riktiga tanke. Flera viktiga främmande länder definierar sina myntenheter i guld. Nästan alla medlemsländer i IMF — och Sverige hör till denna krets — har angivit pariteten i guld.

Vad beträffar förslaget om ny myntserie tycker vi inte det är någon överhängande brådska med att införa en sådan. Nu utelöpande skiljemynt kan tjänstgöra ett bra tag ännu utan olägenhet till dess den utredning verkställts varom hemställas i reservationen 2.

Herr talman! Jag ber att med denna korta motivering få yrka bifall till de båda reservationer som är fogade till utlåtandet.

Herr REGNELL (m):

Herr talman! Det rör sig här om ett område där teori och praktik står ganska långt ifrån varandra, där teoretikerna kanske inte alltid är så förtrogna med det praktiska livets krav och där de som har att handlägga dessa ärenden i praktiken kanske inte alltid är så teoretiskt skolade.

Vi har i vår riksdag för närvarande förmånen att ha en kollega som besitter ingående teoretiska kunskaper på området, nämligen herr Åkerlund. Han är huvudmotionär i detta sammanhang, och hans utredningar har vi haft tillfälle att ta del av vid olika tillfällen.

För min del har jag inte kunnat bli övertygad av resonemanget om att man i praktiken skulle behöva gå så drastiskt till väga att man avslår propositionen om myntlagen. Men däremot har

Lag om rikets mynt, m. m.

jag en stark känsla av att gapet mellan teori och praktik är så stort att det skulle vara en fördel om vi i lugn och ro satte oss ner och resonerade om dessa ting. Det gäller inte bara myntlagen, utan det gäller också sedelutgivningsrätten. Det gäller här också den provisoriska riksbankslag som vi har arbetat med, och bankoutskottet har gång på gång anmält för riksdagen att det finner det mindre tillfredsställande att ha kvar lagen i provisorisk form.

Jag har för min del kommit till det resultatet, att jag inte kan ansluta mig till yrkandet om bifall till reservationen beträffande utskottets hemställan under B, medan jag däremot delar uppfattningen att en utredning i denna fråga bör vara till nytta. Jag ber därför att få instämma i herr Enarssons yrkande om bifall till reservationen beträffande utskottets hemställan under C. Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan under övriga punkter.

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s):

Herr talman! Vi har nu att ta ställning till det förslag om myntreform som har presenterats i proposition nr 190. I denna föreslås att mynt i valörerna ett öre, två öre och två kronor skall slopas. Kungl. Maj:t föreslås också få rätt att förordna om de mynts vikt och utförande i vilka silver och guld inte ingår. Som en följd av de lägre växelmyntens försvinnande föreslås också vissa avrundningsregler vid betalning av belopp som inte slutar på 5- eller 10-tal ören. Utskottsmajoriteten har bedömt propositionen i dess helhet såsom varande väl avvägd och därför tillstyrkt den i alla delar.

En sak som propositionen behandlar i samband med förslaget om avrundning till 5- eller 10-tal ören har ytterligare aktualiserats i motion II: 1594. Utskottet delar motionärens uppfattning att en skärpt uppmärksamhet på prisutvecklingen bör iaktas i samband med reformens genomförande. Alla tendenser

till prisstegring bör motverkas.

Till utskottsutlåtandet är fogade två reservationer, som båda bygger på motionsparet I: 1371 och II: 1593. Motionärernas tankegångar om en hårdare anknytning av kronan till guldvärdet delas inte av utskottsmajoriteten. Det samma gäller förslaget till ny myntserie. Jag är i motsats till företrädaren för reservation 1, herr Enarsson, övertygad om att den nya myntserien kommer att fungera väl. Framför allt kan vi väl konstatera att de små skiljemynnten redan har spelat ut sin roll.

I reservationen 2 önskar man, vilket herr Regnéll också har utvecklat här, att få tillsatt en utredning som i ett sammanhang tar upp riksbankslagen, lagen om sedelutgivningsrätt och myntlagen. Den föreliggande propositionen om en ny myntlag har som bekant föregåtts av två utredningar. Någon ytterligare utredning har vi inte bedömt erforderlig för att nu ta ställning.

Herr talman! Med det anförda ber jag få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. B

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Enarsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i mom. B i utskottets utlåtande nr 79, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Lag om rikets mynt, m. m.

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1 av herr Åkerlund.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Enarsson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 103 ja och 21 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. C

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Regnéll begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i mom. C i utskottets utlåtande nr 79, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2 av herrar Åkerlund och Regnéll.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-

propositionen. Herr Regnéll begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 162 ja och 24 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. D

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11

Föredrogs vart efter annat bankoutskottets utlåtande och memorial:

nr 80, i anledning av motioner angående prissättningen på flytande bränsle i Norrland, m. m.,

nr 81, i anledning av motion angående grunderna för pension eller annan ersättning åt tjänstemän hos kamrarnas kanslier vid övergången till enkammarriksdag,

nr 82, med förslag till besvärstadga för riksdagen och dess verk, m. m.,

nr 83, med förslag till ny instruktion för riksdagens förvaltningskontor,

nr 84, angående vissa bestämmelser om personal hos riksdagen,

nr 85, med förslag till ändringar i vissa reglementen och instruktioner avseende riksdagens verk,

nr 86, med förslag till dels lag om ändring i lagen (1970:280) om ändring i lagen (1934:437) för Sveriges riksbank, dels nytt bankreglemente,

nr 87, med förslag till ändring i stadgarna för Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond, samt

nr 88, angående översyn av Nordiska rådets svenska delegations kansliorganisation.

Kammaren biföll vad utskottet i nämnda utlåtande och memorial hemställt.

Ersättning för vissa skador av rovdjur, m. m.

§ 12

Redogörelse för överväganden rörande regler för riksbankens kontakter med bankerna i vissa frågor, m. m.

Föredrogs bankoutsrottets memorial nr 89, med redogörelse för överväganden rörande regler för riksbankens kontakter med bankerna i vissa frågor, m. m.

Sedan utskottets anmälan föredragits anförde

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att helt kort ta upp en enda aspekt på den fråga, som behandlas i bankoutsrottets memorial nr 89 med redogörelse för överväganden rörande regler för riksbankens kontakter med bankerna i vissa frågor.

I sitt remissyttrande till bankoutsrottet uttalar bankofullmäktige, att det vid överläggningar mellan riksbanken och affärsbankerna måste vara tillåtet att beröra även organisatoriska och personella förhållanden inom bankerna.

I samband med behandlingen av detta ärende har Svenska bankmannaförbundet i ett brev av den 26 oktober 1970 fäst utskottets uppmärksamhet på en i pressen mycket diskuterad händelse. Bankmannaförbundet avslutar sin skrivelse med följande uttalande, i vilket jag vill instämma: »Bankmannaförbundet vill i anledning av det inträffade anföra den principiella synpunkten, att tryggheten i anställningen för en enskild tjänsteman ej får sättas ifråga genom Riksbankens agerande vid kontakter med bankerna. Vi anser det därför angeläget att åtgärder vidtas för att undvika risken för att Riksbanken övar påtryckning på enskilda banker för att förmå dessa till att vidta inre organisatoriska åtgärder, som berör enskilda anställdas förhållanden.»

Vidare yttrades ej.

Memorialet lades till handlingarna.

§ 13

Föredrogs bankoutsrottets memorial nr 90, om upphävande av instruktionen för bankoutsrottet och om vissa bemyndiganden i samband därmed.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 14

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71, såvitt propositionen avser jordbruksärenden jämte motioner.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2

Ersättning för vissa skador av rovdjur, m. m.

Sedan punkten föredragits anförde

Herr WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Orsaken till att jag nu för sista gången står kammaren är att denna punkt på föredragningslistan är föranledd av en motion som jag väckt vid 1961 års riksdag. Frågan gäller hur vi skall bevara den ur zoologisk-historisk synpunkt värdefulla skånska kronhjorten, som genom sin skadegörelse på åker och skog har blivit ett allvarligt problem för markägarna. Sedan man skattevägen har strypt möjligheten för enskilda att bevara hjortstammen måste andra åtgärder till, och det är därför som man har föreslagit det reserverat som det här gäller.

Tyvärr har man, som vanligt skulle jag vilja säga, varit rädd för att ta till ordentligt, och resultatet har därför blivit en halvmesyr. Hela det södra om-

Ersättning för vissa skador av rovdjur, m. m.

rådet borde ha ingått i reservatet, framför allt med tanke på att det allra bästa området, Häckeberga, inte bort lämnas utanför. Men eftersom jordbruksministern har uttalat att reservatiden som sådan och alltså även arealen bör ses som en försöksverksamhet kan väl propositionen i den delen godtas.

Däremot har jag litet svårare att följa med i jordbruksministerns motivering i propositionen för att man vid utformningen av ersättningsreglerna skall ta hänsyn till att hjortskadorna i vissa områden är en normal förekomst. Jag tolkar den skrivningen så, att just därför ersättningarna skall hållas nere. Men det är ju ett cirkelbevis. Det är just därför att hjortskadorna har blivit så stora i dessa områden som hjortstammens framtid har blivit så osäker och hela denna fråga har kommit upp.

Men det är ändå med tillfredsställelse jag konstaterar att arealgränserna för att få skadeersättning inte är obönhörligt låsta. Enligt propositionen skall ersättning kunna utgå därest skadan är anmärkningsvärt stor, även om arealen är mer än 40 hektar odlad jord eller 200 hektar annan mark. Jordbruksutskottet har ytterligare understrukit att man skall behandla ersättningsanspråken med en viss generositet — låt vara att utskottet inte har uttryckt sig precist så.

Vi måste emellertid ha klart för oss att åtskilliga tolkningssvårigheter kan uppkomma rörande jordbruksministerns och utskottets uttalande att ersättning inte bör utgå, om den skadelidande kunnat hålla sig skadeslös genom att tillgodogöra sig jakträtt eller på annat sätt — vad man nu kan mena med det sista. Jakträtten är allt en ganska dålig ersättning. I Häckeberga beräknas skadorna på skogen till mellan 40 000 och 50 000 kronor per år. Skadorna på åkern är minst lika stora. Det gör sammanlagt 100 000 kronor per år.

Om man skjuter 15 hjortar och varje hjort väger 85 kilo, blir det 1 275 kg å

7 kronor eller sammanlagt 8 925 kronor — i varje fall för oss som fått lära oss matematik och inte den här besynnerliga mängdläran, för då kommer man förmodligen till ett helt annat resultat.

Men 8 925 kronor i utbyte av jakten är en fasligt dålig affär sett mot 100 000 kronor i skador.

Om man med att hålla sig skadeslös på annat sätt menar att jakträtten kan arrenderas ut, är det naturligtvis riktigt att det går att få in litet mer. Har man tur och hittar personer, som enligt några av kammarens högt ärade ledamöter är behäftade med beteenden, framsprungna ur primitiva sedvänjor från passerade kulturstadier, dvs. riktiga nöjesjägare som är riktigt trofésugna, kanske man kan få bortåt 3 000 kronor för en bra kapitalhjort, men då tillfaller också hela djuret skytten. I allra bästa fall, om vi är riktigt generösa och antar att det bara skjuts kapitalhjortar — i själva verket finns det kanske bara 10 kapitalhjortar i hela Sverige — kommer vi att få 15 gånger 3 000 eller sammanlagt 45 000 kronor, mot skador för 100 000 kronor.

Det går för all del väl i stil med jordbrukspolitikens allmänna syn på jordbrukets lönsamhet, men inte stämmer det med mina anspråk på en lönande hantering.

Det har tagit närmare tio år för min motion att mogna till det beslut som vi nu skall fatta. Det är inte lång tid för en riksdagsman; han blir så innerligt glad när hans motion föranleder någon som helst åtgärd, att han gärna tar de tio åren. Men det är en fruktansvärt lång tid för en djurart som kämpar för sin existens. Låt det inte gå med kronhjorten här i Sverige som det gjort med vargen och snart med järven också, att vi vaknar upp för sent, när vi berövat våra efterkommande möjligheten att uppleva storviltet i dess rätta miljö!

Jag kommer nu inte att kunna bevaka kronhjortens intressen på det politiska planet, och jag skall därför inte

framställa något yrkande om en permanent kronhjortskommitté eller något i den stilen, även om det skulle varit ganska frestande att driva ett sådant yrkande till votering och rösträkning för att få ett litet bidrag till närvarostatistiken. Men jag vill sluta i denna talarstol med en vädjan till jordbruksministern och till de kammarledamöter som får vara kvar och leka i fortsättningen också att de med täta mellanrum håller sig underrättade om läget för den skånska kronhjorten och att de ser till att Kungl. Maj:t utnyttjar de faktiskt ganska långt gående befogenheter som riksdagen nu lämnar. Vi har som nation verkligen råd att hysa ett par hundra kronhjortar, men vi har inte råd att vara av med dem.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 3 och 4

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 15

Föredrogs statsutskottets memorial nr 227, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från konstitutionsutskottet:

nr 471, i anledning av proposition med förslag till lag om ändring i kommunal och eklelesiastik indelning i samband med fastighetsbildning m. m.; och

nr 472, med förslag till ändringar i stadgan om ersättning för riksdagsman-nauppdragets fullgörande;

från statsutskottet:

nr 435, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av Marvikenprojektet, m. m., jämte motioner;

Ersättning för vissa skador av rovdjur m. m.

nr 436, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. fl.;

nr 437, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gymnasieskolan jämte motioner, såvitt propositionen och motionerna hänvisats till statsutskottet;

nr 438, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning, jämte motioner;

nr 439, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av vissa ändringar i överenskommelsen angående upprättande av en europeisk organisation för kärnforskning;

nr 440, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till kommuner för bidrag till investeringar i primärflygplatser;

nr 441, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Posthus m. m.; och

nr 442, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71;

från bevillningsutskottet:

nr 452, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen (1922:260) om automobilskatt jämte motioner;

nr 453, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen (1951:763) angående beräkning av statlig inkomstskatt för ackumulerad inkomst, m. m. jämte motioner; och

nr 454, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med anledning av riksskatteverkets inrättande, m. m.;

från andra lagutskottet:

nr 460, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gymnasieskolan, såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, jämte motion;

från tredje lagutskottet:

nr 445, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i naturvårdslagen (1964: 822) m. m., dels motioner i ämnet, dels ock motioner angående tillståndstvång för anordnande av skrotbilsupplag samt angående åtgärder mot olja (i viss del);

nr 462, i anledning av motioner om skärpt ansvar för researrangör gentemot deltagare i sällskapsresa till utlandet;

nr 463, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om linjesjöfart på Gotland jämte motioner i ämnet;

nr 464, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om införande av fastighetsbildningslagen, m. m., i vad propositionen hänvisats till

lagutskott jämte motioner i ämnet; och nr 465, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förvaltning av kyrklig jord, m. m.; samt

från jordbruksutskottet:

nr 413, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71, såvitt propositionen avser jordbruksärenden jämte motioner.

§ 17

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 22.52.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 16 december

Kl. 10.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr andre vice tal-
mannen.

§ 1

Justerades protokollet för den 8 inne-
varande december.

§ 2

Till bordläggning anmäldes första lag-
utskottets memorial nr 82, föranlett av
kamrarnas skiljaktiga beslut beträffan-
de första lagutskottets utlåtande nr 81
i anledning av Kungl. Maj:ts proposition
med förslag till lag om ändring i för-
äldrabalken, m. m. jämte i ämnet väck-
ta motioner.

§ 3

Anmäldes och godkändes bankout-
skottets förslag till riksdagens skrivel-

ser till Konungen:

nr 467, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition om ökning av den svenska
andelen i Världsbankens grundfond;

nr 468, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition om tillämpning av allmänna
prisregleringslagen;

nr 473, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition med förslag till lag om rik-
kets mynt, m. m.;

nr 478, om antagande av förslag till
lag om ändring i lagen (1970:280) om
ändring i lagen (1934:437) för Sveriges
riksbank; och

nr 483, om prövning av besvär över
statens personalpensionsverks beslut i
vissa ärenden.

Vidare anmäldes och godkändes ban-
koutskottets förslag till riksdagens skri-
velse, nr 484, till Konungen om änd-
ringar i instruktionerna för riksdagens
ombudsmän och för riksdagens reviso-

rer.

Slutligen anmäldes och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser

dels till fullmäktige i riksbanken:

nr 466, i anledning av fullmäktiges framställning angående nedläggning av riksbankens avdelningskontor i Vänersborg; och

nr 479, om antagande av dels förslag till lag om ändring i lagen (1970:280) om ändring i lagen (1934:437) för Sveriges riksbank, dels nytt bankoreglemente;

dels till riksdagens ombudsmän:

nr 469, angående återkallelse av viss framställning från ombudsmännen;

dels till styrelsen för riksdagens förvaltningskontor:

nr 474, om antagande av besvärstadsaga för riksdagen och dess verk, m. m.;

nr 475, om antagande av ny instruktion för förvaltningskontoret;

nr 476, angående vissa bestämmelser om personal hos riksdagen;

nr 477, om ändringar i vissa reglementen och instruktioner avseende riksdagens verk;

nr 480, om antagande av nytt bankoreglemente; och

nr 482, angående bemyndigande för riksdagens förvaltningsstyrelse att vidtaga ändringar i tjänstemannastadgan för riksdagen och dess verk;

dels ock till Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond:

nr 481, angående ändring i stiftelsens stadgar.

§ 4

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 10.03.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 16 december

Kl. 14.00

§ 1

Föredrogs första lagutskottets memorial nr 82, föranlett av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande första lagutskottets utlåtande nr 81 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Sedan kammaren på framställd proposition bifallit utskottets hemställan att ärendet måtte företagas till avgörande efter endast en bordläggning, lades memorialet i övrigt till handlingarna.

§ 2

Anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 470, till Konungen i anledning

av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

§ 3

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till Sveriges riksdags beslut under riksdagens vår- och höstsessioner år 1970.

§ 4

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 14.03.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 16 december

Kl. 15.00

§ 1

Tvåkammarriksdagens upphörande

Herr TALMANNEN yttrade:

Ärade kammarledamöter! Vi står nu inför avslutningen av 1970 års riksdag, som också innebär att tvåkammarriksdagens mer än 100-åriga verksamhet upphör. Tvåkammersystemet väckte vid sin tillkomst både farhågor och förhoppningar. I en reservation till 1863 års konstitutionsutskotts utlåtande tecknade de prästerliga ledamöterna följande dystra framtid för tvåkammerssystemet: »När stormen emot den på sådan grund uppförda byggnaden begynner — och den kan icke länge utebliva — då faller den, ty den är byggd på sanden.» Då andra kammarens ålderspresident Lars Johan Hierta i januari 1867 hälsade kammaren var han däremot full av optimism: »Vid detta högtidliga tillfälle hägrar för vår syn hoppet om en ljus framtid — — —.» Talmannen greve Gustaf Lagerbielke var mera försiktig då han delgav första kammaren sin uppfattning om tvåkammarriksdagens ställning och uppgifter: »Huru detta uppdrag kommer att handhavas, tillhör historien att skildra, icke mig att söka förutsäga.»

Och historien har förvisso skildrat den svenska tvåkammarriksdagen. Förteckningen över skrifter rörande riksdagen och dess verksamhet är imponerande. Jag vill erinra om de i samband med riksdagens 500-årsjubileum och representationsreformens 100-årsjubileum utgivna historiska och statsvetenskapliga avhandlingarna. Vid jubileumsfestligheterna våren 1966 yttrades många tänkvärda ord i detta outtömliga ämne. Om något ytterligare försök skall göras

att bedöma och värdera det tvåkammerssystem, som nu står inför sin avslutning, så är kammarens ålderspresident bättre skickad för den uppgiften än jag. Låt mig därför endast dröja något vid den situation riksdagen i dag befinner sig i och vid de möjligheter och problem vi kan förutse eller åtminstone ana att vi möter i framtiden.

Det pågående arbetet med reformering av författningarna i Sverige och andra länder syftar bland annat till att stärka riksdagens ställning som det centrala statsorganet, att befästa parlamentarismen och att göra riksdagen bättre lämpad för de uppgifter som är förenade med det växande internationella samarbetet.

Den tekniska utvecklingen sedan 1866 har totalt förändrat våra levnadsförhållanden. Sverige är nu på ett helt annat sätt än förr beroende av och förbundet med världen i stort. Staten har tagit ansvaret på nya och stora områden av samhällslivet. Allt detta har samverkat till att riksdagens arbete i dag är mera omfattande och komplicerat än någonsin och får allt större betydelse för den ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen. Det är i detta läge av vikt att kontakten mellan Sveriges folk och dess valda ombud är god. Men samma omständigheter som ökat riksdagens arbetsbörda har starkt bidragit till att minska massmedias intresse för riksdagens beslut och debatter. Det uteslutande flödet av betydelsefulla nyheter från alla världens hörn har medfört att tidningarna numera ägnar riksdagens verksamhet bara en bråkdel av det utrymme som anslogs för låt oss säga 20—30 år sedan. Televisionens alltmer betydelsefulla roll i valrörelserna och den poli-

tiska diskussionen över huvud taget har påtagligt förändrat formen för den s. k. vanlige riksdagsmannens möjligheter att få kontakt med väljarna.

Om riksdagen skall kunna hävda sig i den hårda konkurrensen om allmänhetens intresse måste något göras för att underlätta informationen om riksdagens arbete. Frågan om speciella åtgärder i detta syfte kommer att tas upp till förnyat övervägande så snart tillräcklig erfarenhet vunnits av verksamheten i enkammarriksdagen. Redan förläggandet av alla debatter till *en* kammare innebär självfallet en fördel ur informationssynpunkt. Talerätten i den svenska riksdagen är emellertid alltför praktiskt taget obegränsad. Det beror därför på den enskilde riksdagsledamotens omdöme och ansvarskänsla om denna rätt skall bli till fördel eller nackdel i strävandena att göra debatterna i en kammare med 350 ledamöter allsidiga, koncentrerade och intresseväckande.

Den nya utskottsorganisationen, den planerade ökningen av partigruppernas kansliresurser och den väsentliga förbättring av de enskilda riksdagsledamöternas arbetsmöjligheter, som det nya riksdagshuset erbjuder, allt detta är ägnat att främja ett rationellt riksdagsarbete. Inom grundlagberedningen övervägs för närvarande de problem som är förenade med att riksdagen i allt större utsträckning måste anlita experter och specialister vid ärendenas förberedande behandling.

Men enbart ökade utredningsresurser och förbättrade arbetsformer räcker inte för att riksdagen skall bli i stånd att rätt fullgöra sitt viktiga värv. Ytterst beror resultatet på den enskilde riksdagsledamotens insatser. Vi tänker med glädje och stolthet på den kunnighet och ansvarskänsla, på den vilja till förståelse för och hänsynstagande till andras meningar, som ådagalagts av dem som varit verksamma i riksdagens båda kamrar under de gångna mer än hundra åren. I samband med uppbrottet från

Tvåkammarriksdagens upphörande

detta hus lämnar ett stort antal av dessa förnämliga företrädare för tvåkammarssystemet riksdagen.

Kammarens vice talmän herrar von Friesen och Cassel lämnar båda riksdagsarbetet. Herr förste vice talmannen von Friesen har 31 riksdagar bakom sig med verksamhet framför allt i konstitutionsutskottet. Han har vidare varit ordförande i riksdagens revisorer och vice ordförande i interparlamentariska gruppen. Herr andre vice talmannen Cassel har under sina 22 riksdagar främst deltagit i statsutskottets arbete. Han har också varit livligt verksam inom Nordiska rådet och under skilda perioder varit dess president och vice president. Det tack jag i dag riktar till herrar vice talmän avser inte endast det nu tillämdalupna arbetsåret utan omfattar hela deras riksdagsmannagärning. Till detta vill jag foga ett personligt tack för värdefull hjälp och angenämt samarbete.

Av de 41 ledamöter som nu avgår har herrar Vigelsbo och Lindholm den längsta riksdagstiden, 37 riksdagar. Herr Vigelsbos insatser i riksdagen har särskilt inriktats på de frågor som handlagts av bevillningsutskottet. Herr Lindholm har varit ledamot i regeringen under tio år, ordförande i statsutskottets första och femte avdelningar och ordförande i förvaltningskontorets styrelse från dess tillkomst.

Herr Ohlin kom till riksdagen 1938 och har under hela sin riksdagstid varit synnerligen aktiv och starkt engagerad i de samhällspolitiska debatterna. Att kortfattat ge en rättvisande bild av herr Ohlins politiska gärning är inte möjligt. Många har utförligt skildrat den, och andra kommer framdeles att göra det. När herr Ohlin nu lämnar riksdagsarbetet så innebär det, att en av de främsta förgrundsgestalterna i vårt lands politiska liv under de senaste 30 åren träder tillbaka.

Även många av de övriga avgående ledamöterna har tillhört riksdagen mycket länge. Herr Skoglund — förutvaran-

Tvåkammarriksdagens upphörande

de statsråd och gruppledare — har be-
vistat 31 riksdagar, FN-delegaten och
grundlagutredaren herr Wahlund 28.
Herr Odhe har 27 riksdagar bakom sig,
fröken Wetterström, herr Nilsson i Bäs-
tekille och herr Karlsson i Olofström 23,
fru Löfqvist 22 och herr Arweson 21.
Jag riktar ett varmt tack inte bara till de
ledamöter jag här nämnt utan också till
övriga ledamöter som nu lämnar riksdagen
för deras förnämliga arbetsinsatser
och gott kamratskap. Jag tackar likaså
de ledamöter som kommer att fortsätta
i enkammarriksdagen för det arbete de
utfört.

Tvåkammarriksdagen har alltifrån sin
beggynnelse förfogat över lojala, kunniga
och dugande tjänstemän. Jag riktar
nu ett tack till alla dem som i olika be-
fattningar varit anställda hos 1970 års
riksdag. I det tacket innefattar jag ock-
så det arbete som de och deras kanske
för länge sedan avgångna kolleger under
tidigare år nedlagt i riksdagens andra
kammare.

Då Per Edvin Sköld sista gången
framträdde som kammarens ålderspresident
efter att ha bevistat 52 riksdagar
erinrade han om att erfarenheten trösterikt
nog lär oss att ingen är oersättlig.
Det är ett konstaterande som man ofta
har anledning att göra här i riksdagen,
där framstående personer och betydelse-
fulla insatser lätt faller i glömska in-
för ständigt nya och aktuella arbetsupp-
gifter. Men vi är i dag starkt medvetna
om det mycket betydelsefulla arbete som
utförts och vi känner tacksamhet mot
dem, som under det gångna seklet ge-
nom sin riksdagsmannagärning bidragit
till en lyckosam utveckling för vårt
land. Vi vill fortsätta deras verk. Det
allvarliga världspolitiska läget bör ge
ett vidare perspektiv på många frågor
och därigenom minska motsättningarna
mellan olika meningsriktningar. De rika
möjligheter, som står det moderna sam-
hället till buds, måste utnyttjas på ett
framsynt och rättfärdigt sätt. Om så

sker skall vi lyckas att lösa de stora och
svåra uppgifter som ligger framför oss.

Ordet lämnades härefter på begäran
till

Herr ERLANDER, som yttrade:

Herr talman! Jag har först att till herr
talmannen framföra kammarledamöter-
nas tack för de välgångsönskingar som
han nyss uttalade både till de avgående
och till dem som kommer att stanna
kvar.

Jag vill gärna instämma i uttrycken
för herr talmannens tacksamhet mot den
tekniska personalen, och jag vågar utta-
la den förhoppningen att framför allt
vår vaktmästarpersonal skall finna möj-
ligheter att ägna kammarledamöterna
samma omvårdnad så att i det nya stora
magnifika huset något av samma trivsel
skall sprida sig som otvivelaktigt har
existerat här.

Ni har, herr talman, nyss erinrat om
att ett stort antal representanter för
Sveriges folk nu lämnar andra kamma-
ren. Det hade varit frestande för mig att
fortsätta och säga några ord om vad
många av dessa har betytt som repre-
santanter för ett hängivet samhällsen-
gagemang och tacka dem för ett utom-
ordentligt uppoffrande och slitsamt ar-
bete.

Men Ni förlåter mig nog om jag uppe-
håller mig vid en enda av dem som går.
Jag vill gärna uttrycka den saknad som
vi alla känner inför att Bertil Ohlin nu
lämnar vår krets. Ingen lär kunna be-
strida att han med stor skicklighet har
fyllt sin uppgift som regeringens främ-
ste kritiker. Det kanske ibland har ska-
pat en känsla av ett motsatsförhållande
mellan honom och mig. Vi går säkert in-
te till historien som ett av de klassiska
kärleksparen. Men låt mig gärna säga att
detta har icke ända sedan 1934 då jag
träffade honom första gången minskat
min respekt för människan Bertil Ohlin
och min beundran för den internatio-

Tvåkammarriksdagens upphörande

nellt kände vetenskapsmannen. Jag vågar hoppas och jag vågar tro att Bertil Ohlin delar den meningen, att kanske har åtminstone några av våra många dueller i Vasaparken, i Konserthuset, i radio och TV och framför allt i denna kammare bidragit till att stimulera det politiska intresset i vårt land. Oberoende av vilken politisk uppfattning vi har tycker vi nog att det har varit en stor fördel för demokratin att vi har haft en granskare och iakttagare av den politiska utvecklingen som med så stor noggrannhet, skicklighet och energi har nagelfarit inte bara regeringen utan det politiska livet över huvud taget. Jag vågar också tro att det sätt, på vilket Bertil Ohlin har här i denna kammare och i Sveriges politiska liv företrätt den liberala samhällssynen, har bidragit till att skapa förståelse inte bara för denna samhällssyn utan också för de ideologiska motsättningarna inom Sveriges politik. Om jag till detta lägger att han har varit den drivande kraften när det har gällt i varje fall de senare årens nordiska samarbete, tror jag att jag, även om jag inte hade behövt det, hade givit en motivering för de ord med vilka jag började: vi känner en stor saknad när en stor och betydande politiker nu lämnar Sveriges riksdag.

Den andra kammare som nu försvinner har varit av avgörande betydelse för detta lands utveckling. Här har fattats beslut som på ett avgörande sätt har förändrat levnadsvillkoren för miljoner svenska medborgare: folkpensionerna, åttatimmarsdagen, semesterlagarna, arbetsmarknads-, jordbruks-, bostadspolitiken. De har formats under denna kammares aktiva medverkan. Kammarens debatter har påverkat opinionen inom alla delar av vårt land. Andra kammarens politiska atmosfär har under århundradet skapats av män som S. A. Hedin, Hjalmar Branting, Karl Staaff, Arvid Lindman, Per Albin Hansson och Ernst Wigforss.

Den anda som präglat andra kamma-

ren kommer att leva vidare när nu riksdagen skiftar arbetsform. Därför upplever vi icke denna dag som slutet av en historisk epok.

Beslutet om tvåkammarriksdagen kom till under decemberdagar 1865. En gång har andrakammarssystemet från grunden omdanats, nämligen vid det demokratiska genombrottet, beslutat nära nog på dagen för 52 år sedan.

Både representationsreformen 1865 och författningsrevisionen 1918 föregicks av intensiva debatter. Vid båda tillfällena engagerades människor långt utanför politikernas led. Den kulturella eliten, t. ex. Geijer och Tegnér, kastade sig in i striderna. Alltjämt citeras Verner von Heidenstams medborgarsång — hans bidrag till debatten före 1918 års beslut. Efter beslutet om tvåkammarriksdagens inrättande 1865 hälsades systemets skapare Louis De Geer av jublande folkmassor, som ville spanna från hästarna från hans vagn och i triumf föra honom till hans bostad.

Dagens författningsrevision har icke föregåtts av lika livliga debatter. Vi har varken vägletts eller vilseletts av våra skalder och vetenskapsmän. Inga folkmassor samlas på Norrbro för att i triumf föra herr talmannen hem till hans bostad. Ännu mindre liknar vår författningsdebatt den väldiga sociala oro, som nära nog ledde till en revolutionär situation i slutet av 1910-talet.

Varpå beror skillnaden? Jag har redan antytt svaret.

Under den debatt som under många årtionden förberedde 1865 års beslut framkom många idéer och många hugskott. Det var en lysande prestation av en stor statsman, när Louis De Geer under synnerligen aktiv medverkan av J. A. Gripenstedt lyckades ur detta virrvarr av uppslag och idéer dra fram det som var politiskt möjligt att genomföra och som samtidigt gav ett funktionsdugligt statsskick.

De Geer själv var fullt medveten om att hans verk icke bars upp av en en-

Tvåkammarriksdagens upphörande

hetlig doktrin eller av ett genomtänkt tankesystem. Han tillät sig att om sitt eget verk säga, att i författningsreformen knappt någon grundsats blivit genomförd. Här, säger han, har samlats och delvis tillämpats nästan alla, även de mest stridiga, åsikter. Och han tillägger: »Statsmannens uppgift vore lätt att lösa, om den blott bestod i att yrka ett konsekvent genomförande av en viss grundsats.»

Men det underliga är att De Geers verk icke ger ett intryck av splittring och förvirring. Däri finns ingenting av hållningslöst kompromissande. Det ter sig som enkelt, nästan monumentalt. Med okuvlig envishet drev De Geer under sju år fram sitt verk, som i sig förvisso bar fröet till många motsättningar men som å andra sidan visade sig vara så elastiskt formbart, att motsättningarna kunnat lösas.

Hans envishet och energi är desto mer beundransvärda som han i sina minnen har uttalat stor tveksamhet inför verket. Han kände icke något av segerns triumf utan tvärtom en stor tvekan om han kämpat för en riktig sak. Det erkännandet minskar icke vår beundran för De Geers person.

Hans verk var präglad av en liberal samhällssyn, han trodde på intressenas harmoni och han har givit många uttryck för det. Det är möjligt att man i modernt språk kan tolka De Geers tankegång ungefär så: I ett liberalt samhälle med en väl arbetande marknadsekonomi kommer de sociala spänningar som alltjämt finns att utjämnas. Men det tar tid. Staten skall emellertid icke behöva utveckla någon större aktivitet. Viktigare är att man skapar ett system som balanserar de olika politiska makterna mot varandra.

Georg Andréén har påpekat att De Geers grundläggande värdepremiss är just intressenas harmoni, intressenas samverkan. Men stämde denna harmoni, stämde denna samlingstanke med verkligheten då — och stämmer den nu?

Visst kan vi konstatera att den politiska utvecklingen i åtskilliga stora och viktiga frågor kommit att präglas av samförstånd och samlande lösningar. Undan för undan har gamla stridsfrågor förvandlats till samlingstecken. Så har skett inom social- och bostadspolitiken men framför allt inom försvars- och utrikespolitiken. Under de svåra tider då landet och demokratin varit allvarligt hotade har samlingen kring utrikes- och försvarsfrågorna varit en stor tillgång för hela vårt folk.

Men i andra väsentliga frågor får vi ju medge att striderna har dominerat. Redan under den nya författningens första årtionden stod kampen hård mellan bondemakt — som dominerade andra kammaren — och ämbetsmannamakt. 1880-talet präglades av våldsamma strider mellan tullvänner och frihandlare. Demokratiseringsstriden under 30 år fram till 1919, 1920-talets bittra strider om arbetslöshetspolitiken, krispolitiken på 1930-talet, den Wigforsska skattepolitiken under 1940-talet, tjänstepensionsreformen under 1950-talet och kampen för och emot det starka samhället under 1960-talet — alla dessa strider utkämpades med, kan man väl säga, våldsam intensitet här i denna kammar.

Denna uppräknings antyder att det politiska livet i stor utsträckning har präglats av strid och motsättningar. Men striden får icke — som herr talmannen nyss påpekade — bli ett självändamål. Det finns exempel på demokratiska samhällen där många medborgare har tröttnat på politiken därför att de tyckt att de politiska partierna har ägnat alltför stor uppmärksamhet åt strider i småfrågor, som uppstått av partitaktiska skäl. Samtidigt kanske medborgarna har tyckt att de politiska partierna kompromissat bort frågor som medborgarna uppfattar som väsentliga. Sker så förefaller politiken inte beröra medborgarna — den sysslar inte med människornas problem och förhoppningar. För po-

Tvåkammarriksdagens upphörande

litikern finns ingen angelägnare uppgift än att rätt bedöma när förhållandena framtvingar en konflikt, en strid, och när samverkans väg bör prövas.

Den fråga som vi har anledning att ställa oss i dag är: Har den svenska författningen försvårat eller underlättat för partierna att samverka när det varit önskvärt? Har det i författningen funnits någon form av skyddsmekanism inbyggd som underlättat för partierna att undvika konflikter i mindre väsentliga frågor utan att några hinder har uppstått för den typ av konflikter som man i efterhand har kunnat konstatera varit nödvändiga för de fortsatta framstegen?

Ja, herr talman, obestriddligt är att tvåkammerssystemet med dess sammanjämningsförfarande och — i än högre grad — utskottsväsendet skapat särskilda möjligheter till samverkan. I utskotten har såväl regeringens som riksdagsmännens förslag utsatts för en närgången och kritisk granskning. Det har icke utan fog hävdats att denna granskning och det arbete i övrigt som utförs inom utskotten har, i varje fall under det senaste halvsekle, varit riksdagens effektivaste bidrag till den politiska utvecklingen. Inom ramen för utskotten har det ofta varit möjligt att jämka samman ståndpunkter — de olika partiernas representanter har kunnat tala med varandra. Det svenska utskottsväsendet — unikt i världen — har befordrat samverkans idé.

Men de lösningar, som har uppnåtts, har inte tillkommit på det sätt som De Geer tänkte sig — som ett resultat av de ekonomiska krafternas fria spel. Det har tvärtom under nästan alla de år jag räknat upp krävts ett starkt samhälleligt engagemang för att åstadkomma dessa lösningar. Detta har inneburit att en kraftfull och konsekvent politisk ledning varit en nödvändighet.

1918 års författningsreform innebar den definitiva segern för parlamentarismen. Det blev fastslaget att regeringen

måste ha parlamentets förtroende. Riksdagens ställning förstärktes.

Parlamentarismen tillgodosåg emellertid icke i och för sig behovet av en kraftfull politisk ledning. Runt om i Europa segrade efter första världskriget parlamentarismen. Men handlingskraftiga regeringar var sällsynta företeelser. 1920-talets ständiga regeringskriser i vårt land är ett eko av demokratins och parlamentarismens kris i Europa. Svårigheterna i Sverige tedde sig särskilt utpräglade på grund av tvåkammerssystemet, utskottsväsendet och den partisplittring, som följde i proportionalismens spår. Många — bl. a. den som nu talar — tvivlade på att en effektiv statsledning skulle kunna uppstå i Sverige med bibehållande av grundläggande drag i det svenska statskicket.

Hur bygger man upp en effektiv statsledning? Ja, efter parlamentarismens genombrott är den första förutsättningen att riksdagen har förmåga att samla sig kring väsentliga politiska bedömningar och ställningstaganden. I krislägen, framför allt då landets säkerhet är hotad, sker detta genom att alla de politiska partierna delar regeringsansvaret. Under normala tider ter sig meningskiljaktigheterna så betydande och så väsentliga för partierna, att partiregeringar framstår såsom den parlamentariskt riktiga lösningen. Men en kraftfull partiregering behöver, såsom erfarenheterna visat, icke med nödvändighet vara en majoritetsregering. Sällan har någon regering framstått som så framgångsrik som Per Albin Hanssons första regering 1932. Det var en minoritetsregering, men den stöddes politiskt av mycket stora majoriteter i riksdagen, inte bara av de närmast samverkande partierna socialdemokraterna och bondeförbundet.

När parlamentarismen lett till att partiregeringar bildas kan en skärpning av de politiska motsättningarna uppstå. Regeringspartiet eller regeringspartierna blir helt naturligt ensamma ansvariga

Tvåkammarriksdagens upphörande

för utvecklingen. Regeringspolitiken utsetts för en hårdhänt kritisk granskning. Parlamentarismen renodlar skiljelinjerna.

Parlamentarismen och utskottsväsendet har tillsammans givit oss en stark riksdag — utskottsväsendet genom de möjligheter till samverkan som där naturligt uppstår, parlamentarismen genom de möjligheter den ger till strid när väsentliga intressen betraktas som hotade. Båda dessa företeelser går nu i arv till den nya riksdagen. Därför vet vi att de väsentliga och konstitutiva inslag, som gjort tvåkammarriksdagen till en effektivt arbetande institution, kommer att leva vidare.

Man skulle kunna illustrera denna sats om strid och samverkan genom att erinra om något, som andra kammarens ledamöter lätt kan identifiera sina erfarenheter med. Den andra kammare, som bildades 1865, var ingen god representant för Sveriges folk. Vid 1872 års andrakammarval hade 22 procent av männen över 21 år rösträtt — kvinnorna fick ju inte alls deltaga i valet. Den andel av de röstberättigade som deltog utgjorde emellertid bara 27 procent av dessa män.

Även utan tillgång till datamaskiner kan vi räkna ut att den andra kammare, som framgick som resultat av 1872 års val, representerade 7 procent av männen över 21 år och knappt mer än 3 procent av Sveriges befolkning. Detta hindrade emellertid säkerligen inte den dåvarande talmannen att yttra sig å svenska folkets vägnar. Ännu så sent som 1908 representerade andra kammaren cirka 20 procent av männen och — om även kvinnorna **medräknas** — **10** procent av den vuxna svenska befolkningen.

Men ännu värre var det i den kammare, som nu också håller på att avsluta sin verksamhet. Där var den alldeles övervägande delen av representationen uppbyggd på grundval av förmögenhets- och inkomstförhållanden. Denna ord-

ning kunde icke ge anledning till annat än strid. Det fanns inga kompromissmöjligheter och inte stora förutsättningar för samförstånd förrän det demokratiska genombrottet gjorde slut på utestängandet av en stor del av svenska folket från rösträtten. Mycket av den strid, som egentligen gällde andra kammarens demokratisering, kom att framstå som en strid om plutokratin i första kammaren. Många gånger kom den kampen att föras i former som gjorde att man betraktade det närmast som en tidsfråga när första kammaren skulle försvinna. Den som är intresserad kan läsa protokollen från både första och andra kammaren åren 1917 och 1918 innan beslutet fattades. Men efter det demokratiska genombrottet blev frågan om kammarsystemet, som Per Albin Hansson uttryckte det, en fråga om politisk lämplighet. Författningsdiskussionen kunde föras utan bitterhet och utan aggression. Det blev mindre fråga om principer, det blev praktiskt vardagsarbete.

Den reform som träder i kraft den 1 januari öppnar inga dörrar för hittills utestängda. Det är inte nya grupper av människor som man ger inflytande på sitt och samhällets öde. Reformen innebär närmast ett försök att modernisera riksdagens arbetsformer så att effektiviteten och handlingskraften förstärks. Det är, ärade kammarledamöter, förvisso en stor och viktig uppgift, men det är rätt naturligt att detta tekniska problem för riksdagsmännen icke har haft förmåga att engagera och entusiasmera vare sig ledamöterna av Svenska akademien eller andra delar av det svenska folket, som fallet var 1865 och 1918.

1865 och 1918 gällde det fundamentala frågor: människornas inflytande i sitt eget samhälle. Så kan vi inte riktigt känna det nu. Men därmed är inte sagt att människorna nu är tillfredsställda med det mått av inflytande som de äger. Här kommer att resas och har redan rests starka krav på inflytande över allt

vidare sektorer av samhället. Det gäller inflytande på arbetsplatserna, på utformningen av vår fysiska och sociala miljö.

Liksom de stora författningsreformerna 1865 och 1918 gäller kraven frågor om en ny fördelning av makten, och de har sällan lösts utan uppslitande strider. Den fråga som vi nu har att ställa oss är: Kommer dessa spänningar att rymmas inom den ram som vi hittills har haft? Kommer solidariteten mellan människor att räcka till? Vi i denna kammare måste fråga oss: Hur kommer den författningsändring, som vi i stor endräkt har beslutat, att verka när samhället ställs inför stora prövningar? Därom vet vi ingenting med säkerhet. Men vi har erfarenheter av vårt nuvarande statsskick, vars grunddrag alltså bibehålls, och de erfarenheterna förefaller att ge oss garantier för att Sveriges riksdag även i fortsättningen skall kunna söka sig fram till lösningar på dagens och framtidens problem som bibehåller samhällssolidariteten mellan medborgarna.

Vidare lämnades ordet på begäran till

Herr förste vice talmannen von FRIESEN, som yttrade:

Herr talman! Tillåt mig att först å egna och andre vice talmannen herr Cassels vägnar få framföra ett hjärtligt tack för det utomordentligt goda samarbete vi haft inom talmanskollegiet under Er ledning de senaste två åren.

Tvåkammarriksdagens upphörande

Ärade kammarledamöter! Som företrädare för dem som mycket snart lämnar riksdagen efter kortare eller längre tid här ber jag att få framföra ett tack för gott kamratskap under år som gått. Visst har våra meningar i olika sakfrågor brutits mot varandra — det är demokratins villkor — men till personlig ovänskap har detta sällan eller aldrig lett.

Så vill jag uttrycka en lyckönskan och en förhoppning om ett gott resultat av arbetet i den nya enkammarriksdagen. Vad jag önskar är att det skall bli möjligt för er att genom ert arbete skapa respekt för Sveriges riksdag och ge riksdagen den ställning i vårt statsliv som tillkommer den. Riksdagen blir nu ett utslag av hela folkets vilja genom att dess ledamöter väljes av de röstberättigade på en gång vid ett enda tillfälle. En statsman på 1800-talet präglade en gång satsen, att det inte får finnas något över eller något vid sidan om riksdagen. Det är en förhoppning som också bör kunna vara en ledstjärna för framtiden.

De nu avgående ledamöterna hälsar er och önskar er framgång i ert kommande riksvårdande verk.

Sedan herr talmannen härefter förklarat andra kammarens sista session avslutad, åtskildes kammarens ledamöter kl. 15.45.

In fidem
Sune K. Johansson

Onsdagen den 30 december

Kl. 12.00

Jämlikt bestämmelse i § 5 riksdagsstadgan hade tillkännagivande blivit i vederbörlig ordning utfärdat därom, att justering av de kammarens protokoll, som vid höstsessionens slut återstode ojusterade, komme att denna dag kl. 12.00 försiggå i kammarens konferensrum; och tillstädeskom därvid

fru Eriksson i Stockholm,
herr Wiklund i Stockholm,
» Björkman,

herr Wennerfors och
» Sjönell.

Protokollen för den 9, den 10, den 11, den 14, den 15 och den 16 innevarande december samt för detta sammanträde upplästes för justering och blev av kammarens tillstädesvarande ledamöter godkända.

In fidem
Sune K. Johansson